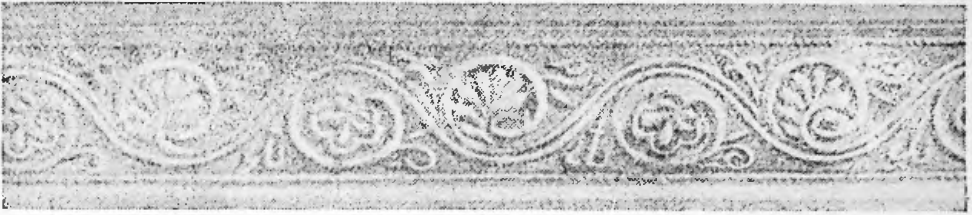

ÎNFLORIREA
ORÎNDUIRII
FEUDALE

SEC. XII-XV

LECȚIA a XXI a

FORMAREA ȘI DEZVOLTAREA ORAȘELOR MEDIEVALE ÎN EUROPA APUSEANĂ

1. Apariția orașelor ca centre meșteșugărești și comerciale

Abia s-a cristalizat orînduirea feudală și a intrat în faza ei de înflorire, că au și început să apară germeii ce vor duce mai târziu la descompunerea ei. Acești germeni se dezvoltă treptat sub forma relațiilor de schimb, care au fost stimulate mai ales de orașe.

**Creșterea forțelor
de producție.**

Am văzut că în perioada de cristalizare a feudalismului au crescut forțele de producție în agricultură. Prin aceasta s-a ajuns nu numai la anumite perfecționări ale uneltelor agricole, ci la dezvoltarea întregii producții meșteșugărești, deși aceasta era legată încă de agricultură, fiind practică și ea de obicei de țărani șerbi.

**Despărțirea meșteșugurilor
de agricultură.**

Pentru satisfacerea cererii de produse în creștere, o parte din țărani — în special șerbii meseriași din atelierele domeniilor feudale și cei ce aveau mai multă îndemînare în meșteșugurile casnice — se specializau tot mai mult în meșteșugurile lor. Ei se ocupau din ce în ce mai puțin de agricultură, devenind meseriași de profesie. În felul acesta, în Occident meșteșugurile, din anexe ale agriculturii, au devenit din nou, în secolul al X-lea și al XI-lea, îndeletniciri aparte. Cu alte cuvinte, meșteșugurile se despart de agricultură, producîndu-se astfel prima diviziune socială a muncii în orînduirea feudală. Bazele separării meșteșugurilor de agricultură, a orașului de sat, s-au pus încă în orînduirea sclavagistă. Dar în urma prăbușirii sclavagismului, care a atras după sine și decăderea orașelor, acest fenomen reapare acum, în feudalism. Pe măsură ce meșteșugarii se diferențiau de masa țărănească, se impunea necesitatea schimbului între produsele lor și cele agricole. Meșteșugarii și agricultorii schimbau între ei produsele necesare traiului. Astfel se dezvoltă treptat relațiile de schimb și începe destrămarea economiei naturale care predominase. O parte din produse nu mai sînt destinate consumului propriu al țaranului și al feudalului de care depindea. Ele aveau menirea să servească pentru schimb,

devenind *marfă*. Producția în vederea schimbului se cheamă *producție de mărfuri*.

Apariția orașelor noi.

Meșteșugarii devenind o pătură socială deosebită de agricultori, căutau, în număr tot mai mare, să plece de pe moșiile feudale. Ei doreau să se așeze în locurile cele mai potrivite pentru exercitarea nestânjenită a meșteșugului lor, acolo unde puteau să se aprovizioneze mai ușor cu materii prime și puteau găsi mai mulți cumpărători pentru produsele lor. Înstărirea șerbului meșteșugar era folositoare și stăpînului feudal, prin taxele percepute. Șerbiile puteau să-și cumpere astfel chiar permisiunea de a părăsi moșia sau atelierul seniorial și de a se stabili în altă parte. Adeseori ei fugeau de pe moșie. O parte dintre meșteșugarii se așezau lângă castelele mai importante sau lângă mănăstirile care atrăgeau mulțime de pelerini. Alții se grupau de-a lungul drumurilor vechi de negoț sau la încrucișări de drumuri, lângă căile fluviale, la vaduri, în porturi, dînd naștere la așezări noi. Unii s-au stabilit în satele potrivite pentru ținerea bîlciurilor. Meșteșugarii, prin activitatea lor economică, au dat naștere la noi așezări, *orașele*.

Renașterea orașelor vechi ca centre economice.

Numeroși meșteșugarii s-au instalat și în *vechile orașe romane*. Într-adevăr, în apusul Europei s-au păstrat, deși în număr mult mai restrîns decît în răsărit, o serie de așezări urbane antice, care au supraviețuit distrugerilor pricinuite de migrațiile popoarelor. Astfel de orașe s-au păstrat în primul rînd în Italia și în Franța sudică, apoi pe valea Rinului și a Dunării sau în apropierea acestor mari artere fluviale (de ex. Colonia, Strasbourg, Regensburg, Augsburg). Paris și Londra își au de asemenea originea în antichitate. Spre deosebire însă de orașele bizantine, musulmane și cele din India și China, vechile așezări urbane din Occident au încetat, în evul mediu timpuriu, să fie centre meșteșugărești și comerciale. Meseriile și negoțul nu constituiau o activitate permanentă a locuitorilor lor, ci erau numai o completare a ocupației lor agricole. Orașele apusene nu mai erau, în timpul formării relațiilor feudale, decît centre administrative (reședințe regale și ale comițiilor) sau religioase (cetăți de scaun ale episcopilor), fără a fi și centre economice. Fac excepție doar orașele din Italia și, în oarecare măsură, cele din Franța meridională, care au păstrat legături comerciale neîntrerupte, deși uneori mai slabe, cu Bizanțul și cu lumea musulmană.

Începuturile producției meșteșugărești la orașe.

Separarea meșteșugurilor de agricultură s-a făcut treptat, căci și după așezarea lor în orașele vechi sau după întemeierea de orașe noi, meșteșugarii continuau să ducă o viață semi-rurală. Pe lângă meseria lor, ei s-au ocupat încă multă vreme cu agricultura, avînd grădinile sau ogoarele lor în jurul orașelor. Ocupația lor de bază erau însă meșteșugurile. La început, marfa produsă de ei era vîndută direct consumatorului, mai ales țaranului, în atelier sau în piața orașului. Schimbul acesta era local, cuprinzînd în raza sa orașul și satele din jur. Meșteșugarul își desfășura produsele fără mijlocirea negustorului.

Apariția negustorilor locali.

de mărfuri și a diviziunii muncii, au apărut treptat și negustorii locali, deci o pătură socială care se ocupa numai cu schimbul produselor, cu desfacearea mărfurilor aduse din alte părți. Ca și „oaspeții“, ei făceau adeseori un negoț ambulant, rătăcind din loc în loc, cu mărfurile lor.

Orașele medievale au devenit deci *centre meșteșugărești și comerciale*, deosebindu-se prin funcția lor economică de sate, care erau centre agricole. Astfel în secolul al X-lea și al XI-lea a renăscut viața orășenească în Europa apuseană. Ca și castelele feudale, orașele, spre a se apăra de dușmani, s-au înconjurat de *ziduri*, ale căror resturi impunătoare se pot vedea pînă astăzi și în unele orașe ale țării noastre (Brașov, Cluj, Sibiu, Sighișoara). Orașenii se chemau *burghezi*, de la „burg“, o altă denumire dată castelelor feudale, în jurul că-

roră s-au format multe orașe în epoca feudală. Azi însă termenul de „burghez“ nu se aplică decît păturilor exploatare ale populației orășenești, care s-au constituit după apariția relațiilor capitaliste.

2. Mișcarea de eliberare a orașelor de sub jugul seniorilor și constituirea „comunelor“

La început, majoritatea orașelor făceau parte din domeniile feudale, iar locuitorii lor erau considerați șerbi ai regelui, seniorului laic sau bisericesc, fiind supuși la dijme, taxe și chiar la clacă în folosul stăpînului feudal. Acesta administra și exploata orașele prin reprezentantul său, ori îl governa singur, în cazul episcopului, care își avea reședința la oraș. Pe măsură ce se dezvoltă orașul, seniorul căuta să agraveze exploatarea, pentru a stoarce venituri cît mai mari. Pe de altă parte, orășeanul, în primul rînd negustorul, aspira la libertate, de care avea nevoie ca să-și exercite netulburat activitatea și să se poată deplasa în voie. De aceea orașele tindeau să scape de sub dependența seniorilor sau măcar să-și ușureze și să reglementeze această dependență. Ele reclamau, răscum-părau cu bani sau, la nevoie, cîștigau prin luptă deschisă libertatea personală a populației și dreptul la o autonomie cît mai largă în conducerea lor.

Negustor ambulant (miniatură germană, începutul sec. XIV).

Aspectul zidurilor unui oraș (sec. XV).

**Răscoalele orășenești
contra seniorilor.**

a contribuit și faptul că aici lupta orășenilor a fost sprijinită de mica nobilime, care, potrivit tradiției antice, locuia la orașe, luând parte la viața comercială. Cu prilejul „luptei pentru investitură” din secolul al XI-lea, o serie de orașe din Lombardia și Toscana (Milano, Lucca, Mantova etc.) s-au răscolit împotriva seniorilor lor bisericești. Dintre răscoalele orașelor franceze împotriva autorității senioriale, cea mai cunoscută e aceea din *Laon*, în nordul Franței, care a avut loc în 1112, contra episcopului stăpân al orașului. Episcopul și nobilii care îl sprijineau au fost măcelăriți.

**Constituirea
„comunelor”.**

Prin *comună* se înțelegea la început alianța orășenilor în luptă, iar apoi *forma de conducere*, mai mult sau mai puțin autonomă, pe care au obținut-o orașele în urma mișcării lor de eliberare. Orașele devenite comune au dobândit de la seniori *charte* (acte) comunale. În majoritatea cazurilor, acestea asigurau emanciparea locuitorilor din starea de șerbie

și autonomia în treburile interne. Noile raporturi între comune și vechii lor stăpini feudali de obicei erau asimilate cu relațiile dintre vasali și seniori. Orașele căutau să plătească în bani obligațiile militare, puțin potrivite cu ocupațiile locuitorilor. Dar orașul putea fi nu numai vasal, ci și senior. Prin dezvoltarea sa dobîndind moșii, el putea să aibă propriii săi vasali, ajungînd o *seniorie colectivă*, în cadrul orînduirii feudale. Orașele care deveneau libere exercitau drepturi suverane: puteau declara război, încheia pace, bate monedă. Unele, în statele unde puterea centrală era slabă, au devenit orașe-state sau republici orășenești.

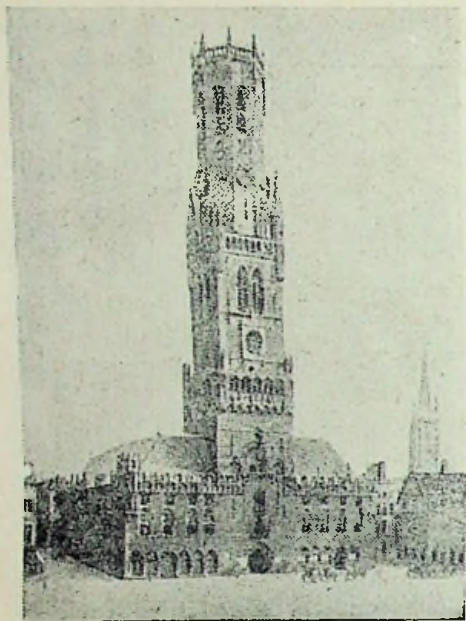
Relațiile dintre orașe și statul feudal.

Aceste relații prezintă trăsături particulare, după țări. Astfel în Franța, regalitatea, după unele șovăieli, a recunoscut în orașe niște aliate în lupta pentru combaterea anarhiei feudale și pentru întărirea monarhiei. În schimb în Anglia, orașele s-au aliat cu nobilimea atunci cînd regalitatea a devenit despotică și le amenința pe amîndouă. Autonomia pe care au cîștigat-o centrele urbane franceze și engleze era limitată de puterea regală. În Italia și Germania, orașele, profitînd de luptele dintre papalitate și imperiu și în consecință de slăbirea puterii imperiale, și-au realizat o autonomie deplină. Pericolul sau scopul comun a determinat în aceste țări formarea unor *ligi*, cum erau: *Liga lombardă*, în frunte cu Milano, pentru apărarea față de politica cotropitoare a împăraților romano-germani; *Hansa germană*, în frunte cu Lübeck, pentru promovarea intereselor comerciale ale orașelor care făceau parte din Hansă. Aceasta și unele orașe italiene (Veneția, Genova, Florența etc.) au devenit suverane.

Aspectul și viața orașelor.

Orașele medievale aveau înfățișarea unor așezări îngrămădite pe o suprafață foarte redusă și împrejmuită cu ziduri. În multe centre urbane zidurile au fost însă lărgite, în urma sporului populației. Cu cît ocolul zidurilor era mai restrîns, cu atît, în caz de asediu, apărarea lor era mai ușoară. Piața, cu palatul comunal (primăria) străjuit de un turn masiv — asemănător donjonului feudal, — se afla în mijlocul orașului. Spre piață, unde se aflau prăvăliile, convergeau străzile principale. Străzile erau strîmte, de regulă nepavate, pline de praf și cînd ploua se acopereau cu noroi și băltoace. Ziua erau întunecoase, iar noaptea scufundate într-o beznă completă. Din cauza murdăriilor aruncate în mijlocul lor, se ridicau mirosuri pestilențiale și izbucneau epidemii, care secerau cu miile pe locuitori. Ca să se cîștige spațiu măcar în înălțime, casele aveau mai multe etaje. Fiind în general construite din lemn și foarte înghesuite, în caz de incendiu focul se întindea cu repeziciune, distrugînd cartiere întregi. Pentru a preîntîmpina primejdia incendiilor, focul și lumina trebuiau stinse o dată cu apusul soarelui.

Viața fremăta intens pe străzile înguste și în piețele orașelor, răsunînd mai ales de strigătele vînzătorilor, care își ofereau marfa. Populația orașelor a crescut, pe lîngă sporul natural, prin fuga șerbilor de pe moșiile feudale și prin adăpostirea lor între zidurile orașelor. Aici ei deve-

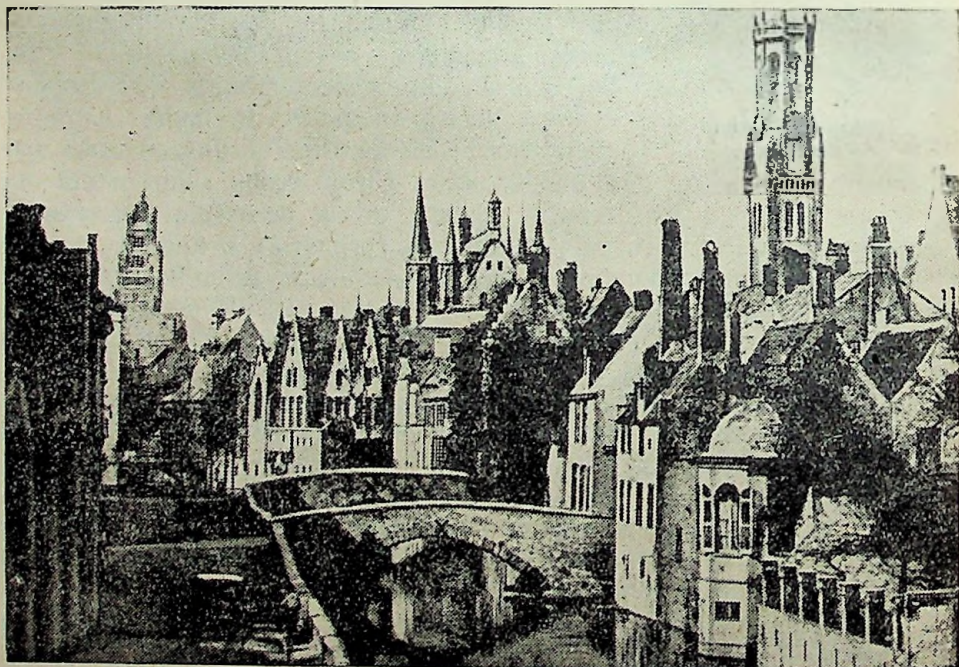

Palatul comunal din Bruges (Flandra).

neau oameni liberi fie imediat, fie (în anumite localități) după ce stăteau un an și o zi fără să fi fost descoperiți și reclamați de seniorul lor. O zicală spunea: „Aerul orașului te face liber“

Strîmtorate între zidurile lor, orașele din Europa apuseană erau foarte aglomerate. Totuși, în comparație cu așezările urbane din zilele noastre, ele aveau o populație mică, în majoritatea cazurilor între 5000 și 10000 de locuitori. Erau foarte puține orașele a căror populație atingea sau depășea cifra de 50000 de locuitori. Se pare că la începutul secolului al XIV-lea Londra avea 40000, Veneția 100000, Parisul 200000 de locuitori.

Viața populației era reglementată foarte amănunțit de conducerea orașelor, atât în ceea ce privește costumele și moravurile, cât și organizarea meșteșugărească și negustorească.

Vedere din Bruges

Conducerea orașelor.

Potrivit autonomiei de care se bucurau — în virtutea chartei lor comunale, — orașele aveau dreptul de a se conduce prin dregătorii lor proprii. Ele aveau în fruntea lor un *consiliu orășenesc* prezidat de un *jude* (sau *primar*), recrutat dintre orășenii cei mai bogați, în primul rând dintre negustori,

Populația unor orașe se întrunea anual o dată sau, la nevoie, de mai multe ori, într-o *adunare generală*, pentru a aproba măsurile administrative luate de conducere. Conducerea orașelor exercita, de obicei prin magistrați aleși din consiliul orășenesc, puterea judecătorească în oraș. *Tribunalele orășenești* rosteau cele mai strașnice pedepse: tăierea capului, spânzurarea, scoaterea ochilor etc. Pătura dominantă, ale cărei interese erau reprezentate de conducere, căuta astfel să mențină ordinea față de restul populației și să-și apere bogățiile strînse prin comerț și exploatare. Tot conducerea stăbileă și strîngea *dările* pe care trebuiau să i le plătească locuitorii, pentru lucrările și cheltuielile de interes obșteșc. Dar în fixarea impozitelor ea favoriza pe cei bogați și împovăra păturile sărace, ceea ce pricinuia nemulțumiri și contribuia la ascuțirea luptei de clasă din orașe.

LECȚIA a XXII-a

3. Organizarea și viața economică a orașelor medievale

Dezvoltarea orașelor avea la bază activitatea *meșteșugărească și negustorească* a populației lor.

Breslele.

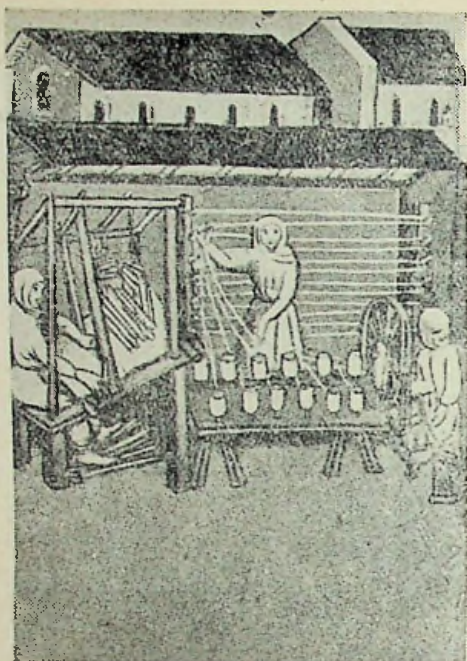
Majoritatea locuitorilor erau meșteșugari, grupați în *bresle*. Fiecare meșteșug, sau cel puțin cele mai importante, își aveau breslele lor proprii. Aceste organizații profesionale locale reprezintă un fenomen general, care poate fi urmărit pînă în Extremul Orient. În Europa apuseană breslele medievale au apărut mai întâi în Italia, în secolul al X-lea. Ele aveau ca scop ocolirea meșteșugarului împotriva concurenței, dar și apărarea consumatorului (clientului) de încercările de a i se vinde produse de proastă calitate sau de a i se cere prețuri exagerate, de speculă. Membrii breslei alegeau în fruntea ei un staroste, care era ajutat în conducerea organizației și de alți dregători, tot dintre membrii de breaslă.

Statutele breslei reglementau în amănunt drepturile și datoriile membrilor, condițiile de muncă, salariile, producția, stabilind cantitatea, calitatea și prețul produselor. Din cotizații și alte venituri erau ajutați membrii ajunși într-o situație grea, văduvele și orfanii acestora. Breslele erau în același timp și unitățile militare ale orașului, fiecare avînd de apărut un sector al zidurilor în caz de asediu. Breasla avea steagul ei, cu care lua parte la serbări. De regulă, membrii unei bresle erau grupați în aceeași stradă, după cum ne arată pînă azi numele unor străzi ale orașelor noastre, de exemplu strada: Măcelarilor, Pielarilor, Lînarilor, Olarilor, Tăbăcarilor. Existau zeci, iar în orașele mari chiar sute de bresle. În cele mai multe țări ele dețineau *monopolul* meșteșugului respectiv, urmărind cu îndrjire pe meseriașii liberi care nu făceau parte din breaslă și lucrau pe ascuns.

Maiștrii, ucenicii și callele.

Membrii breslelor, adică *maiștrii* sau *patronii*, erau mici meșteșugari. La început, fiecare era proprietarul uneeltelor sale de producție și cumpăra din banii săi materiile prime. El muncea în atelierul său, de care era nedespărțit, „ca melcul de casa lui“ (K. Marx). Maistrul lucra împreună cu callele și ucenicii săi, al căror număr era

Atelier de țesătorie.

Tăbăcar și cizmar (miniatură, începutul sec. XIII).

limitat de statute. Din cauza uneltelor simple și a muncii manuale complicate ce trebuia învățată, *ucenicia* era îndelungată, între 3 și 12 ani. Pe de altă parte, în felul acesta patronii puteau să exploateze mai mult timp pe ucenicii care erau întreținuți de ei, dar de obicei prost tratați, fiind folosiți totodată ca servitori în casă. Ucenicii, după terminarea stagiului, deveneau *calfe*.

Ingreunarea intrării calfelor în bresle.

Calfele primeau pentru o muncă încordată, de la răsăritul pînă la apusul soarelui, salarii foarte mici. La început, orice calfă putea deveni maestru, adică era primit ca membru în breaslă și deschidea un atelier propriu. Cu timpul, din secolul al XIV-lea, breslele se transformă în corporații tot mai închise, rezervate fiilor și ginerilor de maiștri. Pentru a exploata cît mai mult calfele sărace și a păstra veniturile pieții locale pentru un număr limitat de membri, maiștrii breslași îngreunau condițiile de intrare în breaslă. Candidatul trebuia să fi lucrat mai mulți ani în deosebite localități (adică să fi „călătorit”); să confecționeze adesea cu cheltuieli mari o lucrare model (așa-zisa *capodoperă*), ca probă că și-a însușit bine meșteșugul. El trebuia să mai plătească o taxă de admitere și să dea, cu prilejul admiterii, un ospăț la care luau parte toți membrii breslei. Un număr din ce în ce mai mare de calfe, neputînd îndeplini aceste condiții costisitoare, deveneau lucrători salariați, exploatați toată viața de către maiștri. Acest fapt a contribuit la înăsprirea luptei de clasă la orașe.

De teama concurenței, breslele țineau morțiș la caracterul de mică producție al meșteșugurilor și la folosirea uneltelor tradiționale. Ele se

opuneau oricărei inovații sau înlocuirii a muncii manuale prin instalații mecanice. Astfel breslele au devenit tot mai mult o frână a progresului tehnic și a dezvoltării producției. De aceea, de la sfârșitul secolului al XIV-lea, în Europa apuseană sistemul breslelor a început să decadă.

Manufactura dispersată.

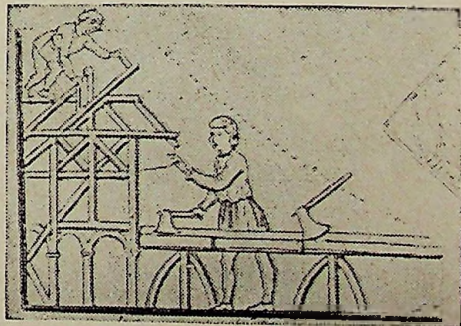
Încă din secolul al XIII-lea, în țările cu o viață orășenească deosebit de dezvoltată, ca Italia și Flandra, a apărut o nouă formă de organizare a producției: *manufactura dispersată*. În această formă timpurie a manufacturii, printr-o diferențiere în sinul unor bresle, maiștrii mai săraci nu mai vind marfa direct consumatorului, ci maiștrilor înstăriți, deveniți negustori, care le procură materia primă și-i transformă în salariați. Producția se desfășoară tot în ateliere mici de breaslă, dispersat, prin muncă manuală (manufactura înseamnă „făcut cu mîna”), numai desfacerea mărfii e organizată în mare. Tipul acesta de manufactură s-a dezvoltat mai întâi în producția textilă, în țesătorile de lînă și de mătase, care lucrau nu numai pentru piața locală, ci mai ales pentru clasele posedante din întreaga Europă și chiar din Orient. Ea e precursora manufacturii centralizate, care, după cum vom vedea, apare în secolul al XIV-lea.

Ghildele.

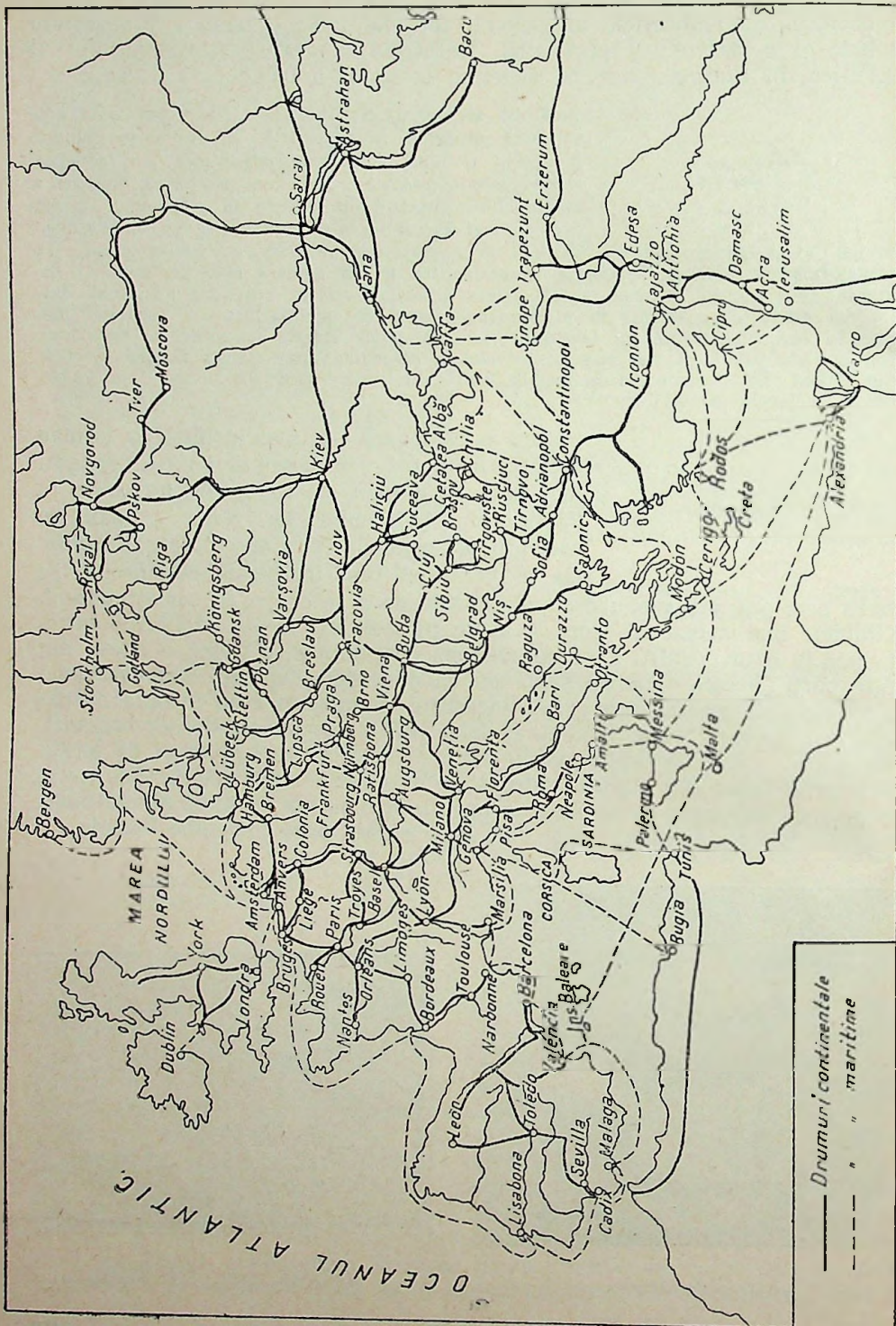
Pătura orășenească cea mai înstărită o formau negustorii, fiindcă prin negoț se puteau îmbogăți mai ușor decît prin meșteșugurile încadrate în bresle. Ei, la rîndul lor, erau grupați în asociații profesionale, numite *ghilde* sau *hanse*. Ca și breslele, fiind înzestrate cu statute, pe baza acestora, ele aveau dreptul exclusiv de a se ocupa cu comerțul local. Ghildele mai aveau ca scop să apere pe membrii lor în călătoriile întreprinse în grup, pentru a se aproviziona cu produse ce trebuiau aduse din alte părți. Aceste călătorii semănau cu adevărate expediții sau caravane: animalele de povară sau carele încărcate cu mărfuri erau însoțite de negustorii înarmați, care trebuiau să facă față atacurilor cavalerilor briganzi. Negustorii care străbăteau mările erau amenințați de furtuni și de pirăți. Mărfurile aduse din regiuni îndepărtate se puteau vinde scump. De aceea, negustorii înfruntau oboseala și primejdia drumurilor, precum și mulțimea vămilor pe care trebuiau să le plătească trecînd prin domeniile feudale.

Făurar de arme.

Dulgheri (sec. XII—XIII).

Meritele drumuri comerciale din sec. XI—XV.

Negustori de postav (Franța, sec. XIII).

Principalele regiuni
și drumuri comerciale.

La dezvoltarea orașelor, mai ales din anumite regiuni, prin care treceau căile mari de schimb, au contribuit foarte mult *comerțului maritim și cel continental*, care legau între ele țări deosebite, dând naștere unui *comerț internațional*.

În comerțul *maritim* european se pot deosebi pînă în secolul al XV-lea două mari regiuni: cea mediteraneană și cea baltică.

Comerțul mediteranean asigură schimbul de produse între țările europene, în special din apus, cu Orientul bizantin și musulman, iar prin mijlocire arabă, și cu Extremul Orient. Acest comerț era deținut, în primul rînd, de orașele italiene (Genova, Pisa, Veneția, pînă în secolul al XI-lea și de Amalfi). Datorită cruciadelor, ele vor obține la începutul secolului al XII-lea, supremația în întregul bazin mediteranean. Prin acest comerț, italienii aprovizionau Europa apuseană cu mirodeniile și articolele de lux ale Orientului, cărui îi furnizau în schimb materii prime și postavuri fine. Genova și Veneția făceau comerț și în Marea Neagră. Aici princi-

Ateliere și prăvălii de poștă (Italia, sec. XV).

Bancă italiană din sec. XIV.

palul port al genovezilor era *Cassa* (Feodosia) din Crimeea. Ei întrețineau relații comerciale și cu Moldova.

Comerțul baltic cuprindea nu numai bazinul Mării Baltice, ci și pe acela al Mării Nordului. Negotul în aceste părți era stăpînit din secolul al XIV-lea de Hansă, care reunea peste 70 de orașe ale Germaniei nordice, sub conducerea orașului *Lübeck*. Ea făcea comerț cu Rusia, Polonia, țările scandinave, Anglia, Flandra — aici mai ales cu *Bruges*, — mijlocind schimbul produselor acestora cu mărfurile sudice și orientale.

Legătura dintre cele două zone maritime era asigurată (pe lângă o cale, tot pe mare, care lega orașele italiene cu Flandra și Anglia), de o serie de *drumuri continentale*, fie de uscat, fie fluviale.

În comerțul continental european un mare rol au jucat *bîlciurile* sau *iarmaroacele*. Spre deosebire de târgurile săptămînale în care se făcea schimbul local dintre oraș și satele înconjurătoare, bîlciurile erau târguri mari, ținute periodic, la o dată fixă, la care luau parte negustori din regiuni îndepărtate. Ele aveau loc în orașele așezate pe marile drumuri comerciale. Cele mai vestite, între secolele al XII-lea și al XIV-lea,

Bîlciurile.

erau bilciurile din *Champagne*, comitat din Franța răsăriteană, așezat pe drumul comercial ce lega pe uscat Italia și Provența cu Flandra și Anglia. El era situat totodată pe drumul dintre Franța și ținuturile germane din valea Rinului.

Zarafii și formarea capitalului cămătăresc.

Schimburile — vânzările și cumpărările — se făceau de obicei cu ajutorul banilor. Deoarece nu numai împărații sau regii, ci și seniorii și orașele mai importante băteau monedă, exista o foarte mare diversitate de bani. Ca să poată cumpăra mărfurile de care aveau nevoie, negustorii trebuiau să-și schimbe banii în aceia ai locului unde se ținea bilciul. Cu acest schimb se ocupau *zarafii*.¹⁾ Ei se îndeletniceau și cu transferul de bani dintr-un loc în altul.

Din banii strinși, ei dădeau și împrumuturi cu dobândă sau camătă. Astfel se formează *capitalul cămătăresc*. Îmbogățindu-se, zarafii s-au transformat în *bancheri* (de la „banca“ pe care își așezau zarafii monedele de schimb). Datorită dezvoltării timpurii a comerțului în orașele Italiei, primii mari bancheri ai evului mediu au fost italienii. În mâinile lor, apoi și în ale altora, au început să se strângă sume mari, adică să se acumuleze un capital cămătăresc tot mai considerabil. Cămătarii sau bancherii italieni — îndeosebi cei din Florența — împrumutau, între alții, pe regi și pe papi. De altfel și clerul se îndeletnicea cu cămătăria, deși prin forme ocolite, căci oficial biserica oprea luarea de dobândă. Prin împrumuturile acordate cu dobândă exagerată, capitalul cămătăresc a ruinat pe mulți feudali, dar și pe numeroși țărani, care se împrumutau pentru a-și plăti obligațiile față de seniori. Astfel, el va contribui la descompunerea feudalismului.

4. Fazele și formele luptei de clasă la orașe

De la început, viața orașelor a fost agitată de contradicții și chiar de lupta fățișă de clasă. Ele au rezultat atât din ciocnirile orășenilor cu clasa dominantă feudală, cât și din diferențierea economică și socială a populației orășenești în pături ostile, precum și din lupta pentru conducerea orașelor.

În lupta de clasă de la orașe se disting trei faze:

- 1) *lupta orașelor pentru eliberare de sub jugul seniorilor;*
- 2) *lupta breslelor contra patriciatului negustoresc, pentru putere;*
- 3) *lupta plebei orășenești împotriva exploatării exercitate de maiștrii breslași și de negustori.*

Prima și a doua fază.

În prima fază ia parte la luptă orașul întreg, constituit într-un front comun. Ea caracterizează — după cum am văzut — mai ales perioada din secolul al XI-lea până în secolul al XIII-lea.

A doua fază cuprinde îndeosebi secolele al XII-lea — al XIV-lea. Conducerea orașelor a fost acaparată de gru-

puri de *orășeni bogăți* sau *patricieni* (îndeosebi negustori), dintre care unii, cumpărându-și moșii, s-au asimilat chiar cu nobilimea feudală. Ei exercitau puterea în folosul lor, nemulțumind breslele, care își revendicau partea lor la conducere. În lupta împotriva patriciatului, maiștrii breslași erau sprijiniți de elementele sărace: de micii patroni săraci (aserviți în cadrul formei timpurii a manufacturii) și de calfe, cel puțin la început, cînd ele puteau intra fără dificultate în bresle. În marile centre meșteșugărești, patricienii

au fost constrinși, prin *răscoalele breslelor*, să împartă puterea cu ele. În schimb, în orașele în care comerțul juca un rol mai important decât meseriile (de ex. la Genova, la Veneția sau în orașele principale ale Hansei), patriciatul, fiind foarte puternic, n-a făcut astfel de concesii.

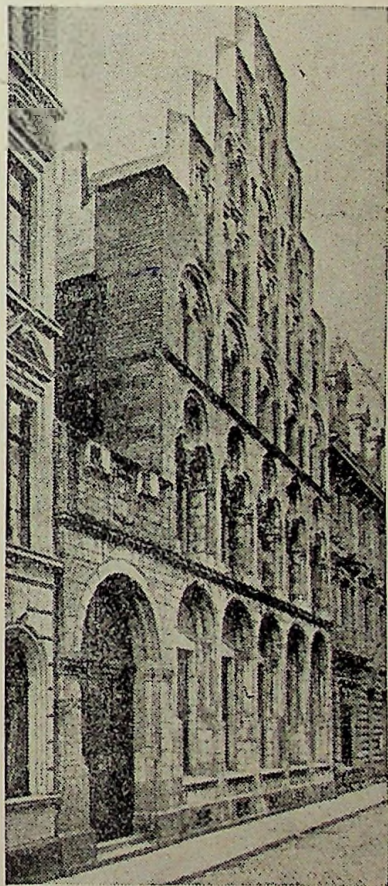
A treia fază și formele ei.

Aceasta e caracteristică în special secolelor al XIV-lea și al XV-lea. Ea era faza cea mai ascuțită a luptei sociale de la orașe. Acum lupta era susținută de plebe, compusă din păturile orășenești sărace: micii patroni săraciți, callele care deveniseră lucrători salariați, zilerii, șerbii fugiți etc. Elementul cel mai combativ al plebei îl constituiau callele, care cereau mărirea salariilor și reducerea zilei de muncă. Pentru apărarea intereselor lor, ele au format uniunile de calle. Această fază a contradicțiilor sociale devine tot mai mult o luptă între săraci și bogați, între „poporul mărunț” și „poporul gras”, cum se spunea în orașele italiene. Ea se duce sub deosebite forme, ca: sabotarea unor maiștri de breaslă (adică refuzul de a se angaja la patronii cei mai odioși); încetarea lucrului în semn de protest (deci o formă timpurie a greveii); răscoala. Nemulțumirile plebei au îmbrăcat adesea și forma ereziei. De obicei, sărăcimea orașelor, care lupta contra exploatării de la orașe, sprijinea și răscoalele țărănești, împotriva exploatării feudale. În condițiile de atunci nu s-a putut însă ajunge la acțiuni comune într-o formă organizată. De aceea numeroasele răscoale plebeie au putut fi înăbușite de păturile exploatoare de la orașe, uneori cu ajutorul puterii centrale.

Populația ora-

șelor, ocupându-
Urmărite dezvoltării
orașelor asupra țărănimii.

șelor, ocupându-se din ce în ce mai puțin cu agricultura, trebuia să se aprovizioneze cu produse alimentare de la țărani, furnizându-le în schimb articole meșteșugărești. Prin schimbul cu orașele, banii pătrund în cantități mari la sate. Țăranii se simt îndemnați să producă mai mult, pentru a-și realiza venituri de pe piața orășenească. În felul acesta, o parte dintre șerbi — mai ales cei din apropierea marilor centre urbane — își pot răscumpăra libertatea de la seniori, iar alții devin liberi prin fuga lor la orașe. Feudalii vindeau și ei orășenilor cantități tot mai importante din produsele moșiilor lor, ca să poată cumpăra mărfurile orașului și să-și satisfacă exigențele sporite de lux. Având nevoie de bani, ei înlocuiau treptat renta în natură a țăranilor cu *renta în bani*. Lăcomia de bani a făcut pe mulți feudali să agraveze exploatarea; șerbul, ca să poată face față acesteia, adeseori trebuia să se împrumute de la cămătarii orașelor. Camăta se adăuga astfel la sarcinile feudale ale țărănimii dependente. Datorită orașului, relațiile de schimb pătrund și la sate și contribuie la descompunerea progresivă a economiei naturale, ceea ce va atrage după sine și destrămarea feudalismului.

Case de patricieni din Colonia
(mijlocul sec. XIII).

Atelier și prăoălie din Germania (a doua jumătate a sec. XV). 1. Ceasornicărie. 2. Prăoălie. 3. Orfevrărie (argintari).

Concluzie.

Orașele medievale joacă un mare rol progresist, fiind purtătoarele relațiilor de schimb, care pregătesc în sînul orînduirii feudale formarea noii orînduirii, a celei capitaliste. Cu toată exploatarea ce exista și între zidurile sale, orașul evului mediu reprezintă o formă de viață ceva mai liberă decît senioria feudală. Prin dezvoltarea schimbului, orașele favorizează legăturile economice dintre deosebitele ținuturi ale aceleiași țări, fapt care va înlesni unificarea politică de către monarhia feudală. Prin comerțul internațional, orașele promovau nu numai schimburile economice dintre țări, ci și schimbul de idei.

LECȚIA a XXIII-a

CRUCIADELE

La dezvoltarea orașelor medievale, îndeosebi a comerțului lor, precum și la transformările prin care va trece întreaga societate feudală din apus și în parte cea din răsărit, au contribuit mult cruciadele.

Ce erau cruciadele?

Prin cruciade (adică „războaiele crucii“) se înțeleg de obicei expedițiile pornite de apuseni în Orientul apropiat, mai ales în Palestina, pentru eliberarea așa-ziselor „locuri sfinte“ de sub dominația musulmană. E vorba despre locurile unde a trăit, după tradiție, Isus Hristos, în primul rînd despre mormîntul său din Ierusalim. De regulă, se vorbește despre opt expediții cruciate, organizate în perioada din secolul al XI-lea pînă în secolul al XIII-lea (între 1096—1270). De fapt, numărul acestor războaie a fost mult mai mare; termenul de cruciadă a fost folosit adeseori pentru a denumi toate conflictele militare întreprinse sub lozinci religioase pînă în secolul al XV-lea și chiar al XVI-lea de popoarele creștine contra musulmanilor.

Cauzele cruciadelor.

Orientul, mai dezvoltat din punct de vedere economic și cultural decât Occidentul, exercita la sfârșitul secolului al XI-lea o puternică atracție asupra tuturor claselor sociale din apusul Europei. Povestirile negustorilor și pelerinilor reînforși de la „locurile sfinte” despre bogățiile

claselor posedante bizantine și musulmane, despre frumusețea orașelor orientale, agitău imaginația apusenilor.

În ceea ce privește *nobilimea*, prin sistemul moștenirii feudale și prin creșterea populației, s-a ajuns la apariția unei păături numeroase de elemente feudale sărace, care căutau pământuri noi.

Țărănimea, șerbită în cea mai mare parte, a participat la început cu avînt la cruciade, căutînd să scape de exploatare și de prădăciunile anarhiei feudale. Mizeria sa fiind agravată de anii numeroși de foamete și epidemii, ea nădăjduia să-și ușureze situația plecînd în Orient.

Orașele italiene — al căror negoț cu răsăritul bizantin și arab era destul de dezvoltat în ajunul cruciadelor — doreau să pună stăpînire directă pe drumurile de negoț și pe porturile ce se găseau sub control musulman. Negustorii italieni sperau că vor putea astfel realiza cîștiguri și mai mari.

Papalitatea a grupat într-o mare mișcare aceste clase sociale, folosind pentru mobilizarea lor sentimentul religios puternic al epocii. Papalitatea se întărise prin mișcarea de la Cluny și în lupta cu Imperiul Romano-German ea urmărea să-și afirme înțietatea nu numai religioasă, ci și politică. Papii căutau să-și întindă dominația și asupra răsăritului grec și mohamedan, spre a-și mări autoritatea și veniturile.

Interesul apusenilor pentru Orientul apropiat era întreținut de *pelerinaje*, călătorii pioase întreprinse la „locurile sfinte”. Prin pelerinaje, folosite adeseori și în scopuri comerciale de negustorii participanți, au devenit cunoscute drumurile pe uscat și pe mare ce duceau în Orient.

Situația politică din Orient încuraja pe apuseni la cotorpiri, căci, la sfârșitul secolului al XI-lea, atît musulmanii, cît și bizantinii erau slăbiți. *Turcii selgiucizi* cuceriseră califatul din Bagdad (în 1055), apoi Siria și Palestina de la califatul din Egipt, precum și aproape întreaga Asie Mică de la Bizanț. Acum însă puterea lor era fărîmițată de anarhia feudală. Ocupînd Ierusalimul (pe la 1070), ei făceau dificultăți și cereau taxe mari pelerinilor creștini. Cît privește *Imperiul Bizantin*, amenințat de selgiucizi

Cavaler cruciat.

în Asia Mică, de pecenegi și normanzi în sud-estul Europei, căuta mercenari în Occident.

Așadar, stările economice, sociale, politice și religioase erau prielnice pentru dezlănțuirea cruciadei.

1. Cruciada întâi și întemeierea statelor de cruciadă

Cruciada I (1096—1099).

Chestiunea „războiului sfânt“ a fost pusă în 1095 de papa *Urban al II-lea*, francez de origine și fost călugăr la Cluny, într-o cuvîntare ținută la conciliul de la *Clermont*, oraș din Franța centrală. El îndemnă pe credincioși la luptă pentru dezrobirea Ierusalimului, fără a uita să le amintească de bogățiile Palestinei. Apelul papei — răspîdit de predicatori în țările apusene — a stîrnit un adevărat entuziasm. Papa porunci ca cei ce vor participa să poarte semnul crucii cusut pe veșmînt, fapt pentru care li s-a dat numele de „*cruciați*“. Li se făgăduia iertarea păcatelor, ocrotirea bisericii, în timpul expediției, pentru familiile și averile lor, precum și amînarea plății datoriilor.

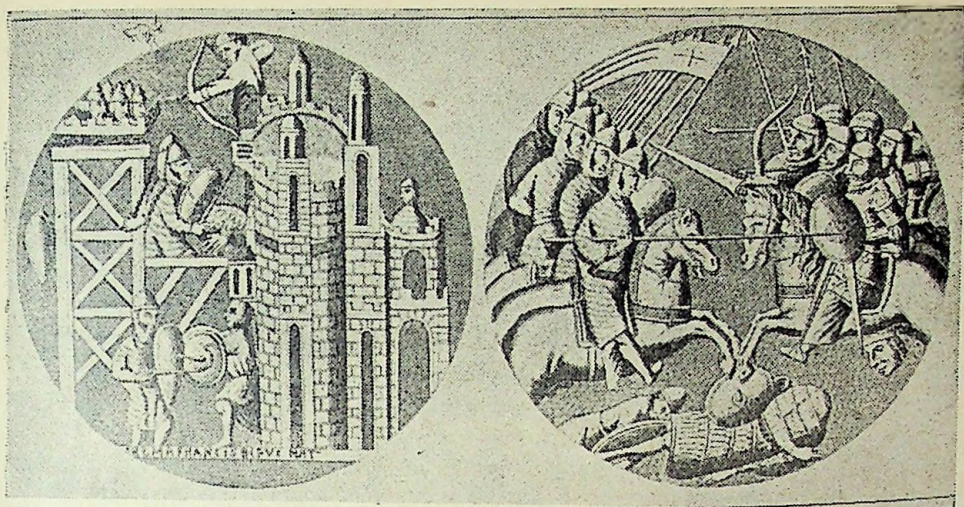
Propaganda pentru cruciadă a găsit un răsunset atît de puternic, încît în anul următor au și pornit spre răsărit masele de cruciați. Cruciada întâi s-a desfășurat în două faze: cruciada populară și cruciada cavalerilor.

a) *Cruciada populară*. În urma propagandei desfășurate de predicatori, în Franța și în Germania renană, bintuite de ciumă și de foamete în anii precedenți, s-au ridicat mari mase populare, în special țărănești. Ca să ajungă cît mai repede pe „pămîntul sfînt“ (Palestina), ele n-au așteptat încadrarea lor în oștirile cavalerilor. Cetele populare nu erau însă organizate, nici bine înarmate sau aprovizionate. Ele au urmat *valea Dunării*, străbătînd Ungaria, apoi Bulgaria, săvîrșind dezordini de tot felul, mai ales pentru a-și procura hrana. După ce au ajuns la *Constantinopol*, au fost trecute de bizantini în Asia Mică, unde fură măcelărite de selgiucizi.

b) *Cruciada cavalerilor*. Între timp s-a organizat și expediția cavalerilor, în care au jucat un rol însemnat elementele ambițioase sau nemulțumite de situația lor din apus. Unii au trebuit să se împrumute și să-și zălogească moșiile ca să poată lua parte. De asemenea, participară flotele orașelor *Genova* și *Pisa*. E semnificativ pentru slăbiciunea puterii centrale faptul că la cruciada întâi n-a participat nici un monarh.

Pentru a sosi la *Constantinopol*, unde s-au adunat cu toții în 1097, cavalerii, organizați în mai multe oștiri, recrutați dintre feudații normanzi, englezi, germani, dar mai ales francezi, au urmat căi deosebite, sub conducerea unor mari seniori. Împăratul bizantin *Alexie Comnenul* îi primi cu neîncredere, mai ales că trupele lor săvîrșeau prădăciuni. El reuși să obțină de la marii seniori jurămîntul omagial și promisiunea restituirii teritoriilor ce trebuiau recucerite de la musulmani, făgăduindu-le în schimb aprovizionarea și colaborarea sa militară. Aceste condiții însă nu prea vor fi respectate de cele două părți.

În vara aceluiași an, cavalerii, străbătînd Asia Mică, au înfrînt rezistența militară a selgiucizilor, dar avură mult de suferit din cauza lipsei de apă și a căldurilor mari, care le încingeau armurile. Înaintarea lor fu

Scene din cruciada întâi. După vitralii (picturi pe sticlă) contemporane.

înelșnită de populația creștină din aceste părți. În 1098, după un asediu îndelungat, cuceriră *Antiohia*, capitala Siriei nordice. Cruciații câștigară apoi o importantă victorie asupra unei oștiri musulmane venite în ajutorul orașului.

Numărul cruciaților la expediția cavalerilor, care putea fi de câteva zeci de mii (cifrele de sute de mii, amintite de izvoare, sînt exagerate), în urma pierderilor suferite, s-a redus, pînă la Ierusalim, la vreo 12 000 de oameni. În sfîrșit, în 1099, cruciații au cucerit *Ierusalimul*. Ei săvîrșiră în rindurile „necredincioșilor“ (cum numeau creștinii pe musulmani) un măcel groaznic, pentru a se închina apoi, mînjiți de sînge, la „sfîntul mormint“.

Intemeierea statelor cruciate și organizarea lor.

În teritoriile cucerite — în Palestina și o parte a Siriei — seniorii apuseni întemeiară *state noi*, organizate după sistemul feudal din apusul Europei. Astfel a apărut *regatul Ierusalimului*, avînd ca state vasale: *principatul Antiohiei*, precum și *comitatele de Edesa și Tripoli*.

Primul șef al noului stat, întemeiat la Ierusalim, a fost ducele *Godfred de Bouillon*, conducătorul cavalerilor lotharingieni. Dar abia fratele și urmașul său, *Balduin I*, a luat titlul de rege.

Puterea regală era îngrădită de privilegiile nobilimii care își rezerva dreptul de a se împotrivi regelui chiar cu forța, dacă acesta le-ar mesocoti. Apusenii stabiliți în noul regat sau „latinii“, cum li se mai zicea, cuceriră treptat și porturile de pe coastă, cu ajutorul flotelor genoveze, pisane și venețiene.

Păturile exploatate erau reprezentate de țărănimea indigenă, arabă și siriană. De asemenea existau și rămășițe sclavagiste. Masele de șerbi și de robi și, în general, populația locală îi urau aprig pe cotropitorii latini sau „franci“ (adică francezi), după cum mai erau numiți.

Statele cruciaților trebuiau să facă față atacurilor neîncetate ale statelor musulmane vecine: Egiptul, emiratele din Siria și din Mesopotamia.

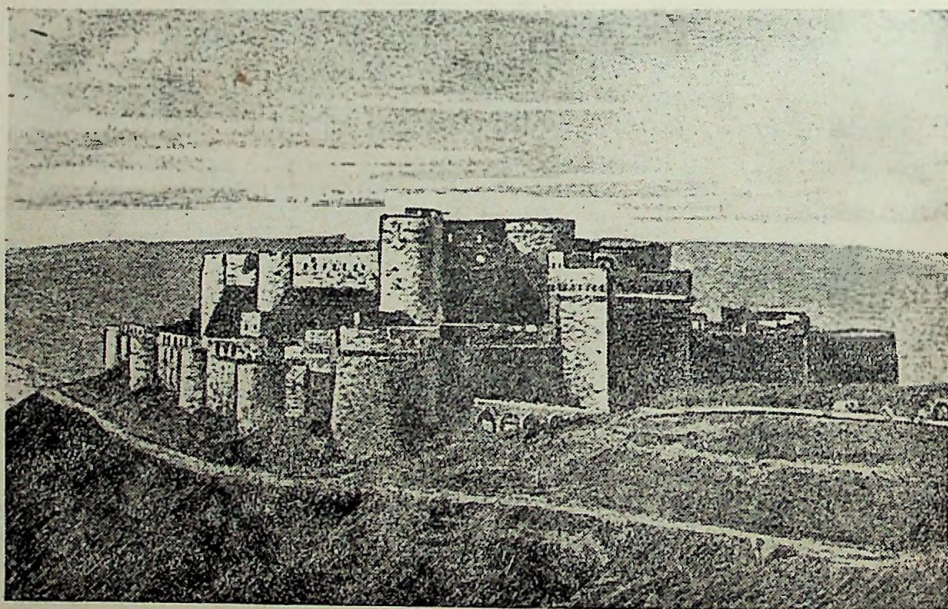
De aceea, ele aveau nevoie de o temeinică organizare militară. În lăcurile cele mai importante din punct de vedere militar s-au ridicat cetăți puternice.

Un rol însemnat au jucat ordinele *militaro-călugărești*. Ele s-au dezvoltat din așezămintele de asistență pentru adăpostirea pelerinilor și îngrijirea bolnavilor, ca să devină apoi organizații militare permanente, pentru apărarea statelor cruciate. Membrii lor, recrutați în bună parte dintre feudali, erau supuși disciplinei călugărești. Ei n-aveau voie să se căsătorească și datorau supunere căpeteniei ordinului, numit *mare magistru*. În același timp, ca și cavalerii, trebuiau să lupte cu armele în slujba bisericii. S-au format trei ordine: al *ioaniților*, al *templierilor* și al *teutoniilor*. Cavalerii ioaniți și teutoni au jucat un rol și în istoria țării noastre.

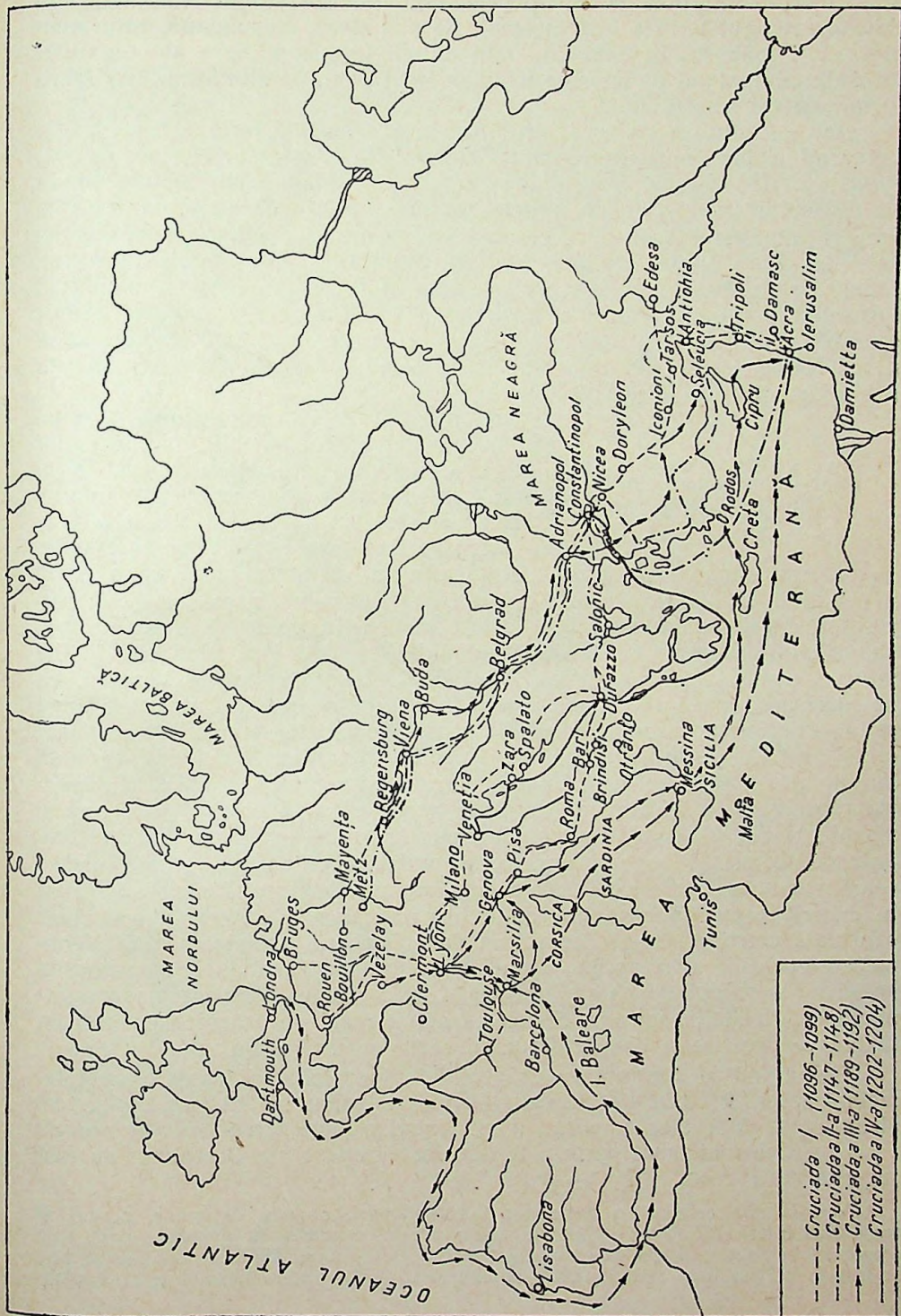
2. Celelalte cruciade

La succesul primei cruciade a contribuit într-o largă măsură anarhia feudală musulmană. De aceea, regruparea forțelor islamice din Siria, începută pe la mijlocul secolului al XII-lea, a însemnat o mare primejdie pentru latini. În consecință, musulmanii au reușit să cucerească *Edesa* (în 1146).

Pierderea Edesei a dus în Europa apuseană la organizarea *cruciadei a doua* (1147—1148), condusă de împăratul *Conrad al III-lea* și *Ludovic al VII-lea*, regele Franței. Ei și latinii din statele cruciate au încercat să cucerească *Damascul*, capitala Siriei interioare, dar, fiind dezbinați, n-au reușit.

Cetatea Krak a cavalerilor ioaniți (în Siria, reconstituire).

Drumul principalelor crucade.

După ce Egiptul și Siria s-au unit într-un singur sultanat, sub *Saladin*, regatul latin a fost încercuit de stăpînirea musulmană, care amenința să-l înăbușe. În 1187, *Saladin* zdrobi forțele militare ale regatului Ierusalimului, slăbit de anarhia feudală. Ierusalimul și alte localități căzură în mîinile cuceritorului.

Această veste a provocat organizarea *cruciadei a treia* (1189—1192), la care au luat parte împăratul *Frideric I Barbarossa* (Barbă Rosie), *Filip al II-lea August*, regele Franței, și *Richard*, poreclit pentru vitejia sa deosebită *Inimă de Leu*, regele Angliei. *Frideric* se înecă la trecerea unui rîu din sudul Asiei Mici, ceea ce avu ca urmare descompunerea oastei sale. În drum spre Palestina, *Richard* a cucerit Ciprul de la bizantini. *Richard* și *Filip* au recucerit cetatea *Acra* în Palestina, fără să fi eliberat Ierusalimul, ținta *cruciadei*. Totuși, această expediție a salvat rămășițele regatului latin, a cărui capitală devine acum *Acra*. Un alt rezultat al ei a fost întemeierea unui nou stat latin, *regatul Ciprului*, care va deveni o bază pentru *cuciadele* următoare.

**Cruciada a IV-a
(1202—1204) și Imperiul
Latin de Răsărit.**

Papa *Inocențiu al III-lea* propovăduia o nouă *cruciadă*, chemînd pe regi, nobili, cler și popor în ajutorul Orientului latin. Dar suveranii apuseni erau prea absorbiți de contradicțiile interne și externe ale statelor feudale și totodată prea puțin încurajați de eșecul expedițiilor anterioare.

ca să dea urmare apelului papei. Acesta fu ascultat numai de o parte a nobilimii, mai ales franceze, precum și de elemente populare. Șefii *cruciaților*, marii seniori, închiriară o flotă la *Veneția*, voind să atace *Egiptul*, sub stăpînirea căruia se afla Ierusalimul. Neputînd însă plăti cheltuielile mari de transport, primiră oferta lui *Enric Dandolo*, dogele *Veneției*, ca să cucerească mai întîi cetatea *Zara* (*Zadar*), de pe coasta *Dalmației*. După ce au cuprins pe seama *Veneției* această localitate, *cruciații* s-au lăsat atrași în tulburările dinastice din Imperiul Bizantin. *Venețienii*, căraușii lor, îi încurajau la aceasta. *Veneția* voia să-și recîştige poziția sa comercială privilegiată în Bizanț, deoarece acum erau favorizați *genezii* și *pisanii*, rivalii ei. Așadar, *cruciații* s-au îndreptat împotriva *Constantinopolului*. Marele și bogatul oraș, care rezistase cu succes alîtea veacuri celor mai inverșunate asalturi ale perșilor, avarilor, arabilor și bulgarilor, fu cucerit pentru prima oară de o armată dușmană. Aceasta era chiar o armată creștină. Urmă devastarea de o barbarie nemaipomenită. Nenumărate opere de artă, antice și medievale, fură distruse, altele transportate acasă de *venețieni*, se pare singurii care le prețuiau. Astfel *cruciada* organizată de feudalii apuseni contra musulmanilor s-a transformat într-un război de cucerire și de jaf, căruia îi căzu jertfă Bizanțul.

Renunțînd la continuarea „războiului sfînt“, ciudații *cruciați* au întemeiat *Imperiul Latin de Răsărit*, prin care voiau să înlocuiască pe cel bizantin. A fost ales împărat unul dintre seniorii *cruciați*, *Balduin de Flandra*. Cea mai mare parte a teritoriilor europene ale Bizanțului au fost cucerite de apuseni.

Veneția și-a asigurat o parte din *Constantinopol*, o serie de insule, porturi și orașe din interior. Ea va ajunge, în urma acestei *cruciade*, în culmea puterii sale economice și politice. Imperiul Latin era însă un stat șubred. Apusenii trebuiau să țină în frîu în același timp nemulțumirile interne și să lupte contra bizantinilor și romîno-

bulgarilor vecini, din ținuturile care n-au putut fi cotoprite de ei. După căderea Constantinopolului s-a întemeiat un alt stat bizantin la Nicea, în Asia Mică.

Frideric Barbarossa în costum de cruciat (miniatură contemporană).

În 1261, bizantinii au reușit să recucerească, cu ajutorul flotei genezeze, vechea lor capitală, punând capăt Imperiului Latin. Feudalii apuseni nu vor mai păstra decât unele posesiuni în Grecia.

Cruciada copiilor (1212).

Germania își părăsire părinții și se îndreptară, primii spre Marsilia, ceilalți spre porturile italiene, cu scopul de a se îmbarca pentru Palestina. Realitățile făcure însă ca această mișcare absurdă să se sfirșească tragic. Participanții germani fură secerati de boli și de oboselile drumului. Copiii francezi, singurii care izbutiseră să se îmbarce, parte au pierit în nautragiu, parte fură vinduți ca sclavi în Tunisia și în Egipt, de proprietarii corăbiilor care-i transportau.

Sfirșitul statelor cruciate din Siria și Palestina.

Începind cu secolul al XIII-lea, *propaganda în favoarea cruciadelor nu s-a mai bucurat de succesul de odinioară*. A slăbit interesul pentru aceste acțiuni la toate categoriile sociale, care participaseră cu entuziasm la primele cruciade.

Sultanii Egiptului au întreprins cucerirea ultimelor stăpîniri latine din Siria și Palestina. În 1291 a căzut însăși *Acra*, capitala regatului de Ierusalim. Latini nu vor mai păstra decit *regatul Ciprului*, apărut de poziția sa insulară. În veacul al XV-lea, Ciprul va ajunge sub stăpînirea *Veneției*, fiind cucerit de turcii otomani abia în secolul al XVI-lea.

Concluzie: urmările cruciadelor.

Cruciadele au avut urmări multe și importante, unele negative, altele pozitive. Ca urmări *negative*, ele au fost războaie de cotropire, care, prin distrugerile lor, au făcut mult rău în Orientul apropiat — bizantin și musulman — mai dezvoltat din punct de vedere economic și cultural decit Europa apuseană. Statele întemeiate prin cruciade au dispărut pină la sfirșitul secolului al XIII-lea, cu excepția regatului Cipru. Deci, din punct de vedere politic, expedițiile de cruciadă s-au terminat cu un faliment.

Prin eșecul lor final, papalitatea, conducătoarea lor ideologică, a suferit o știrbire gravă a autorității ei. Acest fapt va avea urmări *pozitive* asupra dezvoltării monarhiilor feudale centralizate și a elementelor laice în cultura apuseană.

Nobilimea a slăbit, atit prin marile cheltuieli reclamate de participarea ei la cruciade, cit și prin rărirea rîndurilor sale în cursul expedițiilor. Contactul cu luxul și civilizația orientală au contribuit la creșterea exigențelor de trai și a nevoilor de bani ale feudalilor. Astfel *orașele* si o parte a țărănimii își pot răsculpăra mai ușor eliberarea. Dar aceleași cauze sporesc pretențiile feudalilor și față de țărani, înăsprind exploatarea. Cruciadele canalizînd spre răsărit o parte din elementele cele mai turbulente ale nobilimii, monarhia va combate mai ușor anarhia feudală. Din toate aceste motive, slăbirea nobilimii a avut consecințe favorabile, atit din punct de vedere social, cit și politic.

În ceea ce privește urmările *economice* și *culturale* ale cruciadelor, ele au fost de asemenea importante și pozitive. Totuși, uneori nu se pot deosebi influențele orientale care au pătruns în Europa prin cruciade și în epoca acestora, de cele care au fost adoptate pe alte căi (prin Sicilia, Spania, Bizanț) și în alte epoci. În orice caz, cruciadele au contribuit foarte mult la *dezvoltarea comerțului* și, în consecință, a *orașelor*. Multu-

mită acestor expediții, Mediterana a devenit din nou, ca în epoca romană, centrul de schimburi economice al Europei. Veneția și Genova și-au asigurat supremația maritimă și comercială asupra întregului bazin al Mediteranei. Se pare că în această vreme s-au introdus din Orient în Europa o serie de plante, ca: orezul, pepenele verde, caisul, lămâiul etc.

Cultura mai avansată a țărilor orientale putea să aibă — și prin mijlocirea cruciadelor — o influență pozitivă asupra *culturii apusene*.

Aceste expediții au contribuit apoi la lărgirea orizontului spiritual și a cunoștințelor geografice ale apusenilor, prin cunoașterea mai exactă a țărilor și moravurilor din Orient.

LECȚIA a XXIV a

NAVALIRILE ȘI STATELE MONGOLE

Din timpuri foarte îndepărtate, în Asia centrală, de-a lungul hotarului de miazănoapte al Chinei, trăiau nenumărate triburi nomade, cunoscute, în general, sub numele de *mongoli*. Din rîndurile lor s-au desprins unele popoare care, în cursul marilor migrații, au năvălit asupra Europei și Chinei.

Viața economică și socială a triburilor nomade din Asia centrală.

din punct de vedere economic și social. La miazăzi de ei, pînă la marele zid chinezesc, trăiau *mongolii din stepe*, a căror ocupație de căpetenie era creșterea cailor, oilor și altor animale. Ei se găseau pe o treaptă ceva mai înaintată de dezvoltare economică.

Mongolii se aflau în stadiul orînduirii genulice. Întregul trib avea în proprietate comună turmele; ei rătăceau în lungul stepei, în căutare de pășuni. Adesea aveau loc lupte între triburi pentru stăpînirea pășunilor. Mongolii locuiau în corturi făcute din piei de animale,

Prin secolul al XII-lea, aceste triburi își păstrau încă modul lor de viață nomadă. O parte locuiau în regiunile păturoase din sudul Siberiei orientale, către lacul *Baikal* și pe fluviul *Amur*. Ele formau ramura *mongolilor din păduri* și trăiau din vînătoare și pescuit, fiind cei mai înapoiți

Călăreț mongol (pictură chineză, sec. XIII—XIV).

numite *iurte*. Pentru a rezista mai ușor vînturilor cumplite din stepe, ele aveau o formă ovală sau rotundă. Cînd se deplasau, erau așezate pe roți și trase de cai.

În veacul al XII-lea se observă, în rîndul triburilor mongole, creșterea proprietății private asupra turmelor; în urma acestui fapt, influența familiilor mai bogate asupra tribului a crescut. În locul bătrînilor pe care tribul îi alegea mai înainte pentru conducerea treburilor, acum apar șefi permanenți, a căror dominație asupra tribului e impusă prin însăși bogăția și puterea lor. Din partea acestor șefi și a triburilor de sub conducerea lor se întărește tendința de supunere a altor triburi și de cucerire a popoarelor învecinate, spre a-și spori bogățiile prin jaf și tribut. Din ce în ce mai des, mai multe triburi se unesc, formînd o *hoardă*; șeful unei asemenea uniuni de triburi se numea *han*.

Pe la anul 1206, un șef de trib mongol, numit *Temugin*, a reușit să unească sub autoritatea sa toate triburile dintre China, lacul Baikal și Amur. El a luat titlul de *Ginghiz-han*, ceea ce înseamnă probabil „prea dreptul stăpîn”.

Cuceririle mongolilor
sub Ginghiz-han și cauzele
succeselor lor.

Marea hoardă mongolă, formată sub conducerea lui Ginghiz-han, a reușit în scurt timp să cucerească un teritoriu imens. În anul 1211 începe cucerirea Chinei de nord, care a fost terminată după vreo cincisprezece ani. Între timp, în anii 1219—1221, mongolii se îndreptară spre apus și atacară statul *Horezin*, care se întindea în bazinul fluviilor Amu-Daria și Sir-Daria, pînă în Iranul de răsărit. Populația Horezmului era formată în majoritate din turci musulmani. În cuprinsul său se aflau orașe mari, ca *Buhara* și *Samarkand*, centre vestite ale producției meșteșugărești, îndeosebi textile. Agricultura înfloritoare din valea celor două fluvii amintite se baza, ca și în India, pe irigații.

Statul și civilizația horezmiană s-au prăbușit însă sub loviturile mongolilor, care au distrus ogoarele, au lăsat în părăsire canalele de irigație, au jefuit și

Ginghiz-han pe tron.

incendiat orașele, ucigînd populația. Erau cruțați și duși în robie numai aceia care cunoșteau o meserie.

O parte a armatei mongole care atacase Horezmul primi ordinul să înainteze mai departe spre apus, pentru a preîntîmpina orice încercare a șahului horezmian, refugiat în acele părți, de a mai organiza o rezistență. Această armată mongolă a înaintat prin sudul Mării Caspice, a intrat în Transcaucazia, a pătruns apoi în stepele din nordul munților Caucaz și s-a îndreptat spre țărmurile Mării de Azov. Aici, în regiunea Donului, pe râul *Kalka*, în 1223, mongolii au fost întîmpinați de oastea cnejilor ruși și de cea cumană, pe care o înfrînseră; aceasta s-a datorat mai mult faptului că între ruși și cumani existau neînțelegeri. Mongolii se întoarseră apoi, prin nordul Caspice, în Asia centrală. A fost primul contact al mongolilor cu Europa, un fel de recunoaștere a terenului în vederea viitoarelor cuceriri.

În 1227 Ginghiz-han muri, după ce reușise a închea unul din cele mai întinse state din cîte cunoaște istoria. Succesele militare atît de mari și de repezi ale mongolilor se datoresc mai multor cauze:

a) Numărului mare al mongolilor, după unirea triburilor. Ei puteau strînge o armată uriașă pentru acea vreme, de 100—150 000 de oameni, deoarece la ei toți bărbații trebuiau să ia parte la oaste.

b) Mongolii erau luptători foarte buni. Însuși felul lor de viață îi obliga la aceasta. Erau călăreți și arcași neîntrecuți, foarte rezistenți la orice asprime a climei, la orice oboseală. Inafară de aceasta, ei au învățat de la chinezi o serie de elemente ale unei arte militare mai avansate. Astfel cunoșteau tehnica asedierii cetăților, aveau mașini de asediu, și-au însușit de asemenea principiul împărțirii armatei în unități din ce în ce mai mici, instruirea și lupta disciplinată, în cadrul acestor unități.

c) În momentul în care mongolii își desfășoară atacurile lor în diferite direcții, statele mai puternice din Asia și din Europa răsăriteană se aflau în faza fărîmîțării feudale; nefiind unite, au putut fi ușor înfrînte de mongoli.

Cuceririle mongole sub urmașii lui Ginghiz-han.

La moartea lui Ginghiz-han, întreaga lui stăpînire a fost împărțită între fiii săi. Unul din ei purta titlul de *mare han*, păstra stăpînirea asupra Mongoliei propriu-zise și a Chinei de nord, cu reședința la *Karakorum* (nisipurile negre); unde era așezată această reședință nu se știe

precis. Dintre ceilalți fii, unul stăpînea Asia centrală, altul Siberia de vest etc. De fapt abia acestea se pot numi primele state mongole. În cadrul acestora se vor dezvolta treptat, mai ales în urma legăturii mongolilor cu populațiile cucerite, un regim feudal, cu anumite trăsături aparte. Exploatarea feudală se împletește foarte strîns cu dările datorate hanului și principalilor săi slujbași. Se mențin puternice elemente ale robiei.

În cursul veacului al XIII-lea, aceste state mongole continuă cuceririle, fiecare în regiunile mai apropiate de ele. Astfel sub *Kubilai*, nepotul lui Ginghiz-han, se termină cucerirea întregii Chine. Reședința marelui han se mută acum de la *Karakorum* la *Pekin*. Hanii mongoli cu reședința la *Pekin*, stăpînind asupra Chinei, au intrat în istoria acestei țări ca una din dinastiile imperiale care s-au perindat la domnie de-a lungul veacurilor. Stăpînirea mongolă în China a dus pentru un timp la stagnarea forțelor

de producție și a civilizației chineze. Mongolii au neglijat agricultura, transformând multe ogoare în pășuni pentru turmele și hergheliile lor. Țăranii și meseriașii au fost supuși la dări grele, iar o parte din clasa dominantă și-a pierdut proprietățile și slujbele de stat. Mongolii s-au contopit însă destul de repede cu chinezii, împrumutând obiceiurile și cultura superioară a acestora. În a doua perioadă a dominației mongole, activitatea economică a Chinei se inviorează din nou — mai ales comerțul, — care avea condiții favorabile, datorită legăturilor politice dintre statele mongole. Acestea stăpîneau mare parte din Asia centrală și de vest, precum și Europa răsăriteană. Astfel au fost posibile și primele călătorii ale europenilor în China. Chiar la curtea lui Kubilai, la Pekin, și-a petrecut o parte din viață vestitul călător și negustor venețian *Marco Polo*.

**„Hoarda de Aur”
și marea năvălire mongolă
în Europa.**

Ținuturile dintre munții Urali și riul Irtiș au trecut sub stăpînirea nepotului lui Gînghiz-han, numit *Batu*. Acesta începu, după 1235, cucerirea cnezatelor rusești dezbinat și a statului bulgarilor de pe Volga. Pînă la 1240, teritoriile rusești au ajuns în puterea mongolilor,

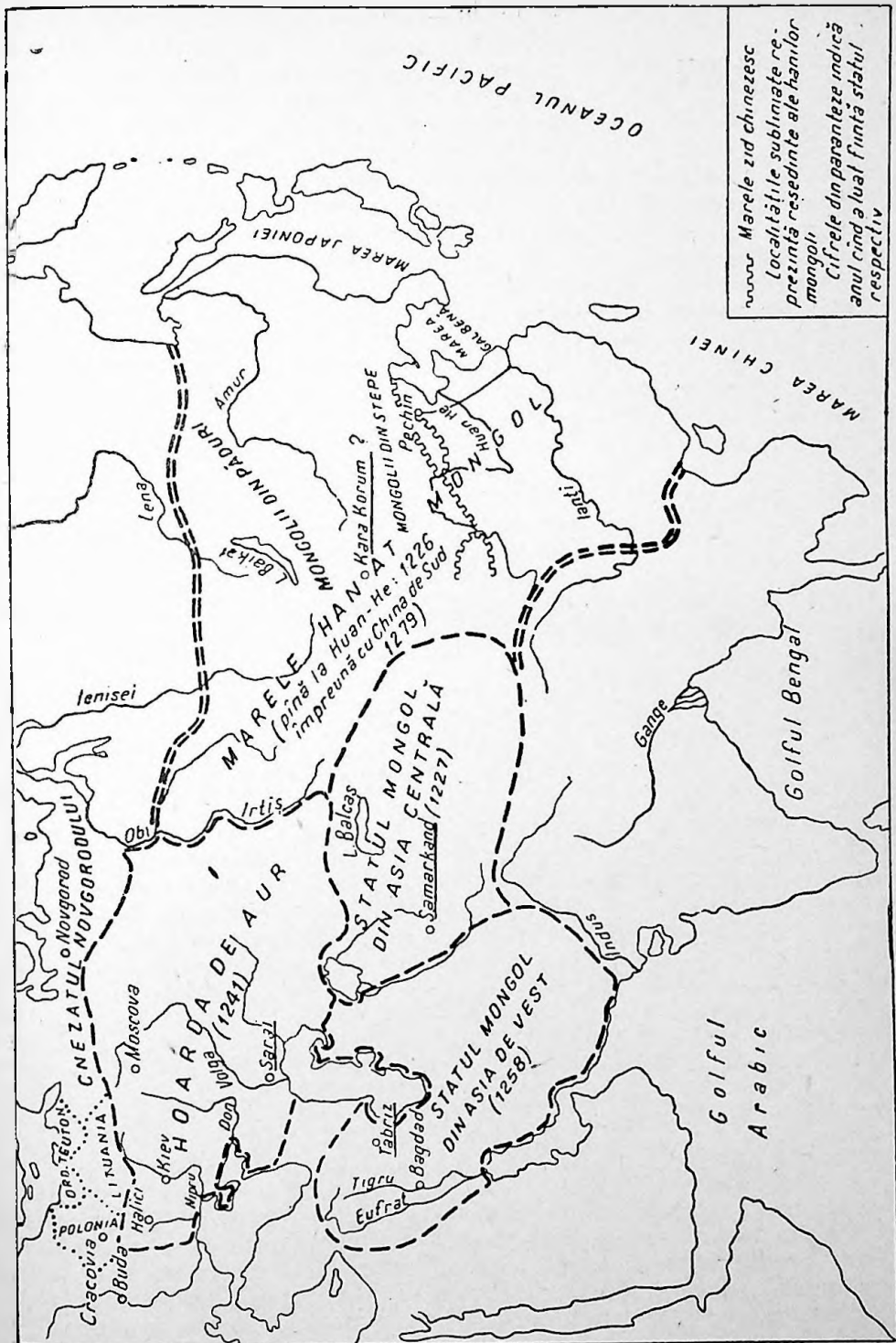
populația a fost tiriată în robie sau impusă la tribut, orașele, — printre care Kievul, — jefuite și arse.

În 1241 mongolii dezlănțuiră marea lor năvălire asupra Europei centrale. Hoardele lor străbătură Polonia și Cehia, ajungînd pînă în Silezia; trecură prin Transilvania și peste teritoriul pe care se vor forma Țara Românească și Moldova, distruseră armata maghiară și pustiiră Ungaria pînă pe malul Adriaticii. În primăvara anului următor se retraseră, ducînd cu ei mii și mii de robi și o pradă imensă. Revărsarea uriașului puhoi mongol a înfricoșat și Europa apuseană. Ogîndind groaza generală, cronicarii vremii vedeau în această teribilă invazie o prevestire a sfîrșitului lumii.

Stăpînirea mongolă se menține asupra cnezatelor rusești, pînă la Carpați și pe cursul superior al Nistrului. Batu își așază reședința pe cursul inferior al Volgăi. Statul acesta mongol, între hotarele pe care le-a dobîndit în urma marii invazii din 1241, s-a numit *Hoarda de Aur* sau *hanatul de Kipciak*. Numai după mai bine de două veacuri, popoarele Rusiei au reușit să înfrîngă Hoarda de Aur și să se elibereze din robia mongolilor. În cursul secolelor al XIV-lea și al XV-lea, acest stat s-a fărîmițat în mai multe hanate, pe care cnezatele rusești, unite din nou în jurul Moscovei, precum și Imperiul Otoman, le vor cuceri unul după altul. Stăpînirea mongolă a frînat dezvoltarea popoarelor Rusiei și incursiunile lor au neliniștit veacuri de-a rîndul statele polon și moldovean. În răsăritul Europei, mongolii erau numiți, în mod obișnuit, *tătari*.

**Mongolii
în vestul Asiei.**

Nu mult după marea invazie din 1241, un alt val al expansiunii mongole s-a abătut asupra Iranului și Irakului. Ele au fost cucerite de statul mongol din Asia centrală. La 1258 mongolii au ocupat Bagdadul, ucigînd pe ultimul din califii abbasizi. Cucerirea mongolă a dat grele lovituri sultanatelor și emiratelor turcilor selgiucizi. Statele europene au încercat să intre în legătură cu ei, împotriva musulmanilor, care amenințau existența statelor întemeiate de cruciați.

~~~~~ Marea zid chinezesc
 Localitățile subliniate re-
 prezintă reședințele ale hanilor
 mongoli.
 Cifrele din paranteze indică
 anul când a luat ființă statul
 respectiv

Statele mongole în sec. XIII.

Urmările expansiunii mongole în Asia și Europa.

Mongolii se aflau pe o treaptă de civilizație inferioară celor mai multe din statele pe care le-au cucerit. Succesele lor s-au datorat mai ales puternicei armate de care dispuneau. De aceea cuceririle mongole aveau un caracter de jaf, pricinuind distrugerea în masă a bunurilor materiale și valorilor culturale. Popoarele cucerite au fost supuse de ei unei crunte exploatare fiscale, dăunătoare dezvoltării economice. Mongolii au avut de înfruntat lupta continuă a popoarelor subjugate și în primul rând a popoarelor Rusiei, care le-a măcinat forțele. Ținuturile cucerite de ei și-au păstrat peste tot viața lor proprie, locală, caracterul lor economic-social. Pe această bază, dominația mongolă, întemeiată pe forță și având ca singură preocupare strângerea dărilor, nu se putea menține multă vreme. Era firesc să se producă o dezmembrare rapidă a statelor mongole. În cazul mongolilor din China, ei au fost copleșiți de influența civilizației acesteia.

Concluzie.

Urmărilor în general negative ale expansiunii mongole pentru popoarele din Europa și Asia li se poate opune și un fapt pozitiv. Stăpânirea mongolă a înlesnit legăturile directe, pe uscat, între Europa și Extremul Orient, prilejuind cele dintii călătorii ale europenilor în acele ținuturi și permițând încheierea unor relații comerciale, pe aceste drumuri de uscat, din cuprinsul Asiei.

LECȚIA a XXV-a

CULTURA FEUDALĂ ÎN EUROPA APUSEANĂ ÎN SECOLELE AL XII-LEA — AL XIII-LEA

În perioada de înflorire a relațiilor feudale se dezvoltă și formele cele mai caracteristice ale culturii ce corespunde acestor relații, atât în literatură și artă, cât și în învățămînt și știință. Ca și în perioada anterioară — a formării feudalismului, — manifestările culturii continuă să aibă în general un caracter bisericesc, potrivit rolului predominant al religiei în ideologia epocii. Dar cu tot coloritul feudal-bisericesc, care precumpănește în cultura medievală din această vreme, apare și procesul de *laicizare*. Începînd cu secolul al XI-lea, alături de clerici (călugări și preoți) se ivesc în apus tot mai mulți cărturari din rîndurile *laicilor*. Prin dezvoltarea orașelor și lărgirea orizontului intelectual, datorită mai ales cruciadelor, se produce o spîrtură în monopolul cultural al bisericii, care se va adînci tot mai mult.

I. Literatura

Literatura medievală din această perioadă e reprezentată de *poemele epice*, de *poezia lirică* și de *romanele cavalierești*, precum și de dif-ritele forme ale *literaturii orășenești*. Spre deosebire de aceste creații laice scrise în limbile naționale, literatura clericală (în imnurile bisericești și în reprezentațiile teatrale numite *mistere* sau *miracole*) folosește la început —

pină în secolul al XIV-lea — numai limba latină, limba liturgică a bisericii. Literatura istorică (*anale, cronici* etc.) e scrisă parte în latinește, parte în limbile naționale. Produsele literare orașenești se inspiră adeseori de creațiile literaturii populare, atât țărănești cât și plebeie. Aceste creații influențează uneori și literatura feudală-bisericească, cu toate că ea oglindește interesele clasei stăpînitoare și disprețul ei pentru popor.

Literatura cavalierească.

Poemele epice au înflorit în secolul al XI-lea și al XII-lea mai ales în Franța, țara celei mai dezvoltate forme a feudalismului. La formarea lor treptată au contribuit diferite categorii sociale: cavalerii, clericii, masele populare și jonglerii (cîntăreți rătăcitori, care le cîntau la ser-

bările feudale, pe drumurile de pelerinaj sau în alte ocazii). Ele proslăvesc faptele de vitejie ale nobilimii din această perioadă de anarhie feudală și de cruciadă. Cel mai important dintre ele este *Cîntecul lui Roland*, inspirat din luptele lui Carol cel Mare cu musulmanii din Spania. Roland e intruchiparea ideală a vasalului credincios și neînfricat.

De fapt nu ni se zugrăvește aici societatea din secolul al VIII-lea, cînd a trăit Roland, ci aceea din secolul al XI-lea, cînd s-a format poemul. Faptele sînt deformate sau exagerate. Astfel Roland n-a căzut în luptă cu musulmanii, ci cu bascii din Pirinei. Carol cel Mare, care apare ca un bătrîn viguros, de 200 de ani, cu „barba înflorită”, avea în realitate vîrsta de 36 de ani în 778, cînd s-au petrecut evenimentele.

Lupta cu musulmanii e evocată și în *Cid*, inspirat din războaiele de eliberare ale poporului spaniol de sub stăpînirea arabă. În schimb, *Cîntecul Nibelungilor* preamărește vitejia eroului german Siegfried și întîmplări din vremea migrațiilor.

Poezia lirică a cavalerilor a înflorit în secolul al XII-lea și al XIII-lea, apărînd mai întîi în Franța, la sud de Loara, unde era reprezentată de poezii cîntăreți numiți *trubaduri*. Imitatorii lor la nord de același fluviu se chemau *truveri*, iar cei din Germania *Minnesänger* (cîntăreți ai dragostei). Această creație, influențată de poezia populară, se mai cheamă „lirica de curtoazie”, fiindcă ea s-a format în atmosfera curtoaziei, despre care am vorbit mai înainte. Pe lîngă sentimentul dragostei, poezia aceasta cîntă și frumusețile naturii.

În secolul al XII-lea au apărut, sub influența poeziei lirice asupra celei epice, *romanele cavalierești*, întocmite la început în versuri, apoi în proză. Cel mai vestit, *Tristan și Isolda*, zugrăvește, pe baza unei vechi legende bretonice, devotamentul în iubire.

Literatura orașenească.

S-a format începînd cu același secol, fiind determinată de dezvoltarea orașelor, oglindind mentalitatea și interesele populației acestora. Imaginile ei cele mai vii sînt imprumutate din creația maselor plebeie. Literatura orașenească își bate joc de clasa dominantă feudală în povestirile

glumețe zise *fabliaux* și în *Romanul Vulpii* care, pornind din Franța, s-au bucurat de o largă răspîndire în toată Europa apuseană.

Muzicanti (miniatură din 1023).

În acest „roman“, tipurile sociale caracteristice sînt reprezentate de animale: lupul hrăpăreț e cavalerul, măgarul e preotul, iar vulpea e orășeanul vicelan, care îi păcălește pe ceilalți. Ironia caracterizează și piesele scurte zise „farse“. Poezii orășeni atacă lăcomia de bani a clerului, privilegiile nobilimii și abuzurile ei față de țărănimе.

2. Arta

Artele plastice: arhitectura, sculptura și pictura se găseau sub influența bisericii. De aceea, s-a dat o deosebită atenție creației artistice cu caracter religios și în primul rînd construcțiilor bisericești. Dezvoltarea artei medievale reflectă nivelul forțelor de producție, în special al tehnicii de construcții, bogatele resurse materiale ale bisericii, precum și înflorirea orașelor. Totodată ea dovedește o mare măiestrie artistică și arată rolul jucat de sentimentul religios în condițiile orînduirii feudale.

Cea mai însemnată dintre arte în faza formării și în aceea a înfloririi relațiilor feudale era *arhitectura*. Sculptura și pictura erau simple anexe ale ei.

În arhitectura medievală apuseană au predominat pe rînd două stiluri: *cel roman* și *cel gotic*. Un rol mai redus au jucat în arhitectura creștină din apus: *stilul bizantin* (în Italia) și *cel arab* (în Spania și Sicilia), care au influențat celelalte stiluri (în țările respective).

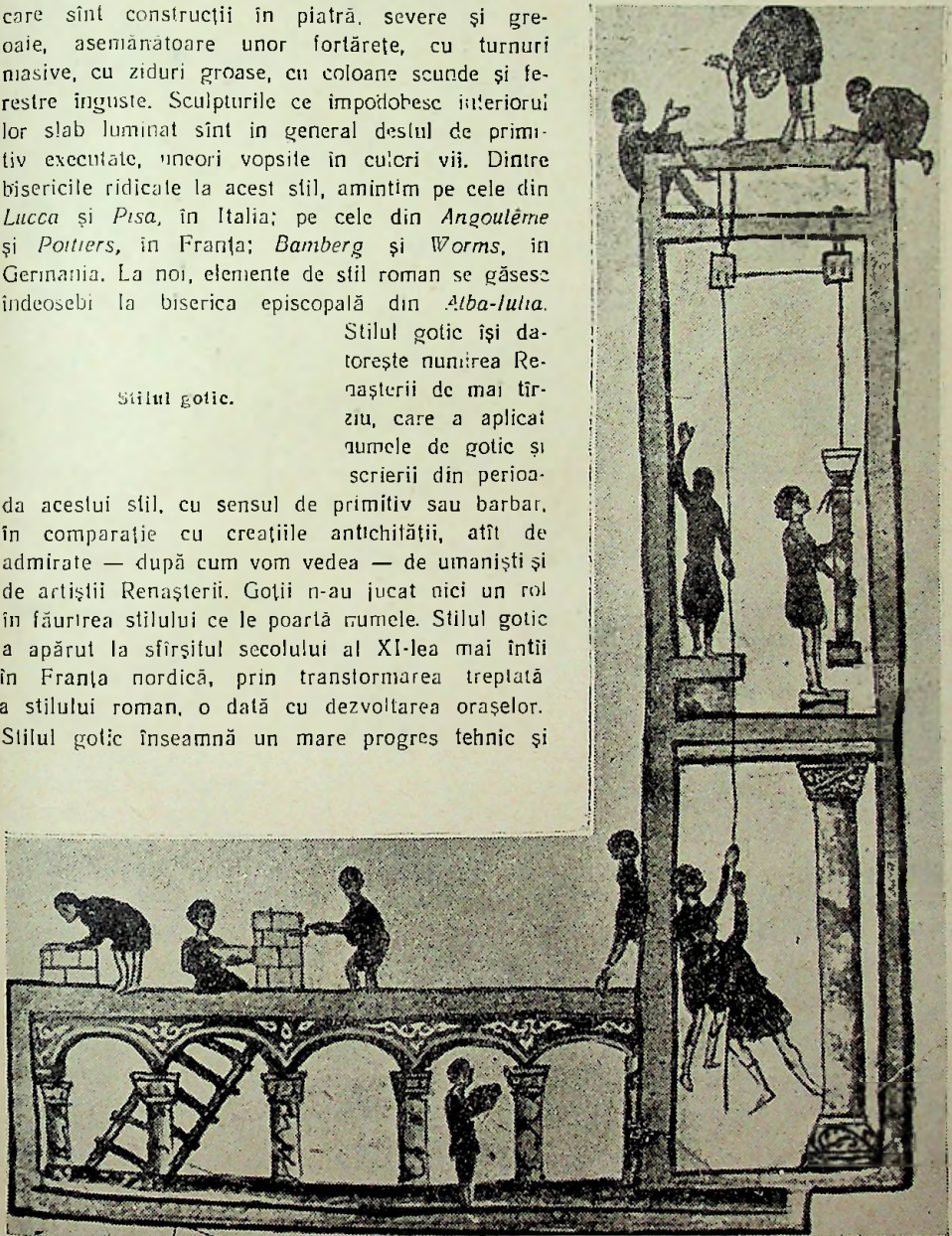
Stilul roman.

teristica lui principală e *arcul în formă de senucerc*. În acest stil s-au clădit biserici care sînt construcții în piatră, severe și greoaie, asemănătoare unor fortărețe, cu turnuri masive, cu ziduri groase, cu coloane scunde și ferestre înguste. Sculpturile ce împodobesc interiorul lor slab luminat sînt în general destul de primitiv executate, uneori vopsite în culori vii. Dintre bisericile ridicate la acest stil, amintim pe cele din *Lucca* și *Pisa*, în Italia; pe cele din *Angoulême* și *Poitiers*, în Franța; *Bamberg* și *Worms*, în Germania. La noi, elemente de stil roman se găsesc deosebi la biserica episcopală din *Alba-Iulia*.

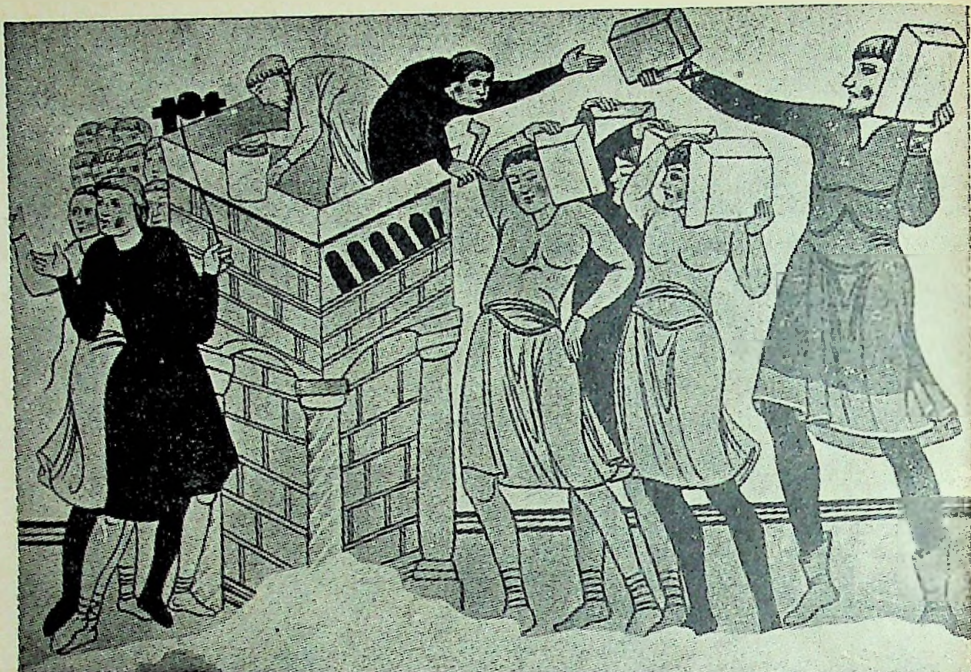
Stilul gotic.

da acestui stil, cu sensul de primitiv sau barbar, în comparație cu creațiile antichității, atât de admirate — după cum vom vedea — de umaniști și de artiști Renășterii. Goții n-au jucat nici un rol în făurirea stilului ce le poartă numele. Stilul gotic a apărut la sfîrșitul secolului al XI-lea mai întîi în Franța nordică, prin transformarea treplată a stilului roman, o dată cu dezvoltarea orașelor. Stilul gotic înseamnă un mare progres tehnic și

Stilul roman poartă această denumire numai din secolul al XIX-lea, pe baza iluziei că în compoziția lui elementele de împrumut romane ar precumpăni față de cele orientale (bizantine și altele). El s-a cristalizat la sfîrșitul secolului al X-lea; cele mai importante monumente sînt din veacurile al XI-lea și al XII-lea. Carac-

Zidarii lucrînd la construcția unei biserici (sec. IX). Să se observe întrebuițarea scripetelor.

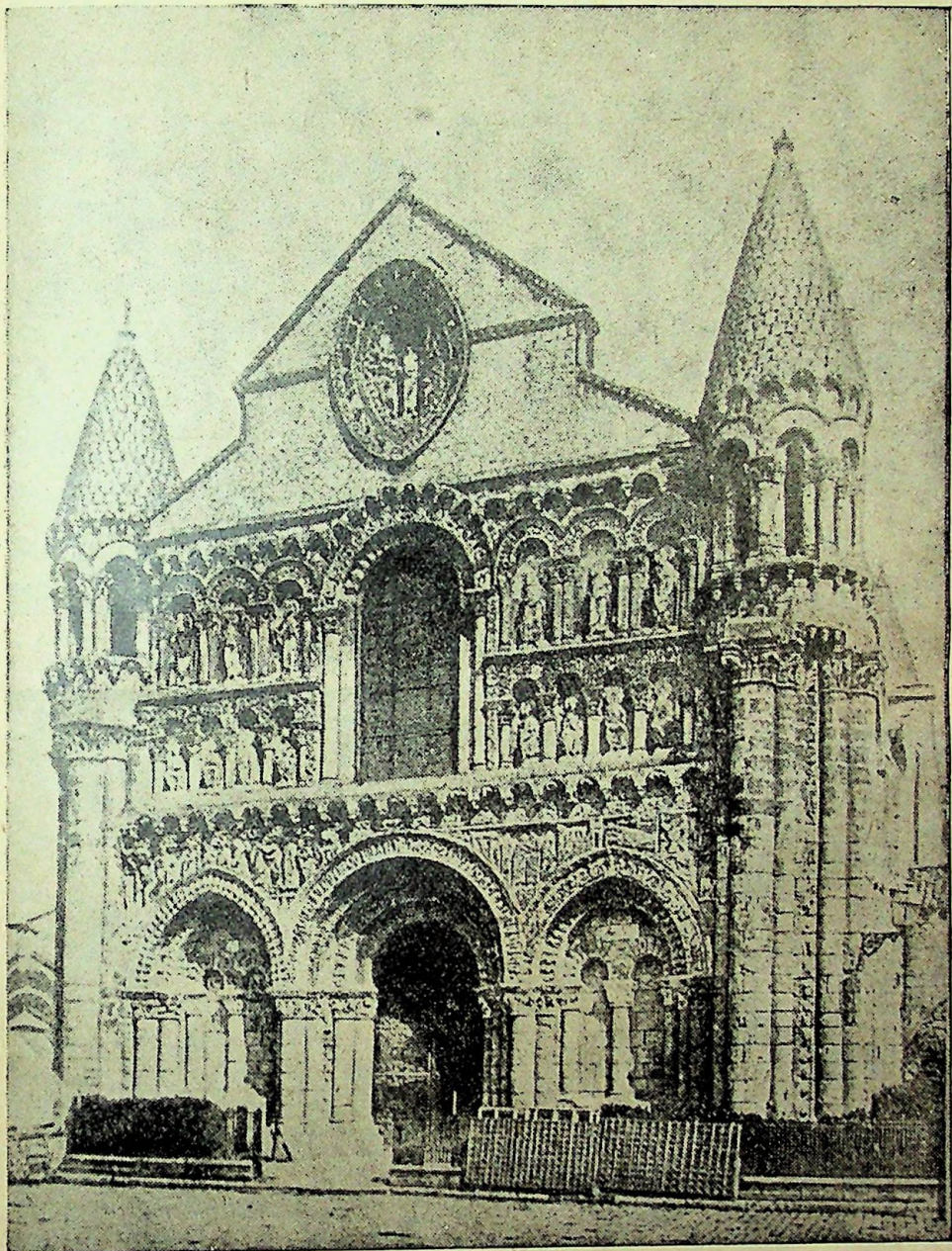

Zidari la lucru (sec. XI).

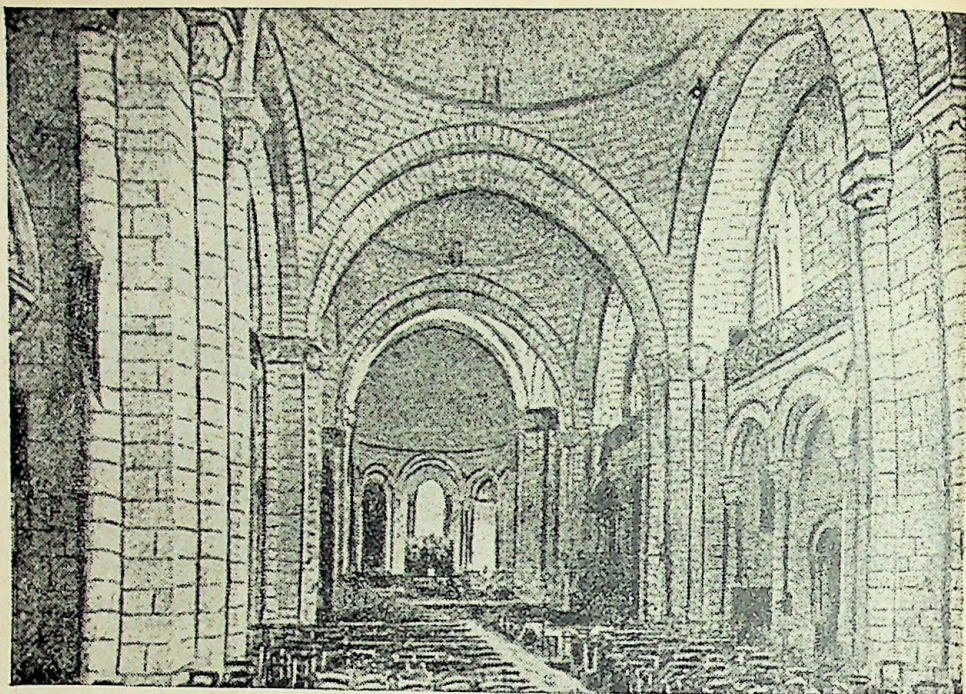
artistic față de cel roman. Caracteristica lui principală e *arcul ogival*, un arc frânt, ascuțit. Clădirile sînt foarte înalte, tugiuate, un ansamblu de linii verticale sau frînte; în ciuda proporțiilor lor impresionante, aceste construcții par ușoare, aproape aeriene. Ele sînt scăldate în lumină, care intră larg, prin ferestrele mari și colorate, numite *vitralii*.

Catedralele (adică bisericile episcopale, de la *catedra* — jilțul episcopului) sau *domurile* (de la *domus* — *casă*, casa lui Dumnezeu), zidite în acest stil, sînt împodobite cu nenumărate basorelieuri și statui. Ornamentația e atît de bogată și e cizelată cu atîta măiestrie și minuțiozitate, încît unele din aceste clădiri par a fi niște dantele uriașe în piatră. Sculptura lor înfățișează figuri sau scene religioase, dar adeseori se inspiră din literatură (poeme, romane), din natură, din viața socială și munca poporului. Aceste edificii mărețe, împreună cu slujbele fastuoase, acompaniate cu acordurile solemne ale muzicii de orgă, creau o atmosferă teatrală, menită să impresioneze masele de credincioși, spre a le ține într-o supunere smerită.

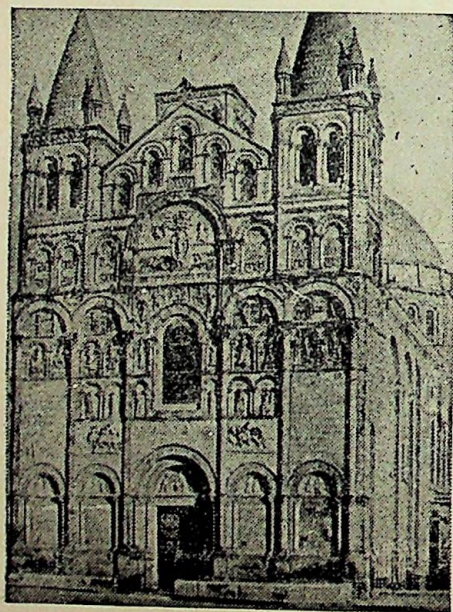
Tot în stilul gotic au fost ridicate *palatele comunale* în multe orașe, de exemplu la *Bruges*, în Flandra, sau la *Siena*, în Italia. Arhitectura gotică s-a răspîndit din Franța în întreaga Europă catolică: din Spania pînă în Peninsula Scandinavă, din Anglia pînă în Transilvania (Brașov, Sibiu, Cluj etc.). Dintre bisericile gotice, menționăm catedralele din *Paris* și *Reims*, în Franța; pe cea din *Colonia*, în Germania; din *Viena*, în Austria; din *Milano*, în Italia. În secolul al XV-lea sau, în alte părți, în veacul următor, stilul gotic va ceda locul stilului Renașterii.

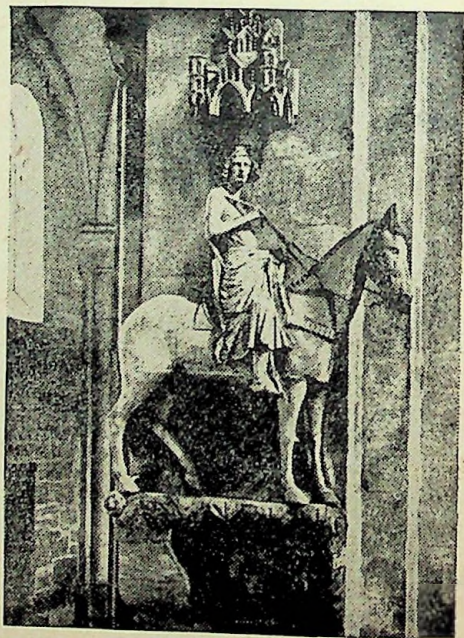
Biserica Notre-Dame la Grande din Poitiers (sec. XII).

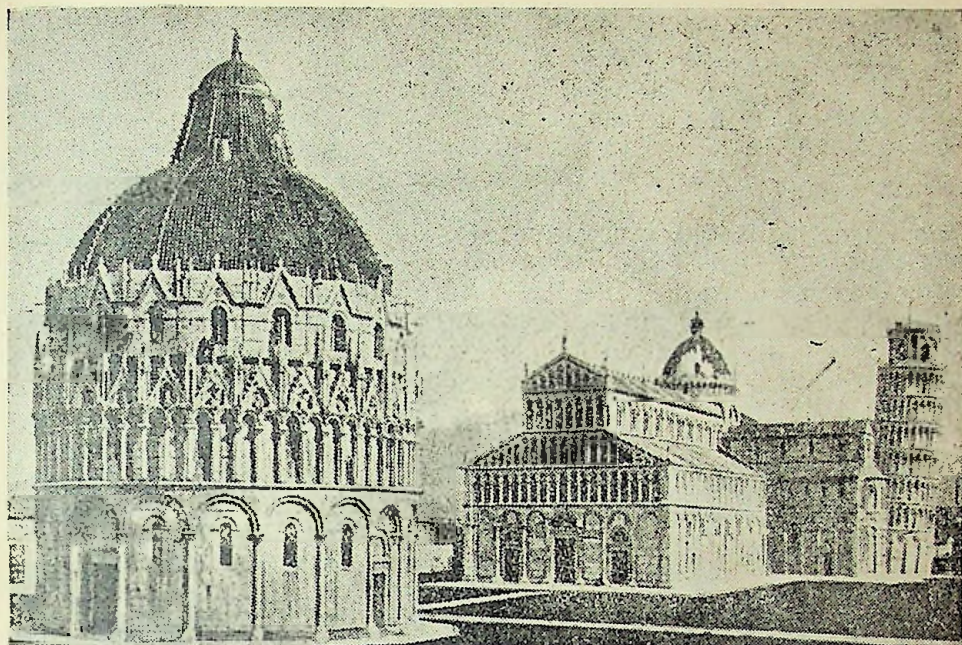
Catedrala din Angoulême, sec. XII (interiorul).

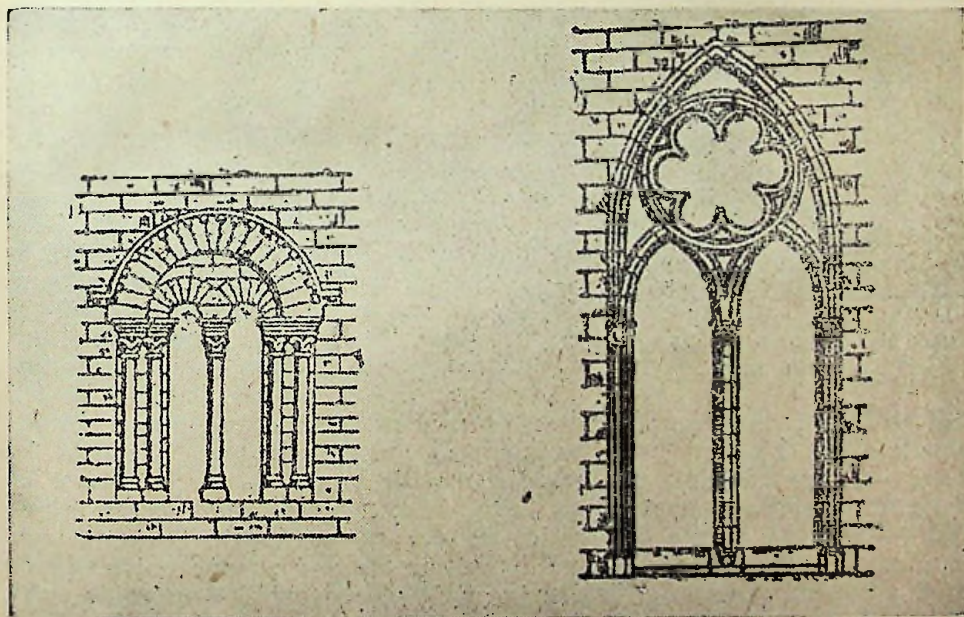
Catedrala din Angoulême (fațada).

„Cavalerul” din domul de la Bamberg (prima jumătate a sec. XIII). Una din cele mai reușite statui ecvestre ale evului mediu.

Baptisteriul, catedrala și turnul înclinat din Pisa (sec. XI—XIV). Baptisteriul prezintă și elemente gotice. Înclinarea turnului (înalt de 54 m) s-a produs în urma unei alunecări de teren.

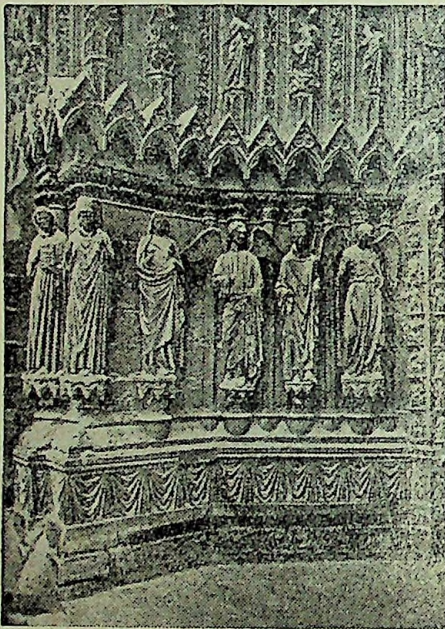
Arc în stil roman și arc în stil gotic.

3. Învățămîntul și știința

Școlile bisericești și orașenești.

Pînă în secolul al XI-lea, știința de carte era foarte restrînsă în rîndurile laicilor: puțini nobili sau chiar regi aveau o asemenea pregătire. Ca să poată fi exploatare mai ușor, masele populare erau ținute departe de orice instrucție școlară.

Dar biserica, pentru slujbele ei religioase, și statele feudale, pentru cancelariile și scaunele lor de judecată, aveau nevoie de oameni instruiți. Negustorii, pentru socotelile lor comerciale, conducerea breslelor și a orașelor, pentru ținerea registrelor lor, nu se puteau lipsi nici ele de știința de carte. Existau însă puține școli. Învățămîntul se afla la început în mîinile clerului, care, pînă la sfîrșitul secolului al XI-lea, îl exercita numai în școlile sale de pe lîngă mănăstiri și episcopii.

Statui de pe zidurile laterale ale catedralei
din Reims.

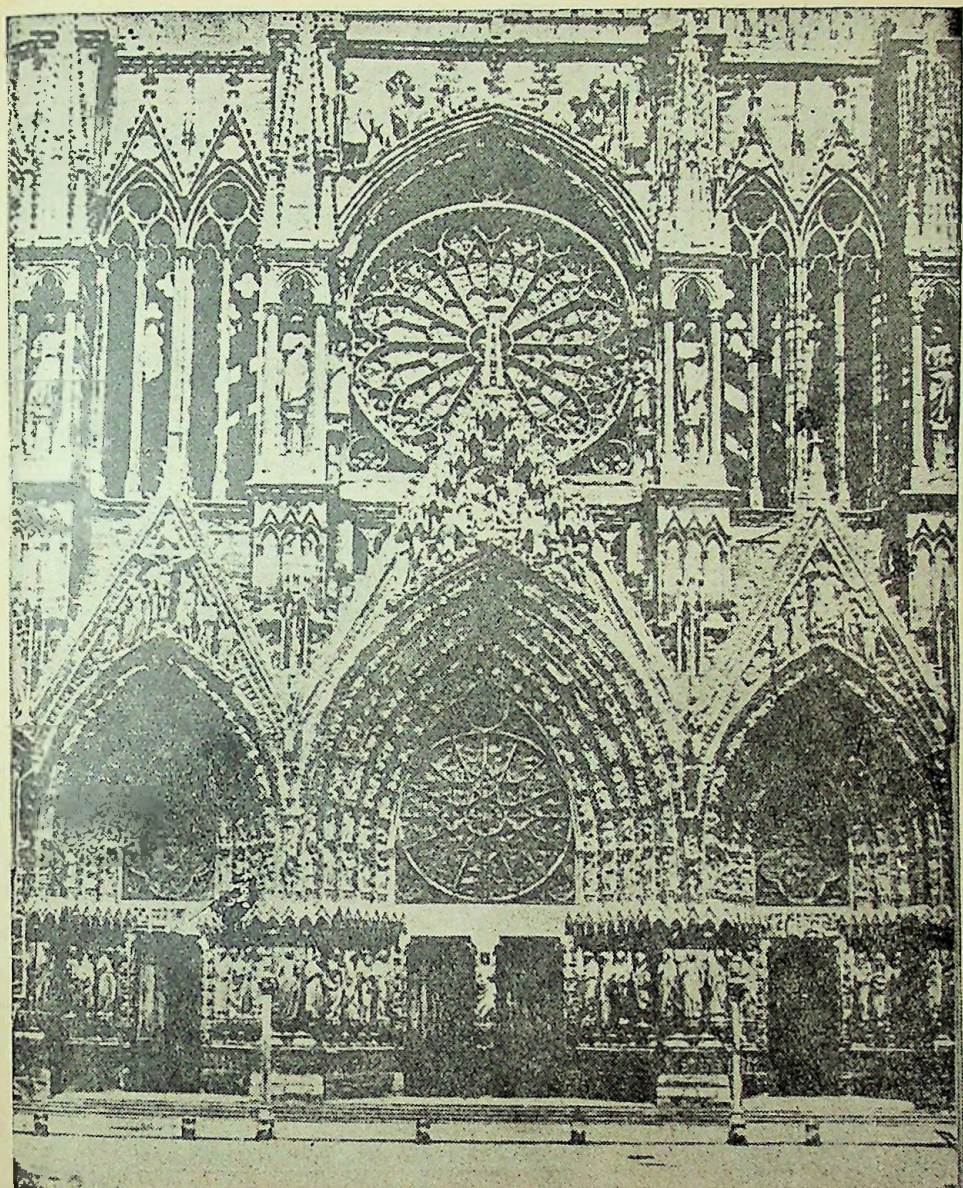
Limba de predare era latina; materiile de învățămînt erau rupte de viața practică și predate în spirit religios, iar bătaia juca un rol important. Prin dezvoltarea orașelor a început laicizarea învățămîntului, fapt progresist de cea mai mare însemnătate. Astfel s-au întemeiat primele universități, iar în a doua jumătate a secolului al XII-lea s-au deschis școli de bresle și de ghilde, unde se predă în limba maternă.

Apariția universităților.

În urma în-
tării eco-
nomice a
orașelor, a
lărgirii ori-
zontului

spiritual prin călătorii și prin cruciade, a crescut necesitatea unei pregătiri școlare superioare. În consecință, s-au înființat în secolul al XI-lea și al XII-lea cele dintîi universități în apusul creștin (în Spania musulmană ele au apărut încă din secolul al X-lea). Numirea de „universitate” nu însemna la început totalitatea științelor care se predau acolo, ci obștea

profesorilor și a studenților aceluși așezămînt, deci o organizație profesională după modelul breslelor. Primele universități s-au întemeiat în Italia — unde orașele s-au dezvoltat mai de vreme — la *Salerno* și la *Bologna*. Apariția universităților laice — ca și a celorlalte școli orașenești — era rău văzută de biserica dornică să mențină învățămîntul sub dominația ei. De aceea, pe lîngă încercările de a-și supune universitățile laice, a început și ea să-și organizeze universități proprii, din școlile episcopale. Astfel au luat naștere o serie de alte universități: la *Paris*, la *Oxford* (în Anglia), la *Salamanca* (în Spania) etc. Cea mai vestită era

Portalerile fațadei (de vest) a catedralei din Reims. Biserică construită în sec. XIII—XIV. Forme mai ascuțite și mai avînlate decît ale catedralei, din Paris. Bogăție extremă și o lînețe remarcabilă a elementelor decorative (statui, basoreliefuli, vitralii).

aceea din Paris, după modelul căreia au fost organizate, în secolul al XIV-lea, și universitățile din Europa centrală: la *Praga, Cracovia, Viena*, unde au studiat și tineri din țara noastră.

Universitățile erau organizate — ca și azi — pe facultăți. De obicei existau următoarele patru facultăți: de arte (corespunzînd, în linii mari, studiilor literare), teologie, drept și medicină.

Biserica gotică din piața centrală a Clujului (sec. XIV—XV; turnul, înalt de 80 m, e modern).

Scolastica.

Știința cultivată în universități se chema *scolastica* (știință de școală). Ea căuta să împace credința religioasă cu rațiunea și să apere dogmele catolice cu argumente scoase prin deducții iscusite, mai ales din operele lui Aristotel. Filozofia scolastică se străduia să apere învățăturile bisericii față de erezii și să

Instrucție școlară (miniatură, începutul sec. XIII).

Astronomi (miniatură, mijlocul sec. XIII).

justifice orînduirea feudală. Scolasticii neglijau experiența și observarea directă a naturii, care stau azi la temelie cercetărilor științifice; ei se bazau numai pe „autorități”, adică pe texte religioase sau filozofice. Biserica persecuta pe acei învățați care ajungeau la alte păreri decît învățăturile ei oficiale. Astfel a procedat cu *Abelard*, celebru profesor francez din secolul al XII-lea. Ea combătea și influența lui *Averroes din Cordova* (comentator arab al lui Aristotel), care susținea caracterul etern al materiei și nega nemurirea sufletului. Biserica socotea că cea mai importantă știință e teologia (știința despre Dumnezeu), iar filozofia, ca o subordonată a ei, era considerată „slujnica teologiei”. Cel mai vestit reprezentant al scolasticii în secolul al XIII-lea a fost *Toma de Aquino*, italian de origine, profesor la universitatea din Paris.

Experiența și cercetarea directă a fenomenelor erau de obicei neglijate de scolastici și în studiul naturii. În medicină tratatele arabe — cunoscute prin mijlocirea Spaniei și a Siciliei — se bucurau de o mare autoritate, dar prejudecățile și superstițiile aveau înțietate față de cunoștințele de anatomie. Tot așa se cultiva alchimia, în căutarea unui procedeu pentru transformarea oricărui metal în aur. În cercetarea mișcării astrelor, față de astronomie avea precădere astrologia, prin care se credea că s-ar putea descoperi înfrîurirea stelelor asupra soartei oamenilor. În domeniul geografiei se susțineau de asemenea păreri greșite: unii afirmau că pămîntul are forma unui disc ce plutește pe apă. Prin intermediul arabilor, cărturarii din Europa apuseană au putut cunoaște teoria lui Ptolemeu, învățat grec din antichitate. Acesta susținea că pămîntul are forma unei sfere, însă credea greșit că e centrul fix al universului, în jurul căruia s-ar mișca soarele și celelalte corpuri cerești. Despre locuitorii țărilor din Orientul îndepărtat, scrierile medievale cuprindeau știri fantastice. Asemenea informații — deși amestecate cu date adevărate — se întilnesc și în descrierea călătoriilor venețianului Marco Polo, care în secolul al XIII-lea a cutreierat Extremul Orient.

Spre sfârșitul veacului al XIII-lea s-a ridicat însă împotriva metodelor formale ale scolasticii englezul *Roger Bacon* (Becn). El credea că știința trebuie să se bazeze pe experiență și că ea poate fi pusă în slujba omului prin invenții tehnice. El a întrezărit, printre altele, chiar posibilitatea aviației. Alarmată de ideile sale progresiste, biserica l-a prigonit și l-a aruncat în închisoare.

Din secolul al XIV-lea, scolastica a început să decadă, ca și autoritatea papalității, căci ele căutau să frneze dezvoltarea liberă a științei și a societății.

Concluzie.

În secolele al XII-lea și al XIII-lea, în Europa apuseană au avut loc progrese importante în domeniul culturii. Apare o bogată creație literară feudală și orășenească, ce se adapă adeseori la izvorul literaturii populare. Cultura, în special învățămîntul, începe să se laicizeze, spargînd monopolul secular al bisericii. Se deschide astfel un proces care va duce la noua orientare culturală a Renașterii. Apar universitățile, unde deocamdată stăpînește scolastica bisericii, dar pozițiile acestei forme încătușate a științei încep a fi subminate de căile noi ale cercetării științifice. În sfârșit, progresele de pe tărîmul artei culminează în frumoasele catedrale gotice. În aceste multiple realizări ale culturii feudale, în care se valorifică și unele împrumuturi orientale (bizantine, arabe), rolul conducător revine Franței, țara în care s-a dezvoltat feudalismul în forma lui clasică.

LECȚIA a XXVI-a

IMPERIUL ȘI PAPALITATEA

Lupta lor pentru supremație (în secolele al XII-lea și al XIII-lea)

Conflictul dintre imperiu și papalitate a izbucnit din nou în a doua jumătate a secolului al XII-lea, cînd Imperiul Romano-German și-a reluat cu o deosebită vigoare politică sa de subjugare a Italiei și de subordonare a papalității.

1. Lupta lui Frideric I Barbarossa cu orașele lombarde și cu papalitatea

Politica lui Frideric I Barbarossa (1152—1190).

Stingîndu-se dinastia franconiană, a urmat la tron familia *Hohenstaufen*, zisă și *suabă*, care va stăpîni imperiul mai bine de un veac (1137—1250). Noua dinastie trebuia să lupte cu cei mai puternici dintre feudații germani, *Welfii*. Rivalitățile dintre *Weiblingi* (cum se mai cheamă Hohenstaufenii, după un castel al lor) și *Welfi* vor influența și Italia. Aici în lupta dintre împărați și papi, partidul imperial se va chema (din secolul al XIII-lea) *ghibelin*, iar cel papal, *guelf*, potrivit pronunțării ita-

liene a celor două nume germane. Dar în luptele sociale dinăuntru orașelor italiene, acești termeni își vor pierde adeseori complet înțelesul lor original.

Conflictul cu papalitatea izbucnește din nou în timpul lui *Frideric I Barbarossa*. Sub imboldul tradiției imperiale — nu numai carolingiene, ci și romane, — el se considera superior celorlalți suverani apuseni. În Germania a întărit autoritatea monarhiei, iar în Italia, ale cărei bogății îl atrăgeau, și chiar în Roma papală, el căuta să-și impună voința drept lege.

Distrugerea Milanului.
Infringerea lui Frideric
la Legnano.

Încurajată de papalitate, a fost zdrobită după un asediu de trei ani, iar orașul a fost distrus din porunca împăratului (în 1162).

Distrugerea Milanului a înăspriț și mai mult opoziția Italiei față de asuprairea împărătească. Papa se temea că își va pierde independența și n-a renunțat, nici el, la propriile sale pretenții de supremație. De aceea, și-a strâns alianța nu numai cu orașele lombarde, ci și cu statul normand, devenit regatul Siciliei, care cuprindea și sudul Italiei. Milanezii și-au reconstruit orașul și, sub conducerea lor, în 1167 s-a format puternica *Ligă lombară* a orașelor din nordul Italiei. Pedestrimea ei, compusă din meșteșugari și calfe, a înfrânt în 1176 la *Legnano* (aproape de Milano) cavaleria feudală a lui Barbarossa

Împăratul a trebuit să ceară pace. În 1177 — un veac după *Cannossa*, — el s-a umilit la *Venetia* în fața papei *Alexandru al III-lea*, săruțându-i picioarele. Frideric a încheiat pace cu papa, iar prin mijlocirea acestuia, un armistițiu cu liga lombară. În sfârșit, prin pacea încheiată și cu aceasta, în 1183, el a recunoscut autonomia orașelor lombarde, mulțumindu-se cu dependența lor mai mult nominală față de imperiu.

Frideric și-a îndreptat apoi atenția asupra politicii interne a Germaniei. El a întărit din nou autoritatea monarhiei și a asigurat, prin căsătorie, pentru fiul și urmașul său *Henric al VI-lea*, puternicul regat al Siciliei.

Politica sa autoritară s-a izbit însă de rezistența orașelor din Lombardia. Știrbindu-le veniturile și autonomia, numind la conducerea lor guvernatori imperiali, Frideric a stîrnit o vie nemulțumire în aceste orașe. Opoziția Milanului, cel mai puternic și mai îndrăzneț dintre ele,

Cavaler german din sec. XII.

2. Inocențiu al III-lea și apogeul puterii papale

Inocențiu al III-lea
(1198—1216) și amestecul
său în treburile imperiului.

Papa Inocențiu al III-lea
(mozaic contemporan).

În această vreme, sub *Inocențiu al III-lea*, papalitatea a atins culmea puterii sale. El urmărea cu o mare iscusință realizarea supremației papale, reluând tradiția lui Grigore al VII-lea. Inocențiu asemenea puterea bisericească cu soarele, iar pe cea laică cu luna, care e mai mică și își primește lumina de la soare. El a declarat că papa e deasupra tuturor oamenilor și poate judeca nu numai popoarele, ci și pe monarhi. Inocențiu trata pe împărați și regi ca pe niște vasali ai săi. El căuta să-și întindă autoritatea și asupra Orientului. Papalitatea dispunea de venituri uriașe din diferite dări pe care le strângea din țările catolice, din colectele de cruciadă, din vânzarea indulgențelor (acte, prin care pretindea că poate ierta „păcatele“ oamenilor). Aceste venituri au fost puse de Inocențiu în slujba planurilor sale de stăpânire mondială.

Amestecându-se în lupta dintre Weiblingi și Welfi, care a izbucnit din nou în imperiu după moartea lui Henric al VI-lea, Inocențiu a tras din ea foloase pentru papalitate. El și-a asumat un rol de arbitru între pretendenții la tronul imperiului și, ațîțind tulburările sale interne, a reușit să-l slăbească.

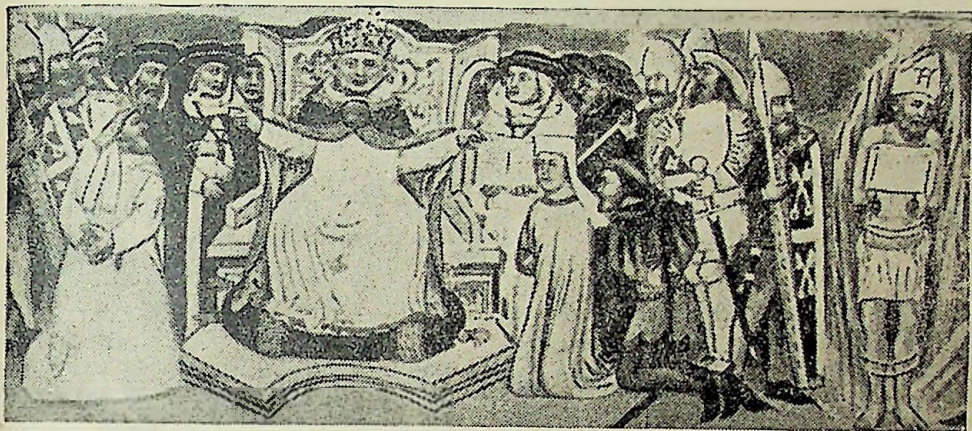
Ereziile.

În timpul lui Inocențiu al III-lea lupta bisericii împotriva ereziilor — care acum au devenit deosebit de primejdioase pentru ea, — a atins forma ei cea mai violentă. Imbrățișînd ereziile, masele asuprite se ridicau contra bisericii dominante, care apăra orinduirea feudală și participa la exploatarea exercitată de ea. Ereziile s-au înmulțit în Europa apuseană, mai cu seamă din secolul al XIII-lea, cînd găseau un teren favorabil nu numai în țărâșime, ci, îndeosebi, în populația orașelor care se dezvoltău. Cele mai răspîndite erau: erezia valdensilor și aceea a albigensilor.

Valdensii își trag numele de la Valdo, un negustor din Lyon, care, impresionat de moartea unui prieten, și-a împărțit în 1177 averea săracilor și a predicat întoar-

cerea bisericii la creștinismul primitiv. Pornind din sudul Franței, erezia valdensă s-a răspândit în Italia nordică, ba chiar și în alte țări, pînă în Cehia și Polonia. Valdensii au fost supuși unei crunte prigoane: foarte mulți au fost arși pe rug.

Ei au fost uneori confundați cu catharii sau albigensii. Catharii — „cei curați“, cum se considerau adepții acestei erezii — propovăduiau principiul luptei binelui și al răului. Această învățătură dualistă probabil era de origine orientală, prezentînd asemănări cu vechea religie persană, cu erezia pauliciană din Bizanț și cu bogomilismul balcanic, care, sub numele de patarenism, a pătruns și în Italia. Se pare că de aici, ea s-a introdus în orașele Franței meridionale, avînd ca centru principal Albi, de unde derivă și celălalt nume al lor. Ostilitatea albigensilor se îndrepta împotriva clerului catolic, contra bogăției și abuzurilor sale.

Papa asistă la condamnarea și executarea unui eretic (miniatură, sfîrșitul sec. XIV).

După ce încercase zadarnic să-i convertească prin predica misionarilor, Inocenția al III-lea dezlănțuie în 1208 o cruciadă contra albigensilor, socotindu-i „mai răi decît sarazinii“ (musulmanii). Urmare, timp de două decenii, masacre și o pustiire crîncenă a Franței meridionale, patria poeziei vesele a trubadurilor și a vieții orașenești înfloritoare. „Cruciații“ — feudali, mai ales din Franța nordică, și aventurieri de tot soiul, — setoși de pradă și de sînge, fanatizați de călugări, măcelăriră uneori pe eretici și catolici de-a valma, necruțînd nici femeile, bătrînii și copiii refugiați în biserici.

Inchiziția.

Dar cruciada albigensă, cu toată cruzimea ei, n-a putut să smulgă din rădăcini erezia, nici în sudul Franței, nici în alte părți. Biserica a recurs și la *inchiziție* (termen care înseamnă „anchetă“), prin care se înțelegea un tribunal eclesastic special, pentru descoperirea și condamnarea ereticilor. Deși începuturile inchiziției se coboară pînă în secolul al IV-lea, organizarea ei s-a precizat în lupta împotriva valdensilor și mai ales a albigensilor. Inchiziția judeca în taină pe acuzați, folosind și tortura. Pedepsele erau variate: amenzi, închisoare, moartea prin ardere pe rug etc. Execuția avea loc în mod public, ca o pildă pentru cei care ar mai fi îndrăznit să se împotrivescă bisericii. Totuși, inchiziția n-a reușit să stîrpească erezia, fiindcă aceasta era strîns legată de lupta maselor pentru o viață mai bună.

Ordinele „cerșetore“

În lupta contra ereziilor și în răspîndirea influenței sale, papalitatea se folosea și de ordinele de călugări „cerșetori”: al franciscanilor și al dominicanilor. Ele au apărut la începutul secolului al XIII-lea, fiind numite astfel după întemeietorii lor (italianul Francisc de Assisi și spaniolul Dominic de Guzman). Acești călugări, mai ales franciscanii, propovăduiau resemnarea față de mizerie și nedreptățile sociale (în speranța fericirii cerești), prin pilda vieții lor simple în mijlocul poporului. Membrii lor au împințit lumea ca misionari pentru răspîndirea creștinismului, ajungînd pînă în India și China. Pentru combaterea ereziei, inchiziția a fost încredințată dominicanilor („cîini ai domnului”, după cum își tălmăceau ei înșiși numele printr-un joc de cuvinte: „domini canes”). Cele două ordine, în special dominicanii, au jucat un rol important și în învățămîntul universitar, ca reprezentanți zeloși ai scolasticii. Dar sărăcia lor a devenit repede o simplă aparență, căci mănăstirile acestor ordine s-au îmbogățit prin danii și privilegii.

3. Frideric al II-lea (1215—1250) și înfrîngerea imperiului

Papalitatea, atacată de erezii, a trebuit să intre din nou în luptă cu imperiul și să facă față, în prima jumătate a secolului al XIII-lea, celui mai înverșunat dușman al ei, împăratul *Frideric al II-lea*, fiul lui Henric al VI-lea. Crescut în Sicilia și puternic influențat de urmele civilizației bizantine și arabe din această insulă, nepotul lui Barbarossa era un om foarte instruit și lipsit de convingeri religioase. Baza puterii sale era regatul *Siciliei*; el a desăvîrșit organizarea acestuia ca stat centralizat, cu o autoritate regală puternică, pe temeiul tradiției regilor normanzi. Pornind de pe această bază, el a încercat să realizeze o monarhie absolutistă cu centrul în Italia, așadar un stat în care suveranul să domnească cu puteri neîngrădite. Dar acest lucru nu era posibil fără subordonarea papalității și subjugarea orașelor lombarde. Pentru a avea mîinile libere în Italia, Frideric, care înfrînase cu asprime nobilimea și clerul din Sicilia, trebuia în schimb să facă concesii feudalilor din Germania în dauna puterii centrale și a orașelor. El a îngăduit activitatea inchiziției în această țară. Cu toate acestea, papa *Inocențiu al IV-lea* reuși să provoace

Impăratul Frideric al II-lea. Miniatură contemporană din cartea sa „Arta de a vîna cu șoimul“

unele tulburări în Germania. Dar lupta era violentă mai ales în Italia. Aici dușmănia dintre partida imperială (ghibelină) și cea papală (guelfă)

se împletea cu rivalitatea dintre orașele concurente și cu frământări sociale înăuntrul fiecărui oraș în parte.

În toiu! acestei mari lupte a murit Frideric. Conflictul continuă însă cu aceeași înverșunare între urmașii săi și papalitate. Aceasta se văzu nevoită să facă apel la ajutorul energicului *Carol de Anjou*, fratele regelui Ludovic al IX-lea al Franței. Carol a învins și a nimicit pe ultimii membri ai dinastiei suabe, luând în stăpânire în chip definitiv regatul Siciliei (în 1268).

Concluzie.

În urma luptei pentru întietate, papalitatea a învins imperiul. E adevărat că pretențiile de supremație ale împăraților n-au dispărut o dată cu dinastia suabă, dar ele vor fi zadarnice, avînd la bază o autoritate imperială tot mai șubredă. Papalitatea a ieșit biruitoare numai în aparență. Pretențiile ei de supremație s-au dovedit tot alît de deșarte ca ale imperiului. Fiscalitatea papilor, care a crescut pe măsură ce lupta cu imperiul cerea mijloace bănești tot mai mari, a devenit odioasă în fața popoarelor. Rezultatul luptei dintre papi și împărați a fost o fărîmîtare și anarhie politică gravă atît în Germania cît și în Italia, situație la care au contribuit însă, după cum vom vedea, și alte cauze.

LECȚIA a XXVII-a

GERMANIA ȘI ITALIA ÎN SECOLELE AL XIII-LEA—AL XV-LEA

Vorbînd despre lupta dintre papalitate și imperiu ne-am ocupat pînă la mijlocul veacului al XIII-lea și de istoria Germaniei și Italiei, bazele teritoriale ale acestor două mari puteri medievale. Să urmărim mai departe dezvoltarea acestor țări, din a doua jumătate a secolului al XIII-lea pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea.

1. Germania

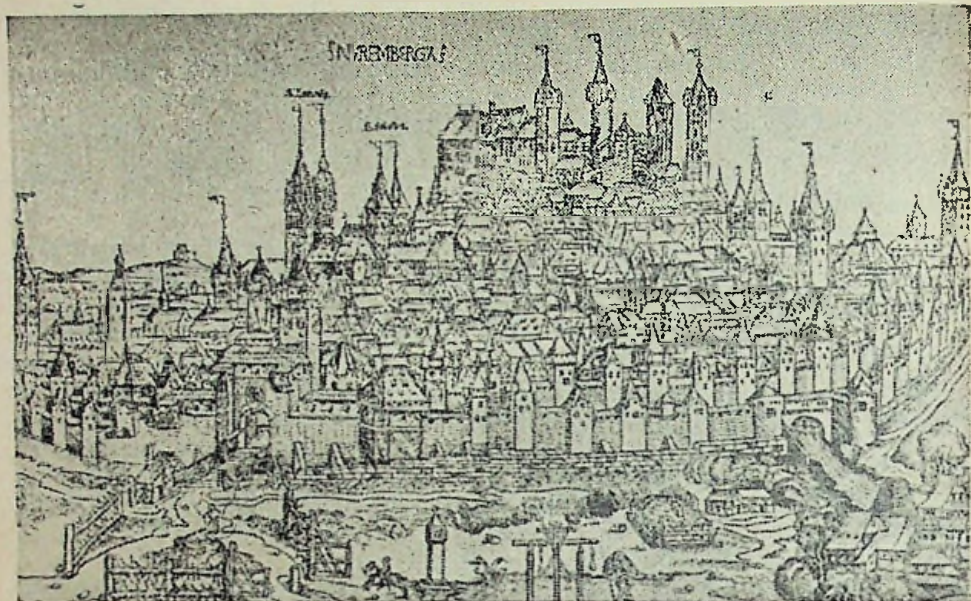
Trăsătura cea mai pronunțată a dezvoltării Germaniei în această perioadă este agravarea fărîmîțării ei, atît economice, cît și politice. După ridicarea orașelor, în Germania nu s-a format un centru economic unitar, cum era Parisul în Franța sau Londra în Anglia, ci existau mai multe centre, constituite însă la marginea țării. De aceea, comerțul exterior a devenit mai important decît cel interior. Așadar, atenția orașelor, a împăraților și a unei părți dintre feudali se îndrepta mai ales peste granițele Germaniei, spre expansiune și cîmpire de teritorii străine. În asemenea condiții, legăturile interne dintre deosebitele regiuni erau slabe.

Dezvoltarea orașelor germane.

În Germania puterea economică era deținută în cea mai mare parte de orașe. Ridicîndu-se mai ales datorită comerțului de tranzit, ele nu erau interesate în unitatea economică și politică a țării, ci tindeau la o autonomie completă.

Orașele din sud și vest (de pe valea Dunării și a Rinului sau din apropierea lor) erau așezate pe marile căi co-

Nürnberg. — Vedere generală (după o cronică de la sfârșitul sec. XV).

merciale care legau pe uscat bazinul Mediteranei cu acela al Mării Nordului și al Balticii. Totodată ele mijloceau negoțul dintre Europa răsăriteană și sud-estică, pe de o parte, și apusul Europei, pe de altă parte. Orașele din sudul Germaniei (*Nürnberg, Augsburg, Ulm* etc.) s-au ridicat ca centre meșteșugărești importante și datorită legăturilor comerciale pe care le aveau cu orașele italiene.

Orașele din nordul Germaniei, constituite în *Hansă*, controlau drumul comercial maritim de la Novgorod, din Rusia, pînă la Londra, în Anglia. Alături de *Lübeck*, rolul principal îl jucau în *Hansă* orașele *Hamburg* și *Bremen*. Ea căuta să înlăture orice concurență în Marea Nordului și în Baltică, cu scopul de a realiza venituri cît mai mari. Perioada ei de înflorire erau secolele al XIV-lea și al XV-lea. În veacul următor, în urma formării statelor centralizate în Anglia, Suedia, Rusia, care își urmăreau emanciparea lor economică, și în urma transformărilor pricinuite de marile descoperiri geografice, *Hansa* va începe să decadă.

Expansiunea germană spre răsărit.

În același timp cu războaiele de cîmpire purtate de împărați în Italia, în secolele al XII-lea și al XIII-lea, expansiunea germană și-a atins intensitatea sa cea mai mare spre răsăritul slav și baltic. Ea n-a fost însă inițiată și condusă de împărați, ci pornea din poșta de cuceriri a unor mari feudali din Germania orientală, la care s-au adăugat și alți factori (expansiunea comercială și propaganda creștină). În secolele amintite, marcgrafiile de *Brandenburg* și ducii *Saxoniei* și-au împins stăpînirile pînă la Oder și chiar la răsărit de acest fluviu. Pe țărmul Balticii, germanii (negustori, misionari) au înaintat treptat, întemeind *Riga*

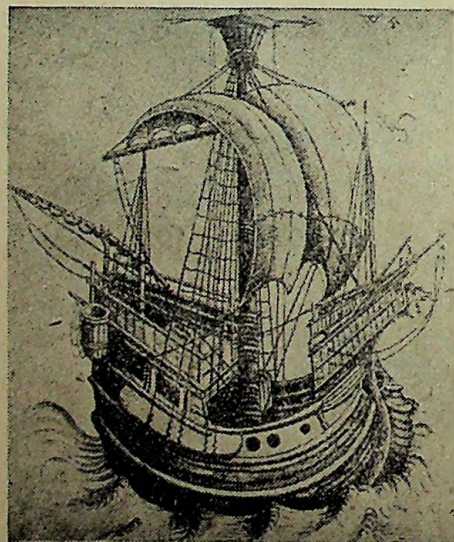
Germania și Italia în sec. XIII—XV.

(în 1201) și ajungînd pînă la Golful Finic. Pentru cucerirea acestor ținuturi s-a înființat ordinul militar-călugăresc al „purătorilor de spadă“, care a cotoplit Livonia. Acest ordin s-a contopit însă (în 1237) cu ordinul *cavalerilor teutoni*, care, venind din Transilvania, s-a stabilit ceva mai devreme (în 1226) în regiunea cursului inferior al Vistulei și pe țărmul Balticii, dezlănțuind o „cruciadă“ sîngeroasă împotriva pruşilor păgîni, o ramură a lituanienilor. Profitînd de dezbinările din aceste părți, ordinul teuton și-a făurit un stat puternic, a întemeiat cetăți și sate noi. El a închis ieșirea Poloniei la Marea Baltică. Cavalerii teutoni au încercat să cotopească și regiunile rusești, dar *Alexandru Nevski*, viteazul cneaz de Novgorod, i-a oprit, în 1242, prin victoria obținută la lacul *Ciud*. În încercările lor de expansiune spre Lituania, cavalerii teutoni au suferit în 1410 o altă înfrîngere gravă la *Grünwald* (sau *Tannenberg*), din partea unei oștiri aliate, care cuprindea polonezi, lituanieni, cehi, ruși și chiar trupe moldovenești. Prin această victorie s-a pus capăt și în ținuturile baltice expansiunii teutonilor. În 1466, ei au fost siliți să recunoască suzeranitatea Poloniei.

Fărîmîțarea politică.

După dezastrul dinastiei suabe a urmat o perioadă de anarhie politică, cunoscută sub numele de *interregn* (1254—1273), adică un răstimp cînd nu stăpînea nici un rege. Dintre pretenții la tron nici unul n-a reușit să se impună și să slăbească efectiv. Stăpînea în schimb peste tot samavolnicia, „dreptul pumnului“; feudații se războiau între ei, îi împilau pe țărani și ieșeau — mai ales micii cavaleri — la drumul mare ca să jefuiască pe negustori.

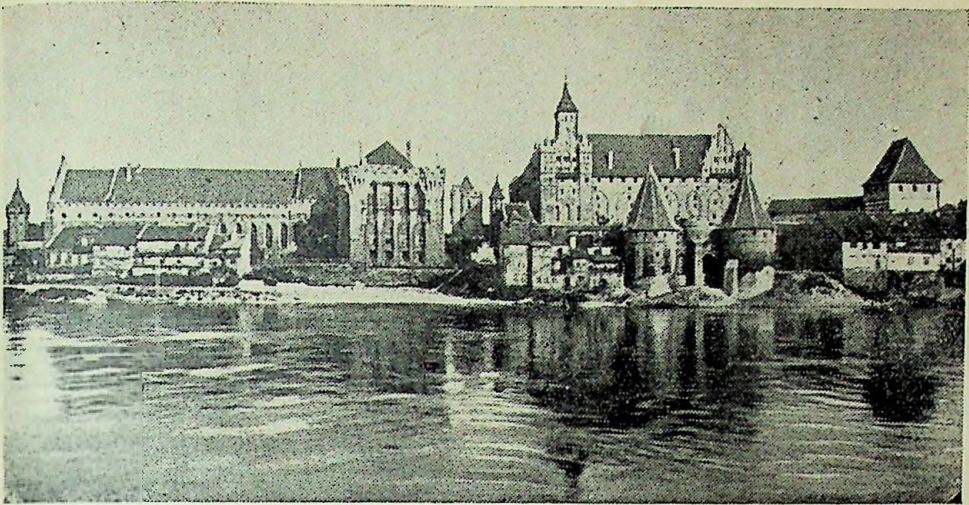
Interregnumului i-a pus capăt alegerea lui *Rudolf de Habsburg*. Principii l-au ales pe acest senior de condiție mijlocie fiindcă voiau un suveran slab, care să nu îngreădească puterea lor. Ei nu puteau bănui că au netezit astfel calea unei dinastii, aceea a Habsburgilor, care va juca un rol

atît de important în istoria Europei. Rudolf n-a reluat politica de irosire a forțelor germane în Italia, ci a reușit să facă oarecare ordine în Germania. El și-a dat seama că puterea regală în Germania, care era de fapt în mina principilor, nu se poate întemeia decît pe posesiunile proprii ale suveranului, în calitatea lui de mare feudal, asemenea principilor. De aceea, Rudolf s-a străduit să consolideze poziția familiei sale, acaparînd *ducatul Austriei* și făcînd din el o bază a puterii habsburgice.

Politica familială inaugurată de Habsburgi a fost însă urmată și de noua dinastie, cea de *Luxemburg*, care a ocupat tronul (deși cu întreruperi)

Corabie hanseatică.

Celatea Marienburg (azi Malbork), întemeiată de cavalerii teutoni lângă Vistula, aproape de vărsarea acesteia în mare.

în secolul al XIV-lea și în primele patru decenii ale veacului următor. Astfel, *Carol al IV-lea* a transformat *Cehia*, care depindea de imperiu, într-o posesiune ereditară a Luxemburgilor. Neavînd posibilitatea să unifice Germania într-un stat centralizat, el a căutat cel puțin să dea o formă mai precisă, legală, fragmentării ei politice. În acest sens, a emis, în 1356, *Bula de aur* (document numit astfel după pecetea care îl întărea). Bula reglementa alegerea împăratului, fixînd la șapte numărul *principilor electori*.

Pe la mijlocul secolului al XV-lea au ajuns la tron din nou *Habsburgii*, care îl vor ocupa pînă la desființarea imperiului (în 1806).

Formarea Confederației elvețiene.

Din procesul de destrămare a imperiului în unități mai mici face parte și formarea *Confederației elvețiene*. Obștile de țărani liberi din unele mici ținuturi sau „cantoane” de munte au fost amenințate de Habsburgi. Habsburgii, care aveau posesiuni în Elveția, spre a-și mări veniturile, voiau să supună aceste cantoane, situate pe drumul comercial ce conducea prin pasul *Sf. Gotthard*, peste Alpi, din Italia spre Germania. Cantoanele amenințate în independența lor s-au aliat și au rezistat atacurilor habsburgice. Țăranii elvețieni și-au cîștigat astfel, prin biruințele lor, faima de a fi cei mai buni ostași ai Europei apusene. Mercenarii elvețieni vor juca un rol important în războaiele din Italia, în secolul al XVI-lea. La sfîrșitul secolului al XV-lea, Elveția s-a despărțit complet de imperiu, deși independența ei nu va fi recunoscută formal decît prin pacea din Westfalia, în 1648.

Caracterul patriotic al luptei de eliberare a elvețienilor se oglindește în legenda populară despre *Wilhelm Tell*, arcaș neîntrecut, care a refuzat cu mîndrie, la sfîrșitul secolului al XIII-lea, să se supună tiraniei habsburgice. Drept pedeapsă ar fi fost silit să tragă o săgeată într-un măr așezat pe capul fiului său.

2. Italia

Italia nu era un stat unitar, ci cuprindea o serie de state: monarhii și republici orașenești. Unele erau supuse nominal imperiului sau papalității, altele erau complet independente.

Cauzele fărâmițării Italiei.

Dezvoltarea orașelor, care reprezentau și în Italia principala forță economică, era legată mai ales de piața externă. Nici unul dintre statele italiene n-ar fi fost în stare să realizeze în folosul său unitatea Italiei, din pricina rivalităților dintre ele. Făurirea acestei unități s-ar fi lovit și de ostilitatea imperiului. Existența statului papal în centrul peninsulei era de asemenea un obstacol, căci ambiția de dominație a papilor depășea granițele Italiei. Ei n-ar fi îngăduit nici altora înfăptuirea unității acesteia, fiindcă ea ar fi însemnat desființarea sau subordonarea statului papal.

Veneția, Genova și Milano.

În ceea ce privește dezvoltarea principalelor state italiene, amintim mai întâi *Veneția*, supranumită „regina mărilor“, fiind timp de veacuri cea mai de seamă putere maritimă din Europa. Prin așezarea sa unică, pe un grup de insule mărunte, Veneția pare un oraș răsărit din valuri. Locuitorii ei s-au văzut nevoiți să-și îndrepte atenția mai ales spre mare, spre comerțul maritim. Dar totodată ea era un centru al mătășii și al sticlăriei: al vestitelor cristaluri și oglinzi ce-i poartă numele.

Puterea politică era în mâna unei oligarhii, a unui grup restrâns de negustori înstăriți. În truntea Veneției se afla un *doge* (adică duce), dar conducerea efectivă o avea senatul. La începutul secolului al XIV-lea, în urma unei revolte organizate de un grup de patricieni ambițioși, s-a instituit Consiliul celor zece. Acesta, fiind compus tot din reprezentanții familiilor celor mai bogate, supraveghea, prin spionii săi, toată lumea, chiar și pe *doge*.

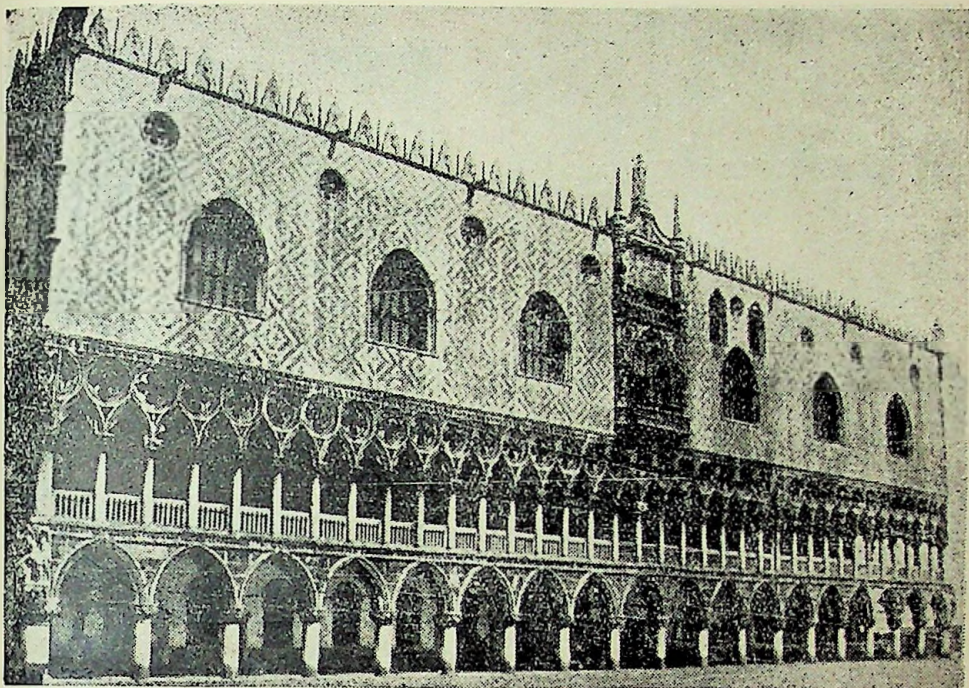
Clădirile cele mai vestite ale Veneției sînt biserica *St. Marcu*, zidită în secolele al X-lea și al XI-lea în stil bizantin, și *Palatul Dogilor*, înălțat în secolele al XIV-lea și al XV-lea, în stil gotic, cu influențe ale stilului arab. Ele oglindesc legăturile cu Orientul, cărora își datora Veneția înflorirea ei.

Genova, cealaltă republică maritimă puternică în nordul Italiei, făcea Veneției o aprigă concurență.

Cel mai mare și cel mai puternic dintre orașele Lombardiei era *Milano*, centru meșteșugăresc și comercial, așezat la în-crucișarea căilor de uscat ce legau Italia cu Franța și Germania.

Un *doge*: *Francesco Foscari* (sec. XV).

Palatul Dogilor din Veneția.

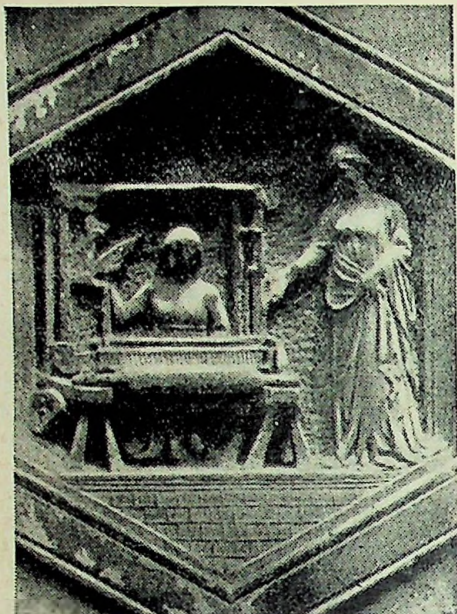
**Florența. Dezvoltarea
manufacturilor.**

În Toscana, cel mai important oraș era Florența (adică Orașul Florilor), centru industrial și bancar, leagănul limbii literare italiene și cel mai de seamă focar al Renașterii.

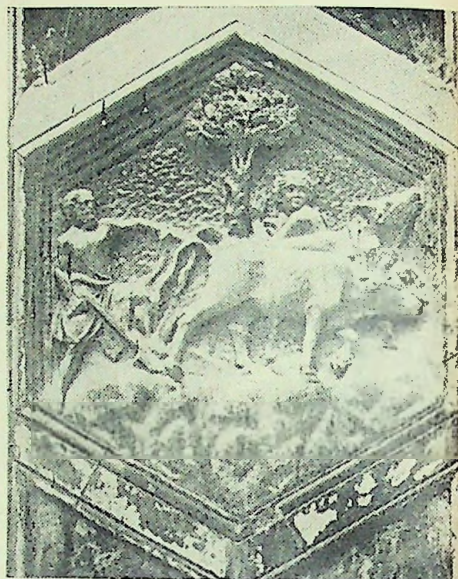
Din veacul al XIII-lea a luat o mare dezvoltare la Florența fabricarea stofelor de lână.

Prelucrarea lînii și fabricarea postavului treceau printr-o serie de operații. Unele (ca spălarea, uscarea și scărmanarea lînii) erau executate în *atelieri mari* de către categorii deosebite de lucrători angajați de antreprenori, proprietari ai acestor ateliere. Atelierele mari, materia primă și uneltele, aparțineau antreprenorilor. Alte operații (de pildă torsul și țesutul) aveau loc de obicei în *atelierele casnice* ale micilor meseriași, sub formă de comenzi primite de la antreprenori. Această formă nouă a producției se cheamă *manufactură*. E vorba de ateliere mari în care erau concentrate uneori câteva zeci de muncitori salariați. Ei întrebuițau unelte simple, dar producția se baza, după cum am văzut, pe o diviziune tot mai accentuată a muncii.

Astfel a apărut și s-a dezvoltat *manufactura* (centralizată), întemeiată pe exploatarea muncitorilor salariați. Ei erau reuniți în ateliere mari de către antreprenori bogați, care dispuneau de capitaluri sau sume mari de bani, investite în producție. Această formă de organizare a producției era mai dezvoltată decît manufactura dispersată, întemeiată pe munca în micile ateliere casnice.

Atelier de țesătorie (prima jumătate a sec. XIV). Basorelieful pe clopotnița domului din Florența.

Țăran la plug (prima jumătate a sec. XIV). Basorelieful pe clopotnița domului din Florența.

**Organizarea socială și politică a Florenței.
Răscoala Ciompilelor (1378).**

manufacturi și din bancheri.

„Grașii“ ieșind victorioși din luptele cu feudații din Florența și împrejurimi, au acaparat puterea politică. Ei erau organizați în breslele majore. Micii meseriași erau grupați în breslele minore, iar ciompii n-aveau dreptul să-și creeze nici un fel de organizație. „Grașii“ țineau în mina lor Signoria, adică guvernul republicii.

Nemulțumirea „slabilor“, în special a ciompilelor, creștea tot mai mult. În 1378 ei s-au răsculat, au ocupat palatul Signoriei și au impus un nou guvern, cu o majoritate de ciompi și mici meseriași. Acest guvern ducea însă o politică șovăitoare, ceea ce încuraja acțiunile de subminare ale „grașilor“, care refuzau să-și redeschidă atelierelor, închise la izbucnirea răscoalei. Ciompii rămași fără lucru începău să sufere de foame. Aliații lor, meseriașii săraci, s-au lăsat atrași de fel și fel de promisiuni ale grașilor. Astfel mișcarea a putut fi înăbușită. Răscoala ciompilelor a fost *prima mare mișcare a maselor muncitoare de la orașe*. Ea n-a reușit, fiindcă lucrătorii din manufacturi și micii meșteșugari erau încă slabi și neorganizați, iar aliații lor i-au părăsit.

Tirania și condottierii.

După această răscoală, burghezia florentină înclină tot mai mult spre un regim autoritar, care

să țină în frâu masele. Astfel, s-a instaurat la Florența tirania Medicilor, o familie de bancheri. În prima jumătate a secolului al XV-lea, Cosimo Medici, bancher al papilor, a devenit adevăratul conducător al Florenței.

Răscoale populare au izbucnit și în alte republici orășenești, care de teama lor au adoptat de asemenea forma de conducere a tiraniei, zisă și signorie (aici în sens de principat). Conducerea multor orașe a încăput astfel din nou pe mâna unor feudali. În alte orașe, puterea a fost uzurpată de așa-numiții condottieri. Acești căpitani de mercenari, angajați de orașe în luptele neînclinate dintre ele, practicau războiul ca o meserie, agravând și mai mult frământările din Italia.

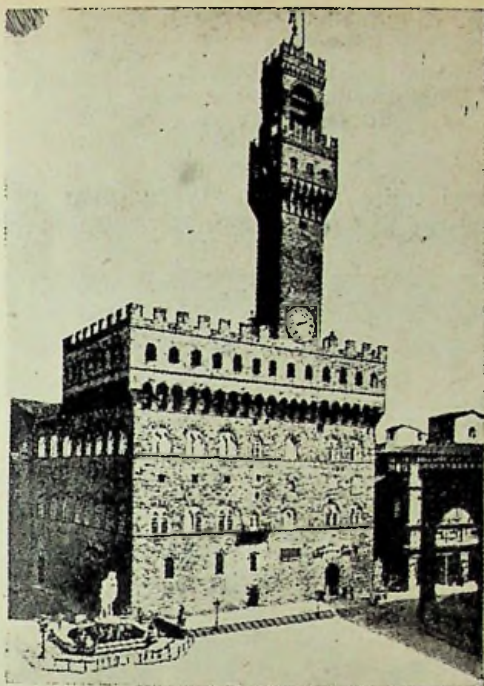
Răscoala de sub conducerea lui Dolcino.

orașelor *Novara* și *Vercelli*. Mișcarea și-a îmbrăcat revendicările în haina ereziei, cerind comunitatea de avere și atacând papalitatea. Răsculații s-au retras în munți, unde au rezistat cu succes mai multor expediții. În cele din urmă, în 1307, ei au fost înfrinți. Dolcino, fiind prins, a fost ars pe rug.

Regatul Italiei meridionale.

Regatul Italiei meridionale, ajuns sub stăpânirea dinastiei franceze a *Angevinilor* (după numele lui Carol de *Anjou*), cuprindea la început și Sicilia.

Dar răscoala populară izbucnită în această insulă, în 1282, a avut ca urmare trecerea Siciliei sub stăpânirea regatului de *Aragon*, care sprijinise răscoala. Pe la mijlocul secolului al XV-lea, aragonezii au reușit să cucerească și partea sudică a peninsulei, refăcând regatul între granițele sale vechi. Acesta se mai chema, după capitala sa, și *regatul de Neapole*. Luptele feudale și crunta exploatare a țărănimii au sărăcit acest stat.

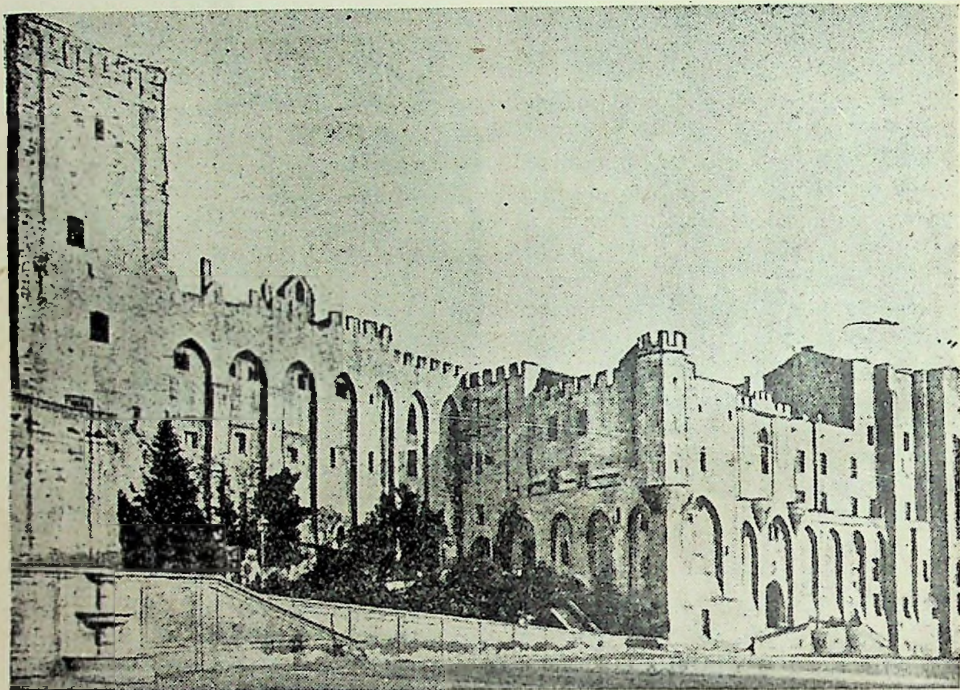

Palatul Signoriei din Florența (sec. XIV). Ca și în general palatele florentine, are aspectul unei fortărețe. Înălțimea turnului 94 m.

Statul papal și decăderea
papalității în secolele
al XIV-lea și al XV-lea.

În centrul Italiei se găsea statul papal, în care papa, căpetenia catolicismului, întrunea în mîinile sale puterea bisericească cu cea politică. După ce *Bonițacu al VIII-lea* a fost învins în conflictul său cu monarhia franceză (conflict de care ne vom ocupa), papalitatea a trebuit să-și mute reședința la Avignon, pe teritoriul Franței sudice. În timpul acestei așa-zise „*captivități*” de la Avignon, care a durat cam șaptezeci

Palatul Papilor din Avignon (sec. XIV).

de ani (1309—1377), papii erau subordonați de fapt regilor francezi. Luxul cu care se înconjurau, sporirea fără măsură a dărilor bisericești și a altor cereri de bani le-a știrbit grav autoritatea, provocînd noi erezii.

Pentru a-și reface prestigiul și ca să recîștige independența sa, papa s-a întors la Roma. Dar cardinalii¹ francezi au ales dintre ei un alt papă, care s-a instalat tot la Avignon. În felul acesta s-a produs *marea schismă apuseană*, care a ținut patruzeci de ani (1378—1417). Cearța dintre cei doi papi a subminat și mai mult autoritatea papalității.

Trecuse vremea pretențiilor de supremație papală asupra statelor feudale. Reîntorși la Roma, papii apar tot mai mult ca niște principii italieni ai Renașterii, în goană după satisfacțiile lumești. Ei nu erau dispuși să întreprindă reforma bisericii, să elimine abuzurile din sînul ei. De aceea, această reformă se va face, la începutul veacului următor, împotriva lor.

¹ Cei mai înalți demnitari ai bisericii catolice după papa.

Concluzie.

În lipsa unui centru economic unitar, care să domine celelalte centre, teritoriul *Germaniei* și acela al *Italiei* nu s-au constituit în cite un stat centralizat. În aceste țări nu s-au putut făuri decît centralizări provinciale, în cazul Germaniei sub forma unor mari principate, iar în

cazul Italiei, sub formă de monarhii și republici orașenești mai importante.

Cu toată comunitatea lor de limbă și moravuri, principatele din Germania erau slab legate între ele în cadrul imperiului lipsit de o putere centrală efectivă. Reforma religioasă din secolul al XVI-lea, cu contradicțiile ei noi, va adînci și mai mult fărîmițarea Germaniei.

În Italia, la mijlocul secolului al XV-lea, s-a ajuns la un oarecare echilibru politic între principalele state, în sensul că ele vegheau reciproc ca nici unul să nu devină prea puternic și să nu domine Italia. Echilibrul italian era însă zguduit de frămîntări și chiar de conflicte militare. Aceste dezbinări vor prilejui, pe la sfîrșitul secolului al XV-lea, intervenția statelor centralizate din apus, atrase de lipsa de unitate și de bogățiile sale. În ciuda fărîmițării Italiei, istoria ei e deosebit de importantă în această perioadă, mai ales prin faptul că în această țară au apărut mai devreme producția capitalistă și cultura Renașterii.

LECȚIA a XXVIII-a

FORMAREA STATELOR FEUDALE CENTRALIZATE ÎN EUROPA APUSEANĂ

Spre deosebire de Germania și Italia, care au rămas în toată epoca feudală țări fărîmițate din punct de vedere politic, Franța, Anglia și Spania au reușit să-și unească teritoriile lor, sub formă de *monarhii feudale centralizate*.

Premisele centralizării.

Unificarea treptată, mai ales a Franței și Angliei, a avut loc pe baza dezvoltării relațiilor de schimb. Acestea au strîns tot mai mult legăturile dintre deosebitele regiuni și prin formarea pieții interne a întregii țări au făurit unitatea ei economică. Dar în felul acesta, dezvoltarea schimbului a creat condiții și pentru unificarea politică, cea de limbă și de cultură. Înlăturînd cu încetul — prin conlucrarea ca acești factori — imbecilătatea și anarhia feudală. Intensificarea schimbului a înăsprit însă exploatarea atît la orașe cît și la sate, înteiînd lupta de clasă. Pentru a ține în frînă nemulțumirea crescîndă a maselor populare, clasa feudală și pătura bogată orașenească aveau nevoie de această nouă formă, întărită și centralizată, a statului feudal. Consolidarea acestuia era necesară și în vederea războiului extern, pentru lupta împotriva cuceririi străine. Această luptă a jucat un rol important în centralizarea monarhiei franceze, dar mai ales a celei spaniole. Ea caracterizează și mai mult centralizarea sau încercările de centralizare a statelor feudale din Europa răsăriteană.

1. Franța în secolele al IX-lea—al XIII-lea

Exemplul cel mai caracteristic nu numai pentru formarea relațiilor feudale, ci și pentru întărirea treptată a puterii regale și pentru centralizarea statului feudal, ni-l oferă Franța.

**Slăbiciunea regalității în
timpul primilor Capetieni
(sec. IX—XI).**

Cristalizarea relațiilor feudale, însoțită de fărâmițarea politică, a transformat regatul Franței — ca și celelalte țări din Imperiul Carolingian — într-o serie de ducate și comitate de fapt independente, care la rîndul lor s-au îmbucătățit în unități feudale și mai mici.

Cavaler francez din sec. XI.

**Orașele și biserica,
aliatele regalității.**

impunea o colaborare tot mai strînsă între ele împotriva anarhiei feudale. Obișnuit și biserica îl sprijinea pe rege, deoarece moșiile ei erau adeseori prădate de nobili.

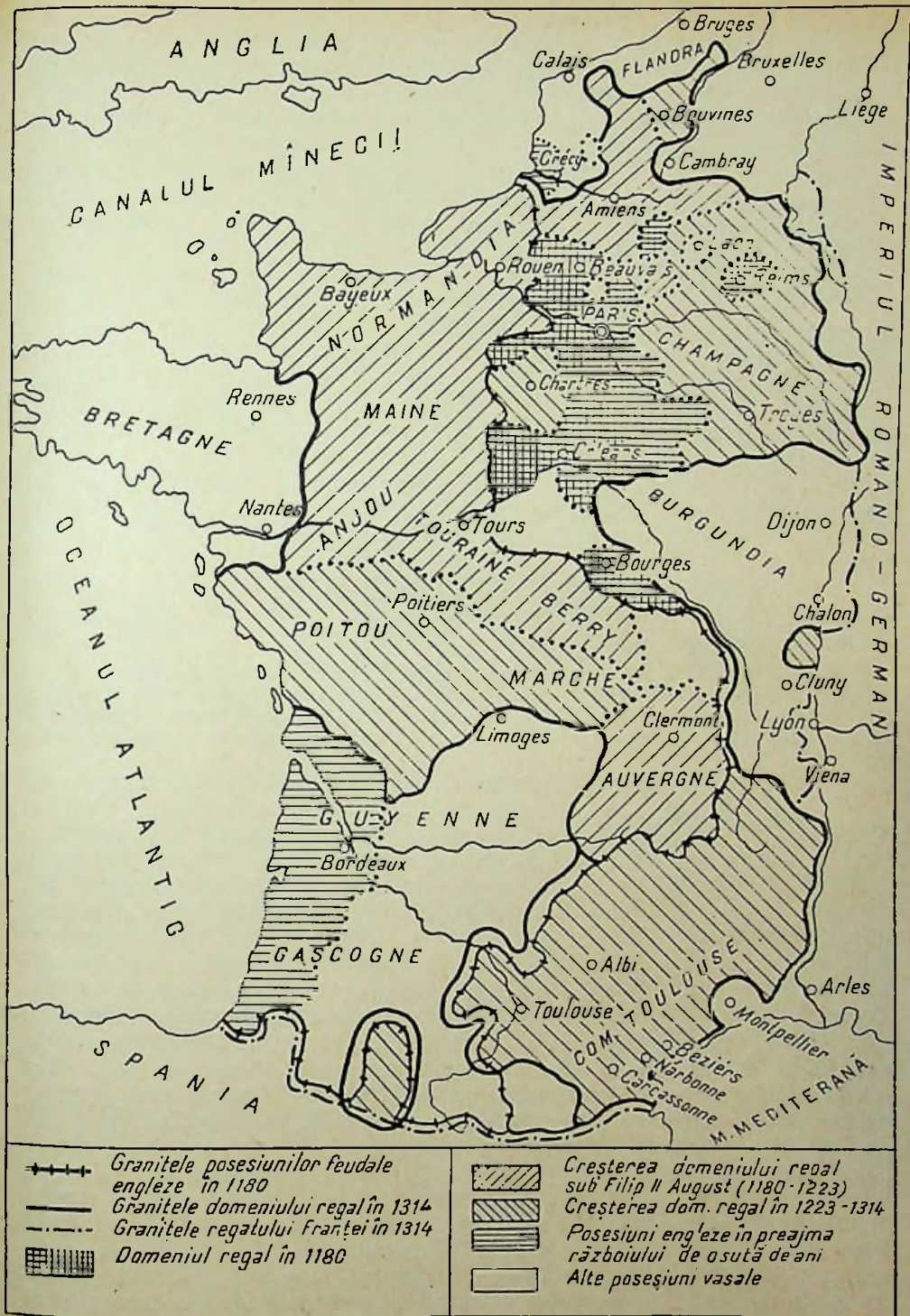
**Conflictul cu
monarhia engleză.**

capetieni. Dar posesiunile lor din Franța erau mult mai întinse decît domeniul regal francez. Prin stăpînirea coastelor Oceanului Atlantic, ei

Stingîndu-se ultimii regi din ramura franceză a dinastiei carolingiene, a urmat la tronul Franței, în 987, dinastia Capetienilor, care va domni pînă la 1328. Autoritatea efectivă a primilor Capetieni (din secolele al X-lea și al XI-lea) se limita la domeniul regal, adică la moșiile, castelele și orașele proprii ale regelui, stăpînite de el ca senior feudal. Acest domeniu, foarte redus, își avea centrul în ținutul Parisului, la întretaieri a unor căi fluviale și de uscat, importante pentru schimbările comerciale viitoare. El era înconjurat de posesiunile marilor vasali ai regelui, care erau mai întinse decît domeniul regal, iar ei mai puternici decît regele. Acești mari feudali: ducele Normandiei, comitele de Champagne, comitele de Anjou etc. exercitau drepturi suverane în teritoriile lor: aveau armată, băteau monedă, țineau scaune de judecată. Ei erau subordonați față de rege numai prin omagiul feudal, legătură de supunere pe care nu prea o respectau.

În secolul al XII-lea însă regalitatea franceză a început să se întărească, mai ales prin dezvoltarea comerțului și a orașelor. Căile de negoț cele mai importante din Franța nordică și centrală străbăteau domeniul regal. De aceea comunitatea de interese dintre orașe și monarhie

O altă piedică serioasă în calea unității politice a Franței o constituiau posesiunile uriașe pe care le aveau pe teritoriul acestei țări regii Angliei din dinastia *Plantagenetilor*. În calitate de duci ai Normandiei, comiți de Anjou și stăpîni ai altor feude, ei erau vasalii regilor

Franța în sec. XII—începutul sec. XIV.

închideau ieșirea la mare a regatului francez, frînînd dezvoltarea lui economică. În asemenea condiții era inevitabil conflictul între cele două state feudale. El a izbucnit spre sfîrșitul secolului al XII-lea și se va prelungi — deși cu întreruperi — în veacurile următoare, cînd va culmina cu războiul de o sută de ani.

Cresterea domeniului regal și întărirea puterii regale sub Filip al II-lea August (1180—1223).

Războiul dintre cele două monarhii a început sub *Filip al II-lea August*, participant și la cruciada a treia. El s-a folosit cu îndemînare de contradicțiile dintre regii Angliei și vasalii lor francezi, cucerind o bună parte din posesiunile lor, în frunte cu Normandia, deschizîndu-și astfel o ieșire la Atlantic. În 1214, Filip l-a înfrînt pe Ioan fără Țară, regele Angliei, care a încercat să-și recucerească teritoriile pierdute. În același an, la *Bouvines*, în Flandra, regele Franței, cu sprijinul trupelor orașenești, a cîștigat o victorie strălucită asupra unei armate germane, venită în ajutorul englezilor. Reorganizînd administrația domeniului regal, care a crescut atît de mult, Filip al II-lea căuta să o lege mai strîns de puterea centrală, prin slujbași numiți dintre oamenii curții regale, iar nu din nobilimea locală, ca mai înainte. El ocrotea orașele față de silniciile feudale. În schimb orașele îl sprijineau cu subsidii bănești și chiar cu trupe.

Sub urmașii săi (Ludovic al VIII-lea și al IX-lea), domeniul regal a crescut cu noi posesiuni în sudul Franței. Astfel, în 1229, regatul francez a reușit să obțină o ieșire și la Mediterana.

Puterea regală a făcut însemnate progrese datorită și politicii interne a lui *Ludovic al IX-lea*, zis cel Sfînt. Prin reforma sa judecătorească el a îngrădit privilegiile nobilimii feudale. Prin reforma lui monetară, el a bătut monede regale de o valoare statornică, ce au scos tot mai mult din circulație monedele mai slabe ale seniorilor feudali.

Filip al IV-lea (1285—1314). Victoria sa asupra papalității și apariția stărilor generale.

Stăpînirea lui *Filip al IV-lea* supranumit *cel Frumos* constituie, după domnia lui Filip al II-lea, etapa cea mai de seamă în întărirea și centralizarea statului feudal francez. În urmărirea acestui scop el își permitea folosirea oricărui mijloc. El a anexat domeniului regal, printre altele, comitatul de *Champagne*, centrul vestitelor bîlciuri. Cînd a încercat însă să facă același lucru cu comitatul *Flandrei*, orașenii acestei înfloritoare regiuni meșteșugărești au zdrobit oastea sa de cavaleri (în 1302). Totuși, pînă la urmă, el a reușit să cucerească unele orașe ale Flandrei.

Filip al IV-lea a rămas celebru îndeosebi prin biruința cîștigată asupra papalității. Avînd nevoie de bani, mai ales pentru războaiele sale, el a înăsprit politica fiscală a regalității. Neajungîndu-i sumele mari stoarse de la orașe și repelînd o măsură luată uneori și de înaintașii săi, el a pus dări asupra clerului francez. De aici a izbucnit conflictul, în cursul căruia papa *Bonifaciu al VIII-lea* (călcînd pe urmele lui Grigore al VII-lea și Inocențiu al III-lea) a reluat pretențiile de superioritate ale papalității asupra puterii laice, amestecîndu-se în treburile interne ale Franței. Aceste pretenții erau însă combătute de sfinții regelui: de așa-zișii *legiști*, care, bazați pe dreptul roman, afirmau că puterea regală e suverană, că ea nu poate fi îngrădită de nici o autoritate din afară. Papa l-a excomunicat pe rege. Delegații acestuia, profitînd de neînțelegerile dintre Bonifaciu

și feudații statului papal, s-au dus în Italia și, aliindu-se cu adversarii papei, l-au arestat și i-au aruncat în față cele mai grele jigniri. Zdrobit de această îndrăzneală, bătrînul papă a murit în curînd.

Victoria lui Filip al IV-lea a fost atît de hotărîtoare, încît papii, în 1309, au trebuit să-și mute reședința la Avignon, lîngă granița regatului francez, devenind subordonați intereselor acestuia. La cererea lui Filip, papa a trebuit să desființeze **ordinul templierilor** — căruia regele îi datora sume mari, — îngăduindu-i astfel să pună mina pe marile averi din Franța ale acestui ordin.

Așadar monarhia franceză în curs de centralizare, ca o forță progresistă pentru acele vremuri, s-a dovedit mai puternică decît imperiul, biruit de papi. Ea a reușit să învingă papalitatea, care rîvnea la dominația mondială.

Conflictul cu papalitatea prezintă și un alt aspect important pentru dezvoltarea internă a Franței. În 1302, Filip a convocat în această țară pentru întia dată *Stările generale*, adică o adunare la care luau parte reprezentanții următoarelor *stări* sociale din întreg regatul: ai nobilimii, ai clerului superior și ai păturii bogate de la orașe (aceasta din urmă fiind viitoarea burghezie sau „starea a treia“). Adunarea a aprobat atitudinea monarhiei în conflictul cu papa. Dar Stările generale nu reprezentau decît o minoritate din populația țării, și anume clasele posedante. Ele erau convocate de monarhie mai ales cînd avea nevoie de sprijinul lor financiar. Neavînd impozite permanente, ea trebuia să recurgă la dări extraordinare. Pentru stabilirea și stringerea lor, era necesar concursul acestei adunări.

Consolidarea și centralizarea monarhiei franceze a făcut, pînă la începutul secolului al XIV-lea, progrese atît de mari, încît Franța a devenit statul cel mai puternic din Europa.

2. Anglia în secolele al XI-lea — al XIII-lea

În această perioadă, istoria Angliei este strîns împletită cu a Franței. Pentru feudele lor de pe teritoriul Franței, regii Angliei — ei înșiși de origine franceză — se găseau într-un război aproape permanent cu regii acestei țări, care erau suzeranii lor. Monarhia și clasa dominantă engleză se aflau sub influența puternică a feudalismului și a culturii franceze.

Profitînd de tulburările din regatul anglo-saxon, *Wilhelm*, ducele Normandiei, poreclit mai tîrziu *Cuceritorul*, pretendent la coroana engleză, a debarcat în 1066 în Anglia. La *Hastings*, cavaleria normando-franceză a distrus infanteria anglo-saxonă a regelui *Harold*, care pieri în luptă. Wilhelm s-a impus ca rege al Angliei (1066—1087). El a înlocuit în cea mai mare parte clasa dominantă anglo-saxonă, confiscîndu-i moșiile și dîndu-le ca feude cavalerilor cîmpători. Numeroasa pătură de țărani liberi a fost redusă în bună parte la starea de șerbie.

Prin cucerirea normandă puterea regală a fost întărită, primind o organizare destul de centralizată încă din această epocă. Atît *baronii*, cum se chemau aici marii feudați, cît și *cavalerii*, adică micii vasați, pe lîngă raporturile lor din cadrul ierarhiei feudale, erau subordonați cu toții direct regelui. Această particularitate se explică prin faptul că trebuia

Intărirea monarhiei
feudale în urma cuceririi
normande.

înăbușită nu numai rezistența țărănimii, a cărei exploatare fusese agravată de cuceritori, ci și opoziția nobilimii anglo-saxone. În 1086, Wilhelm a poruncit să se întocmească așa-zisa *Carte a judecării din urmă*, nume ciudat ce-l poartă registrul recensământului din acel an. Această denumire i s-a dat probabil fiindcă ea trebuia să permită regelui să cunoască exact situația materială a vasalilor săi și în raport cu aceasta să pretindă serviciile feudale (după cum faptele oamenilor, potrivit învățaturii creștine, erau trecute în registrul judecării de la sfârșitul lumii).

Cucerirea normandă a grăbit și a încheiat cristalizarea feudalismului în Anglia, iar puterea regală a devenit în urma ei mult mai puternică decât în Franța. Totodată normanzii francizați, asimilindu-se treptat cu vechile elemente celtice și germane, au desăvârșit fizionomia proprie a poporului și limbii engleze.

Dezvoltarea monarhiei
engleze în secolul al
XII-lea.

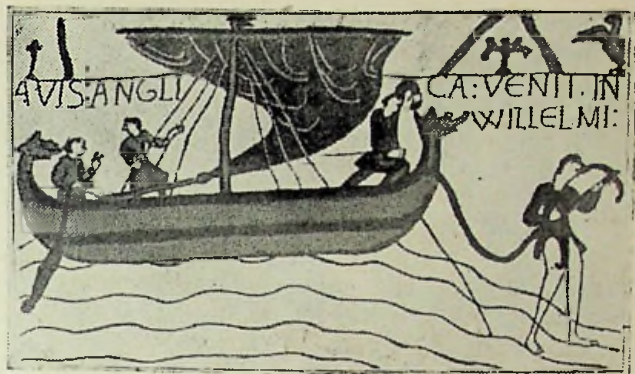
Sub primii urmași ai lui Wilhelm, baronii au încercat prin răscoale să îngreiească puterea regală. Aceasta era în schimb sprijinită de cavaleri, de cler și de orașe, care se temeau de samavolnicia marilor feudali. După o perioadă de certuri dinastice, care au dus la slăbirea

autorității monarhice, *Henric al II-lea Plantagenetul* (1154—1189) a întărit puterea regală și a promovat centralizarea statului atât pe calea reformelor judecătorești, legislative și militare, cât și prin forța armelor și distrugerea castelelor feudalilor nesupuși. A mai încercat, dar fără succes, să limiteze privilegiile bisericii. Henric și-a întins vremelnic suzeranitatea asupra regatului *Scotiei* și tot sub domnia lui a început expansiunea engleză în Irlanda. Ca senior feudal francez, el stăpânea toată partea apuseană a Franței. De aceea, Filip al II-lea August a deschis lupta împotriva acestui vasal prea puternic, iar mai târziu contra fiilor și urma-

Scene din viața ultimilor regi anglo-saxoni, în ajunul expediției lui Wilhelm Cuceritorul. Tapițeria din Bayeux (Normandia, sfârșitul sec. XI. Această broderie, în culori vii, lungă de 70 m, reprezintă în 72 de scene istoria cuceririi Angliei de cavalerii normanzi, în 1066. Reproducem aici câteva scene.

Debarcarea lui Wilhelm Cu- ceritorul (în 1066, detaliu de pe tapișeria din Bayeux). Corabie normandă, împodobită la pupă și prora cu capete de balauri, aruncă ancora.

șilor săi, *Richard Inimă de Leu* (unul dintre conducătorii cruciadei a treia) și *Ioan fără Țară*. (Porecla acestuia se datorește faptului că la împăr-

țirea posesiunilor plantagenete din Franța între fiii lui Henric, el fiind cel mai tânăr, a primit în loc de provincii numai bani și câteva castele).

**Magna Charta (1215)
și îngrădirea puterii
regale.**

Ioan era un tiran destrăbălat, care, pentru războaiele sale din Franța, căuta să strângă bani prin violență, nemulțumind pe supușii săi. Din același motiv el a intrat în conflict și cu biserică. Papa Inocențiu al III-lea îl îndemna pe Filip al II-lea August să-l alunge din Anglia.

Ca să-l îmbuneze pe papa, Ioan i-a închinat Anglia ca feud, cu un tribut anual. Această umilire și înfringerile din Franța au agravat nemulțumirile din Anglia, provocând o răscoală a baronilor. La aceștia s-au alăturat cavalerii și orășenii, cele două pături sociale pînă atunci aliate regalității.

Regele s-a văzut silit să primească revendicările răsculaților, acordîndu-le actul numit mai târziu *Magna Charta Libertatum* (Marea cartă a libertăților).

Prin acesta el întărea privilegiile anterioare ale „tuturor oamenilor liberi“, de fapt, în primul rînd, ale marilor feudali. Regele nu putea mări obligațiile lor și ale cavalerilor decît cu aprobarea „statului comun“ al marilor feudali. Se garanta libertatea personală și siguranța averii „oamenilor liberi“, ei neputînd fi arestați sau condamnați decît după legile țării. Regele confirma și privilegiile obținute de orașe, chezășuind autonomia lor internă și libertatea comerțului. O comisie de baroni urma să controleze respectarea cartei de către rege, care la nevoie putea fi constrîns cu armele să-și îndeplinească angajamentele.

De fapt Magna Charta e o cartă a „libertăților“ feudale și a unor concesiuni în favoarea păturii bogate orășenești. Ea n-a adus nici o îmbunătățire pentru masele de la orașe și sate.

**Inceputurile
parlamentului englez.**

Magna Charta a îngrădit puterea regală în folosul claselor posedante. Acest lucru nefiind pe placul regilor, au urmat în restul secolului al XIII-lea conflicte și chiar lupte deschise între ei și clasele amintite. O răscoală a baronilor, condusă de *Simon de Montfort*, a obligat în

1258 pe Henric al III-lea, urmașul lui Ioan, să accepte *Statutele* (sau „Proviziunile“) de la *Oxford*, care au limitat și mai mult autoritatea monarhică. Din aceste frământări s-a născut *parlamentul englez*, pe care regele *Eduard I* s-a văzut nevoit să-l recunoască (în 1295). În veacul

următor, parlamentul s-a încheiat definitiv. El se compune din *Camera lorzilor* (formată din baroni și clerul superior) și din *Camera comunelor* (constituită din reprezentanți aleși ai cavalerilor și orașelor). Regele nu putea stringe nici un impozit fără aprobarea parlamentului, care nu-și dădea încuviințarea decît după ce regele înlărea legile propuse de parlament. Acesta era o instituție reprezentativă a claselor posedante, mult mai puternică decît Stările generale franceze, convocate rar și subordonate de obicei puterii regale.

Așadar, în timp ce în Franța monarhia, slabă la început, se întărea treptat, în Anglia ea fiind puternică după cucerirea normandă, a ajuns, din secolul al XIII-lea, să fie îngrădită de clasele privilegiate.

LECȚIA a XXIX-a

3. Franța și Anglia în timpul războiului de o sută de ani (1337—1453)

După stingerea dinastiei capețiene, care a stăpînit în Franța aproape trei veacuri și jumătate, a urmat, în 1328, la conducerea regalului francez, dinastia de *Valois*, care va domni pînă la 1589. Asupra tronului Franței ridicau însă pretenții și regii Angliei din dinastia plantagenetă, vasali ai regelui francez, înrudiți și ei cu Capețienii. Între cele două monarhii feudale — între care și mai înainte fuseseră multe lupte, — a izbucnit un război ce a durat, cu întreruperi, peste o sută de ani.

Cauzele, caracterul și începuturile războiului.

Rivalitatea dinastică n-ar fi dat naștere unei forme atît de înverșunate a vechiului conflict dintre cele două state feudale, dacă nu s-ar fi adăugat contradicția dintre aceste state pentru Flandra. Aceasta a fost cauza mai adîncă a războiului, în timp ce pretențiile dinastice ale regilor Angliei i-au servit mai mult ca un pretext.

Monarhia franceză dorea să anexeze domeniului regal bogata provincie a Flandrei, singura în nordul Franței care mai păstra o poziție aproape independentă, sub forma unei legături ușoare de vasalitate. Orașele din Flandra se temeau ca stăpînirea franceză să nu le primejduiască importul de lînă din Anglia, import de o necesitate vitală pentru manufacturile flamande. Regalitatea și nobilimea engleză, care exporta lînă în Flandra, se temeau să nu piardă această piață de desfacere, dacă ea ar fi fost direct subordonată Franței. În astfel de împrejurări pretențiile regilor Angliei la tronul francez găseau un sprijin în Flandra. Monarhia engleză se simțea cu atît mai interesată în Franța, cu cît ea mai păstra încă o bogată și inlinsă provincie franceză, *Guyenne*, adică vechea Aquitanie.

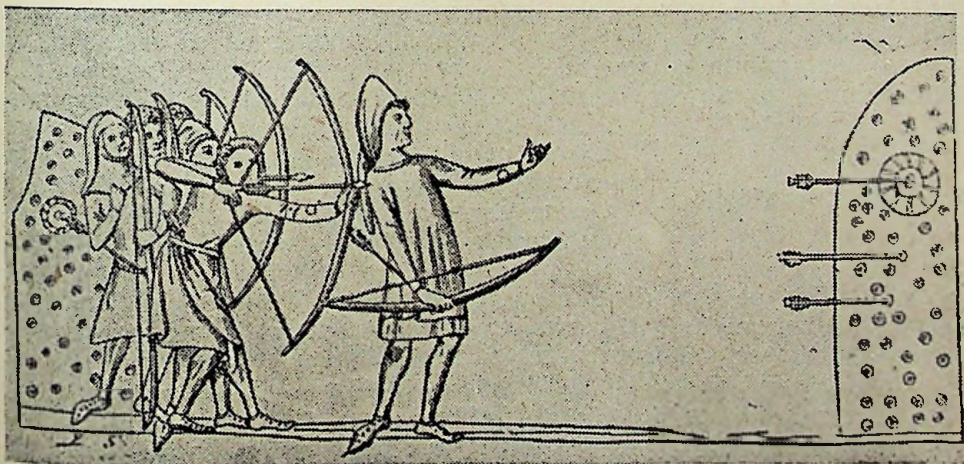
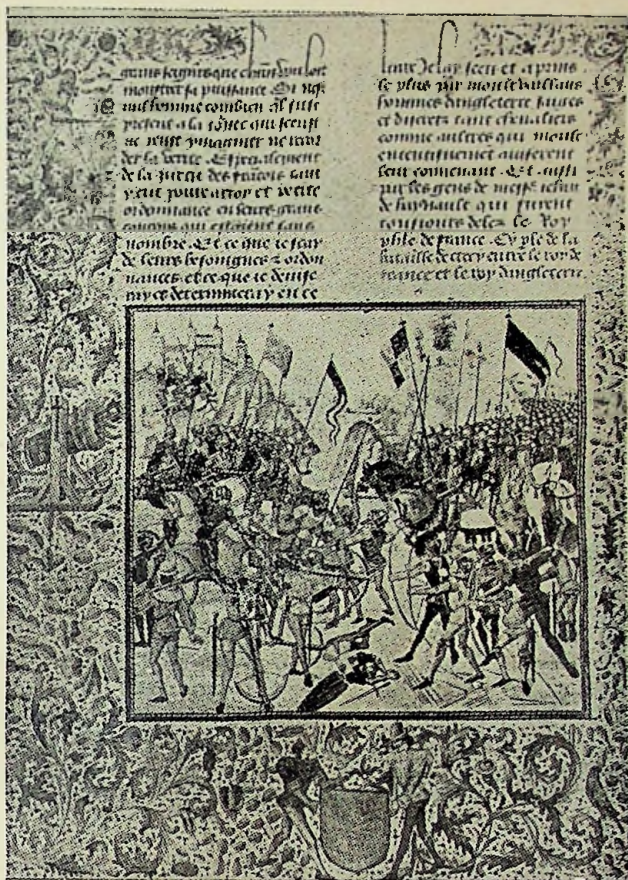
Cu toate aparențele lui dinastice, la un moment dat acest război a luat din partea poporului francez, cotropit de feudalii englezi, caracterul unei lupte de eliberare de sub ocupația străină. Era un război care a zguduit masele populare din Franța și Anglia. Suferințele lor au înăspriț lupta de clasă, care va izbucni în puternice răscoale.

Prima din marile biruințe engleze a fost cîștigată în 1346 de regele Eduard al III-lea la *Crécy*, în nordul Franței. Prin cucerirea portului *Calais*,

Lupta de la Crécy (miniatură într-o cronică franceză). Armata franceză (în stînga) e pusă pe fugă. Regele Franței se refugiază într-un castel.

englezii și-au asigurat un important punct de sprijin pentru expedițiile lor. În 1356 ei au obținut o nouă victorie strălucită lângă *Poitiers*, luînd prizonier și pe regele Franței.

Succesele englezilor se datorau pedestrimei lor puternice și disciplinate de arcași, recrutați din țărani liberi. În schimb, oastea franceză se baza mai ales pe cavalerimea feudală, nedisciplinată, care nu acționa după un plan chibzuit de luptă.

Arcași englezi făcînd exerciții de tragere.

Răscoalele de la Paris
(1356—1358).

Aceste înfringeri grave au provocat mari nemulțumiri în Franța împotriva regalității și a nobilimii, care se dovediseră incapabile să apere țara în fața cotozirii străine. Din cauza distrugerilor războiului și a măririi impozitelor, masele populare de la orașe și sate se zbateau într-o mizerie cumplită. Suferințele lor au fost agravate de izbucnirea ciumei între anii 1347—1350, care a decimat cam o treime din populația Europei. Stăpînii feudali au mărit sarcinile țăranilor, atît în urma pierderilor suferite în război cît și a reducerii brațelor de muncă, din pricina epidemiei. Nesiguranța adusă de slăbirea de război a provocat pagube grele negoțului, ceea ce a avut o influență proastă și asupra meșteșugurilor. Toate acestea au creat în Franța o stare de spirit revoluționară.

Înăbușirea Jacqueriei (miniatură franceză, sec. XIV). Țărani cu minile legate conduși la execuție. Între ei se află și copii.

Masele orășenești erau și ele nemulțumite de dările grele puse asupra lor. Carol a vrut să profite de această întorsătură, ca să restabilească puterea neîngrădită a monarhiei. La aceasta orășenii din Paris au răspuns printr-o nouă răscoală, în 1358. Carol a trebuit să fugă din capitală.

Jacqueria (1358).

Atunci se dezlănțuie o răscoală teribilă a țăranimii din nordul Franței, partea cea mai greu încercată de război. Această mișcare se cheamă *Jacquerie*, după porecla dată de nobili țăranului: *Jacques Bonhomme*, adică „Iacob Nătîngul”. Furia răsculaților se îndreptă ca o vijelie împotriva nobililor, pe care îi amenința, „să-i stîrpească pînă la ultimul om”. Țăranii distrugeau castelele, nimiceau documentele care cuprindeau obligațiile lor față de stăpînii feudali și îi măcelăreau pe aceștia.

Conducătorul răscoalei, *Guillaume Caillet*, un fost soldat, ca să asigure succesul mișcării, a căutat sprijinul populației orășenești. Elementele plebeie din unele orașe mici au și trecut de partea răscoalei, dar pătura orășenească bogată o privea cu spaimă, întocmai ca și nobilimea, cuprinsă la început de panică. Marcel voia să folosească mișcarea țără-

— Granțele regatului Franței la sfârșitul sec. XV
 - - - - - Granțele regatului Angliei la sfârșitul sec. XV

 Anexiuni vremelnice din anii 1461-1493
 Regiunile răscoalelor țărănești din 1358 (Jacquema) și 1381 (Wat Tyler)

Franta și Anglia în sec. XIV și XV.

nească în lupta sa contra regalității, fără să-i dea însă un ajutor serios. El s-a speriat, pînă la urmă, de violența ei, socotind-o primejdioasă pentru însăși pătura înstărită de la orașe.

Trupele nobilimii și chiar englezii atacară cetele slab înarmate și nedisciplinate ale răsculaților, masacrîndu-le. Caillet, atras în cursă, a fost executat, după ce i s-a pus pe cap în batjocură un fel de coroană înroșită în foc, așa cum i se va face mai tîrziu lui Doja. Răscoala după două săptămîni de la izbucnirea ei, a fost înăbușită cu o rară cruzime. Au fost uciși, spînzurați sau arși de vii cam douăzeci de mil de țărani.

Răscoala din Paris s-a sfîrșit și ea repede, după reprimarea Jacquo-riei. Marcel, căpetenia ei, pieri asasinat. Carol recupă capitala fără nici o rezistență, deoarece masele plebee, nemulțumite de cîrmuirea păturii orășenești bogate, n-au încercat să se opună.

Succesele francezilor în războiul cu englezii.

Speriate de aceste răscoale, clasele posedante l-au sprijinit pe Carol, spre a întări din nou puterea centrală. El a încheiat pace cu englezii și devenind rege (după moartea tatălui său), sub numele de Carol al V-lea, a reorganizat, printre altele, armata franceză. Apoi reîncepînd războiul, spre deosebire de înaintașii săi, el a căutat să macine forțele dușmanului prin atacuri de hărțuială. În asediul cetăților, francezii foloseau acum într-o măsură considerabilă artileria, bazată pe puterea prafului de pușcă. Pînă pe la 1380, ei au reușit să recupe aproape tot teritoriul cucerit de englezi.

Înrăutățirea situației maselor în Anglia

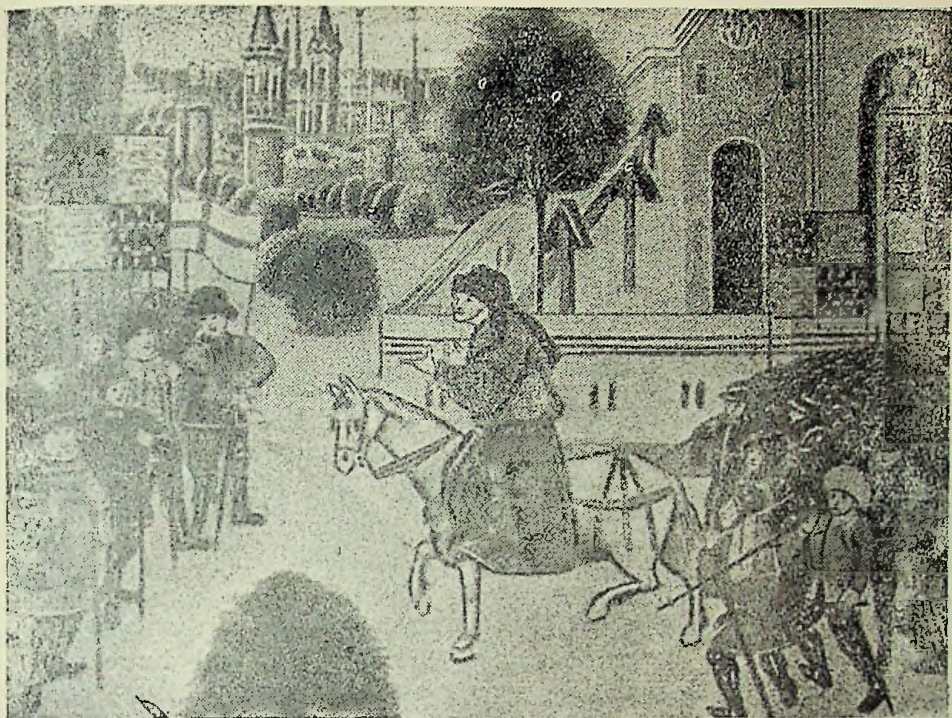
Prin dezvoltarea rentei în bani, pînă la începutul secolului al XIV-lea, o parte dintre țărani englezi și-a rîscumpărat sarcinile feudale. De aceea, marii proprietari trebuiau să-și cultive pămîntul tot mai mult cu zileri salariați, recrutați dintre țărani săraci.

Dar creșterea dărilor din cauza războiului și ciuma de la mijlocul aceluiași secol (sau „moartea neagră”, cum îi spuneau englezii) au înăspriț situația grea a maselor și în Anglia. S-au rărît brațele de muncă, bîntuia seceta, iar prețurile s-au urcat.

Zileri de la țară și callele de la orașe cereau mărirea salariilor. Parlamentul însă, reprezentînd interesele claselor exploatatoare, a adus legi, prin care îi obliga, sub pedepse aspre, să lucreze pentru salariile dinainte de marea ciumă. Unii feudali cău-tau să mărească sarcinile țărănești. Aceste măsuri au ațîțat și mai mult nemulțumirea poporului, care a început să se agite. Satele erau cutreierate de predicatori populari, influențați de învățăturile eretice ale lui *Wyctif*. El era profesor la universitatea din Oxford, a tradus biblia în englezește și a cerut ca biserica să se întoarcă la sărăcia creștinismului primitiv. Aceasta era o veche revendicare a ereziilor, care va fi reluată de Hus în Cehia, ca și de Reformă în Germania și în alte țări. Cel mai popular dintre predicatorii englezi, John Ball (Bol), propovăduia egalitatea socială și de avere. El a fost aruncat în închisoare.

Răscoala condusă de Wat Tyler (1381).

Abuzurile săvîrșite la strîngerea unor noi impozite pentru cheltuielile războiului din Franța, au fost cauza imediată a izbucnirii unei mari răscoale țărănești. Conducătorul ei principal era *Wat Tyler*, un meșteșugar de la țară (Tyler înseamnă „țiglarul”). Răscoala, care a cuprins îndeosebi sud-estul Angliei, avea sprijinul sărăcimii dintr-o serie de orașe.

I. Ball în fruntea răsculaților englezi (miniatură).

Pe lângă caracterul ei antifiscal, mișcarea s-a îndreptat cu aceeași tărie împotriva feudalilor laici, dar mai ales bisericești, care erau cei mai hrăpăreți. Răsculații dădeau foc mănăstirilor și castelelor, distrugeau arhivele în care se păstrau actele despre sarcinile feudale. Ei l-au eliberat pe Ball, care îi îndemna acum la o luptă de exterminare contra exploataților. Făcînd aluzie la egalitatea dintre primii oameni, despre care vorbește *Biblia*, el repeta faimoasa întrebare, devenită lozincă răscoalei: „Unde era robul cînd Adam săpa, iar Eva torcea?”

Răsculații din Anglia sud-estică, sub conducerea lui Tyler și Ball, au pornit asupra Londrei; cu ajutorul maselor plebeie ei au reușit să ocupe acest oraș. Mulți dregători, nobili și orășeni bogați, au fost omorîți. *Richard al II-lea*, regele minor, aflîndu-se aproape fără forțe militare în fața răscoalei, a făgăduit să îndeplinească revendicările ce i-au fost prezentate de țărani. Aceștia ceruseră desființarea șerbiei și a clăcii, menținîndu-se doar o taxă redusă ca obligație feudală. Regele a promis amnistie pentru toți răzvrătiții. După aceste făgăduieli, o parte dintre țărani s-au înapoiat la veștele lor.

Elementele cele mai sărace au rămas însă la Londra, împreună cu conducătorii mișcării, înfățișînd regelui cereri mai radicale: exproprierea moșiilor bisericești în folosul țărănimii și chiar deplina egalitate socială. În timpul acestor tratative, nobilii și orășenii bogați din Londra, în înțelegere cu Richard, au strîns armată. Tyler a fost ucis mișelește la o întrevedere

cu regele. Țăranii, cîți au mai rămas la Londra, s-au întors acasă, dar cetele lor au fost urmărite de oastea regală, care le-a măcelărit pe drum. A urmat represiunea atît la Londra, față de participanții plebei la răscoală, cît și la țară, față de răsculații de acolo. Printre fruntași a fost spînzurat și Ball.

Astfel marea răscoală engleză a fost înăbușită, ca și Jacqueria franceză.

Cauzele nereușitei lor erau mai multe: în aceste mișcări, ca și în alte răscoale ale țărănimii medievale, răsculații, care trăiau împrăștiați la sate, nu puteau acționa destul de organizat și unitar. Ei nu-și dădeau încă bine seama că formează o clasă deosebită, cu interese proprii, care o distingeau de celelalte clase. Elementele plebee prea slabe încă, nu le puteau fi de mare ajutor, iar pătura orășenească bogată, de teama mișcărilor populare, sprijinea clasa dominantă feudală.

Cu toate acestea, cele două mari răscoale au avut și urmări pozitive. Ele au arătat forța de temut a maselor țărănești, capabile să zguduie din temelii edificiul feudal. Feudalii francezi și englezi n-au mai cutezat să agraveze sarcinile țăranilor. Răscoala din 1381 a grăbit în Anglia procesul mai vechi de eliberare de sub jugul șerbiei. Răscumpărîndu-și libertatea personală, șerbii puteau să se mute de pe moșiile feudale.

În ultimele decenii ale secolului al XIV-lea și la începutul celui următor, războiul dintre monarhia engleză și cea franceză a cunoscut o perioadă de răgaz. Ea se explică prin sleirea celor două țări și prin noile răscoale țărănești și mai ales orășenești, provocate de mizeria maselor. Franța

era sfîșiată și de luptele dintre grupurile feudale, care, într-o nouă fază a slăbirii puterii regale, au acaparat conducerea.

Henric al V-lea, regele Angliei și feudalii englezi s-au folosit de această situație. Ei s-au aliat cu ducele Burgundiei, șeful uneia din cli-cile feudale franceze. Fiind legat de Anglia prin interesele posesiunilor sale din Flandra, acesta a trădat Franța. În 1415 Henric reîncepe deci războiul și distruge cavaleria franceză la *Azincourt*, în nordul Franței. El ocupă Parisul și se încoronează rege al acestei țări. După moartea sa, englezii își largesc treptat cuceririle, asediînd *Orléans*, ce le incheia drumul spre sud (în 1428).

Ioana d'Arc (1429—1431)
și sfîrșitul războiului
(1433).

În aceste momente de grea cumpănă, masele populare din Franța au fost cuprinse de un puternic avînt patriotic. În ținuturile cotropite de englezi, ele au început o mișcare de rezistență, hărțuindu-i prin atacuri de partizani. Elanul acesta patriotic și-a găsit înfruchiparea în luminoasa figură a tinerei țărănci Ioana d' Arc. Ea a reușit să înduplece pe regele *Carol al VII-lea* s-o trimită cu o armată în ajutorul Orléansului, pe care a izbutit să-l elibereze (în 1429). Eroismul ei a însuflețit poporul și armata Franței. Oștile franceze au fost conduse de Ioana la mai multe victorii.

Gloria acestei fiice a poporului era însă privită cu invidie de curtenii din anturajul regelui. Într-o luptă cu burgunzii aliați ai englezilor, ea a căzut prizonieră și a

fost vîndută acestora. Englezii au trimis o în fața unui tribunal bisericesc compus din clerici francezi, unelte de-ale lor. Regele, deși datora consolidarea situației sale în bună parte eroismului Ioanei, nici n-a încercat să intervină în favoarea ei. Ea era acuzată că ar fi vrăjitoare, că și-a cîștigat biruințele cu ajutorul diavolului și i se aducea, între altele, vina de a se fi îmbrăcat în haine bărbățești. Ioana s-a apărat cu multă demnitate și curaj. Totuși, ea a fost condamnată la moarte și a murit în 1431, arsă pe rug, în vîrstă abia de 19 ani.

Executarea Ioanei d'Arc (miniatură, sec. XV). În colțul stîng se văd legăturile de vergi; pregătite pentru rug, de stîlpul căruia un soldat o leagă pe Ioana.

După moartea Ioanei d' Arc, francezii au continuat, cu și mai multă hotărîre, războiul de eliberare, recucerindu-și treptat țara. Pînă la 1453, englezii au fost izgoniți din Franța, cu excepția portului Calais, pe care îl vor păstra pînă în 1558. Astfel marele conflict dintre monarhia feudală engleză și cea franceză s-a încheiat în favoarea acesteia din urmă.

LECȚIA a XXX-a

4 Franța și Anglia după războiul de o sută de ani

**Progresele centralizării
monarhiei franceze sub
Carol al VII-lea.**

Îndelungatul război cu statul feudal englez a cauzat poporului francez grave suferințe. Regiuni întregi au fost pustiite, un mare număr de sate distruse, iar unele orașe amenințate să dispară. Aceste grele încercări au dat naștere însă unui avînt patriotic al poporului francez și din ele a răsărit pilda înălțătoare a Ioanei d' Arc.

Datorită muncii neobosite a maselor populare, Franța s-a refăcut

repede de pe urma rănilor cumplite ale acestui război, care s-a terminat prin victoria ei. De roadele biruinței a profitat însă monarhia feudală franceză, care s-a întărit din nou sub Carol al VII-lea. Încă înainte de sfîrșitul conflictului cu Anglia, cînd el evolua deja în favoarea Franței, *centralizarea* statului a făcut noi progrese. S-a dezvoltat *organizarea administrativă*, în care — mulțumită poziției sale economice — joacă un rol tot mai important *burghezia*, această pătură nouă, înstărită, rezultată din diferențierea populației orășenești. S-a desăvîrșit organizarea unei *armate regulate*, compusă din mercenari, pentru întreținerea căreia s-a introdus un *impozit permanent*. Toate aceste măsuri au întărit forța de constrîngere a statului, în folosul clasei dominante feudale și în oarecare măsură al burgheziei, pentru ținerea în frîu a maselor de la țară și orașe, precum și pentru apărarea granițelor de pericolul extern. Asigurîndu-și un sistem de impozite permanente, monarhia nu prea mai avea nevoie de Stările generale. De aceea, de acum înainte ele vor fi convocate foarte rar.

Unificarea politică
a Franței sub Ludovic al
XI-lea (1461—1483).

O însemnătate și mai mare pentru consolidarea statului și întărirea centralizării sale a avut domnia lui *Ludovic al XI-lea*. Ca și Filip al IV-lea, el nu șovăia să întrebuițeze orice mijloc pentru atingerea scopurilor sale politice. Totuși, prefera să folosească mai mult șiretenia și uneșirile decît puterea armelor. Ducele Burgundiei, principalul său adversar, îl asemena cu un păianjen, care își țese plasa fără zgomot, ca să-și prindă victimele.

De fapt victima sa cea mai de seamă a fost chiar acest duce al Burgundiei, *Carol cel Indrăzneț*, vasalul său cel mai puternic. Ducii Burgundiei, în urma unor legături de căsătorie, ajunseseră să stăpînească și Flandra. Dar principalele lor provincii (Burgundia și așa-zisele Țări de Jos¹, din care făcea parte și Flandra) erau despărțite prin ducatul Lorenei (Lotharingiei). Carol căuta să elimine acest obstacol, pentru a-și uni posesiunile. El voia să le transforme într-un regat independent. Burgundia a devenit astfel o piedică primejdioasă în calea desăvîrșirii unității Franței.

Între Ludovic și Carol s-a deschis o rivalitate înverșunată. Ducele Burgundiei a provocat mai multe răscoale ale marilor feudali francezi împotriva regelui, care însă au eșuat. Ludovic a răspuns ațîțînd și el pe supușii lui Carol la răscoală și împingîndu-l în conflicte cu vecinii săi, mai ales cu *elvețienii*. Oastea țărănească a acestora a zdrobit în mai multe rînduri pe cavalerii feudali ai lui Carol, care a căzut pe cîmpul de luptă (în 1477). Profitînd de dispariția îndrîjitului său dușman, Ludovic a reușit să anexeze domeniului regal, ducatul propriu-zis al *Burgundiei* și *Picardiei*, din nordul Franței. Restul posesiunilor lui Carol — între ele și Țările de Jos — vor ajunge, prin relații de căsătorie, în stăpînirea Habsburgilor. Acest fapt va juca un rol important în veacurile următoare, în luptele dintre Franța și Habsburgi.

Ludovic a reușit să anexeze și *Provența*, frumoasa și bogata regiune din sudul Franței. Curînd după moartea lui Ludovic, pe baza unor legături dinastice, va fi alipit la domeniul regal (în 1491) ducatul de *Bre-*

¹ Belgia și Olanda

Muncile agricole (sec. XV). O adevărată sinteză a ocupațiilor de la țară (miniatură din *Tărilor de Jos*, 1473).

tagne. În felul acesta s-a încheiat, în linii generale, la sfârșitul secolului al XV-lea, unificarea politică a Franței.

Spre a spori veniturile vistieriei sale, Ludovic a încurajat dezvoltarea industriei și a comerțului. În timpul său a fost întemeiată la Lyon prima manufactură de mătase (în 1467), punându-se astfel bazele unei ramuri celebre a industriei franceze. Negustorii din sudul Franței se bucurau de sprijinul regelui față de concurența venețiană. Ludovic a încheiat cu Anglia un tratat comercial avantajos pentru negustorii din nordul țării.

**Inceputurile formării
națiunii franceze.**

Unificarea politică a Franței n-ar fi fost cu putință fără o unificare economică tot mai accentuată. Aceasta a avut loc prin înlăturarea treptată a izolării dintre posesiunile feudale, la care s-a ajuns datorită întetirii schimbului comercial dintre deosebitele ținuturi franceze și

creării pieței interne. Orașenimea apoi prin diferențierea ei burghe-

Paris (mijlocul sec. XV). În față un grup de nobili. Orașul e dominat de turnurile masive ale catedralei Notre-Dame.

zia, ca purtătoare a relațiilor de schimb, era aliata monarhiei feudale în lichidarea lărîmîțării feudale și unificarea politică a țării. Prin dezvoltarea economică, ajutată de unificarea politică, începe formarea unei *limbi comune* pe întregul teritoriu al Franței. Ea avea la temelie dialectul din regiunea Parisului, sîmburele originar al domeniului regal și centrul economic al țării. Limba aceasta se dezvoltă ca limbă literară în poezia și proza franceză din secolele al XIV-lea și al XV-lea. Ea s-a impus treptat și în majoritatea actelor oficiale. În strînsă legătură cu aceasta se creează bazele unei *culturi franceze comune*, ca expresie a unei comunități tot mai pronunțate a poporului francez. La formarea acestei comunități a contribuit mult lupta de eliberare împotriva cotorpirii feudale engleze. Prin împletirea și dezvoltarea tuturor acestor elemente (dintre care rolul predominant îl joacă formarea relațiilor capitaliste și purtătoarea lor, burghezia), se va închea, în veacurile următoare, *națiunea franceză*.

Urmările războiului
de o sută de ani
asupra Angliei.

Înfrîngerea finală a monarhiei engleze în războiul de o sută de ani a agravat din nou situația internă a Angliei.

Baronii și cetele lor de mercenari, printre care mulți cavaleri ruinați, nu mai aveau posibilitatea să jefuiască Franța. Obișnuiți însă cu prădăciunile, ei atacau acum moșiile vecinilor lor din Anglia sau îi despoiau pe negustori. Autoritatea regală engleză, mai ales în urma eșecului din Franța, a slăbit atît de mult, încît ea n-a putut să țină în frîu pornirile violente ale marilor feudali. Pe de altă parte, deși războiul se terminase, povara impozitelor nu s-a ușurat de loc.

Formarea noii nobilimi
în urma schimbărilor
intervenite în dezvoltarea
economică.

Situația aceasta a stîrnit nemulțumirea țărănimii, a populației orașenești și chiar a unei categorii de nobili, care constituia *nobilimea nouă*. Într-adevăr, în secolul al XIV-lea a început să se formeze în Anglia o nouă pătură nobiliară, mai cu seamă din cavaleri antrenati în producția de lînă și în relațiile de schimb. În Anglia creșterea oilor și exportul lînii jucau un rol important încă din secolul al XI-lea. Exportul lînii a scăzut însă în secolul al XV-lea, deoarece se înfiripa treptat o industrie textilă indigenă. Baza ei a fost pusă de țesătorii veniți din Flandra în veacul precedent. S-au înființat manufacturi de postav, care înlocuiau tot mai mult exportul de lînă prin exportul de stofe. Cu aceste mărfuri apare un număr tot mai mare de corăbii engleze în porturile străine. Începe să se dezvolte deci *comerțul exterior și flota engleză*, viitoarea stăpînă a mărilor. În urma avîntului industriei textile, creșterea oilor devenea ramura cea mai rentabilă a agriculturii. Din acest motiv, proprietarii de manufacturi și negustorii bogați, adică burghezia, își cumpără moșii. Astfel apar încă de pe acum unele *elemente ale relațiilor capitaliste*, atît în industria cît și în agricultura engleză.

Frămîntările sociale și
răscoala lui Cade (1450).

Nobilimea nouă și burghezia doreau întărirea monarhiei, ca să apere industria și comerțul de anarhia baronilor. Aceeași dorință aveau și masele populare de la țară și orașe. Interesele acestor clase se ciocneau însă cu ale baronilor.

Acești mari feudali nu s-au adaptat la schimbările intervenite în

Țesutul lînii (miniatură engleză, sec. XV).

producție. În urma trecerii sarcinilor țărănești în rente bănești fixe, vechea nobilime avea venituri limitate din exploatarea feudală. De aceea ea căuta izvoare noi de cîștig și în acest scop a acaparat slujbele mari de la curtea regală, pentru a se înfrupta din vistieria statului, ținînd regalitatea sub influența ei.

Din frămîntările claselor sociale nemulțumite de dominația baronilor, de povara dărilor și de înfringerile din Franța, a izbucnit, în ultimii ani ai războiului de o sută de ani, în 1450, o mare răscoală. Ea era condusă de *Jack Cade* (Ched), un fost soldat. Mișcarea s-a dezlănțuit în sudul Angliei, luînd parte la ea în primul rînd țărani, la care s-au adăugat și mulți cavaleri. Răsculații au ocupat Londra, fiind sprijiniți la început de burghezia de acolo. Ei au judecat și executat mai mulți sfernici regali, pe care au putut pune mina. Sărăcimea din capitală s-a alăturat atunci și ea răscoalei, atacînd pe exploatarea, pe bogătași. Văzîndu-se în pericol, aceștia s-au îndreptat

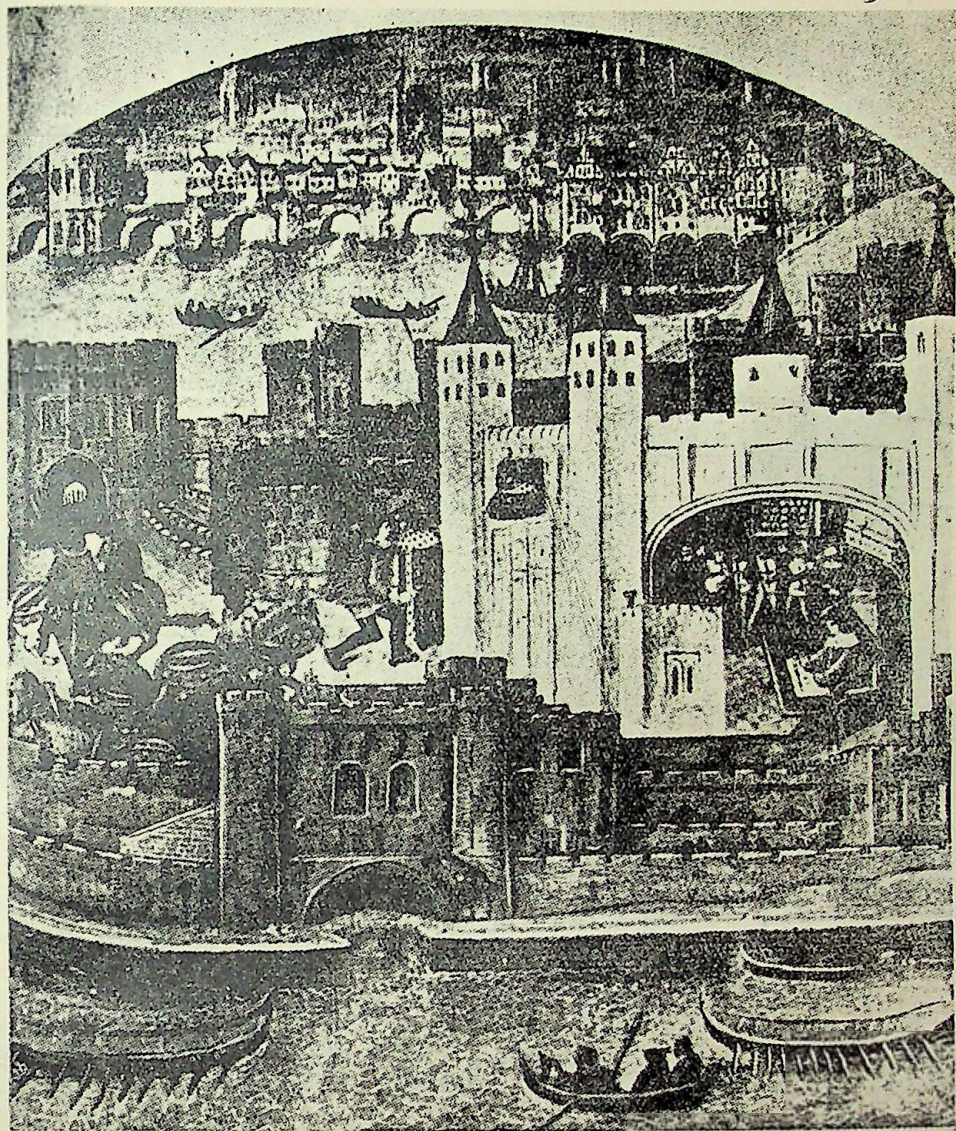
împotriva mișcării și cu ajutorul trupelor regale din *Tower* — adică „Turnul”, cum se chema fortăreața Londrei — au reușit să alunge pe răsculații din oraș. Mișcarea a fost înăbușită.

Războiul celor două roze (1455—1485).

Noua nobilime și burghezia căutau acum să înlăture stăpînirea baronilor, printr-o schimbare dinastică. Pe atunci domnea în Anglia dinastia *Lancaster*, urmașa *Plantagenetilor*. Ea aflîndu-se sub influența marilor feudali, noua nobilime și burghezia sprijineau împotriva ei pretențiile la tron ale familiei *York*, descendentă și ea dintr-o ramură a *Plantagenetilor*. Baronii însă erau dezbinăți în lupta lor pentru putere, unii dintre ei fiind tot de partea ducelui de York. Astfel s-a ajuns la conflictul numit *Războiul celor două roze* (după trandafirul roșu din stema dinastiei *Lancaster* și după trandafirul alb din aceea a familiei *York*). În această perioadă de lupte interne, care a ținut treizeci de ani, reprezentanții celor două dinastii și feudali se măcelăreau reciproc. Unii treceau dintr-o tabără în alta, după interesele lor de moment.

Henric al VII-lea (1485—1509).

În sfîrșit, în 1485, a reușit să se impună prin forța armelor o nouă dinastie, a *Tudorilor*, cu *Henric al VII-lea*, înrudit cu *Lancasterienii*. El se va căsători cu moștenitoarea familiei *York*, punînd astfel capăt îndelungatei rivalități dinastice. Sub *Henric al VII-lea*, monarhia

Tower (Turnul) din Londra (sec. XV).

engleză s-a întărit din nou; ea a avut sprijinul nobilimii noi și al burgheziei interesate în restabilirea ordinii, pentru ca viața economică să se poată desfășura nestînjenit.

**Inceputurile formării
națiunii engleze.**

Astfel, pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea s-a format în Anglia, paralel cu Franța, un stat centralizat și puternic. Totuși, unificarea teritorială a Angliei era mai puțin înaintată decît a Franței. Încă nu făcea parte din același stat partea de nord a Insulei Britanice: *Scotia*

celtică, regat independent, care căuta alianța Franței în fața încercărilor de cucerire ale monarhiei engleze. De asemenea, din *Irlanda*, tot celtică, Anglia nu stăpânea decât părțile răsăritene.

În urma dezvoltării economice și a ridicării burgheziei, precum și a centralizării politice, se formează o *limbă comună engleză*. La baza ei se află dialectul din Londra, centrul economic, politic și cultural al țării. Din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, engleza a devenit limba școlilor, a justiției, iar din 1399, a parlamentului. Spre sfârșitul aceluiași veac, ea a fost ridicată la treapta de limbă literară, datorită lui *Chaucer*, (Cioser), primul dintre marii poeți englezi. Ca și în cazul poporului francez, a început să se înfiripeze o comunitate sufletească și o cultură comună a poporului englez. Însăși clasa dominantă feudală, care veacuri de-a rîndul prefera să vorbească limba franceză, se eliberează treptat de sub influența limbii și culturii franceze.

Astfel se precizează lent elementele care, după o plămădire îndelungată, se vor cristaliza, în focusul revoluției burgheze de la mijlocul secolului al XVII-lea, sub forma *națiunii engleze*.

Concluzie.

Monarhiile centralizate franceză și engleză (ca și de altfel celelalte state feudale centralizate) reprezintă un progres în comparație cu fărâmițarea și anarhia feudală. Dar ele slujeau în primul rînd interesele comune ale clasei dominante feudale și în al doilea rînd interesele burgheziei ce se ridica, deci ale unei minorități exploatoare. Majoritatea populației, compusă din masele țărănești și orășenești, care susținea prin munca ei statul feudal, continuă să fie exploatată și asuprită.

LECȚIA a XXXI-a

5. Spania și Portugalia în secolele al XI-lea—al XV-lea

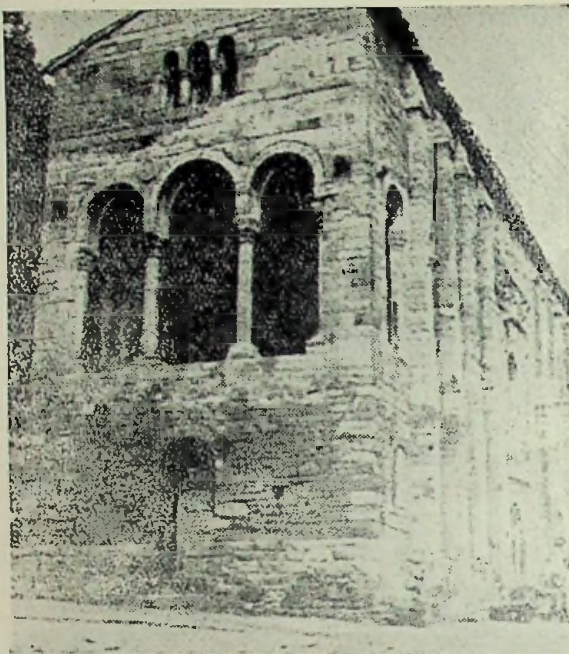
La sfârșitul secolului al XV-lea se formează în Spania o monarhie puternică. Ea a reușit să unifice Peninsula Iberică, cu excepția Portugaliei, de pe țărmul Atlanticului, și a Navarei, din Munții Pirinei. Dintre aceste două țări, mai importantă e Portugalia, care izolîndu-se tot mai mult de restul peninsulei, își va îndrepta eforturile spre mare. Navara se va uni însă cu regatul spaniol la începutul secolului al XVI-lea.

Urmările stăpînirii vizigotice și ale celei arabe în Peninsula Iberică.

Invazia arabă din 711 a pus capăt regalului vizigotic, într-un moment cînd în cadrul acestuia procesul de feudalizare era în plină desfășurare. Romanizarea intensă a Spaniei crease o bază prielnică pentru dezvoltarea elementelor feudale, atît în ceea ce privește nobilimea, cît și țărănimea vizigotică. Aceste clase s-au amestecat cu populația supusă. Nobilii s-au contopit cu proprietarii de sclavi, iar țăraniii liberi, așezați printre sclavii și colonii indigeni, erau șerbiți, împreună cu aceștia, în

Palatul vizigotic din Naranjo
(Spania de nord, sec. VIII;
transformat mai târziu în
biserică).

număr tot mai mare. *Maurii*, — cum li se spunea musulmanilor din Spania, — cucerind partea sudică și centrală a peninsulei, au întemeiat aici emiratul de Cordova, devenit apoi *califat*. Situația maselor subjugate s-a înrăutățit sub noua stăpînire, căci la exploatarea economică, exercitată acum de clasa dominantă arabă, se adăuga deosebirea de neam și de religie. Totuși, stăpînirea arabă în Spania are și o latură progresistă. Prin dezvoltarea sa economică și culturală califul de Cordova a atins un nivel

superior Europei creștine. Apusul Europei a suferit o influență favorabilă, mai ales în domeniul culturii, din partea arabilor instalați în peninsulă.

După prăbușirea statului vizigotic, o parte din nobilime și cler s-au refugiat în regiunea muntoasă din nord. Aici, pînă în secolul al X-lea și începutul celui următor au luat ființă, treptat, mai multe stătulețe, dintre care cele mai însemnate vor deveni *Castilia* și *Aragonul*. Acesta din urmă se unește în secolul al XII-lea cu *Catalonia*, care s-a format din Marca Spaniolă, întemeiată de Carol cel Mare.

Cauzele și condițiile reconquistei.

Folosindu-se de decăderea califatului de Cordova, subminat de anarhia feudală, statele spaniole au început, în secolul al XI-lea, așa-zisa *reconquista* (recucerire). Prin ea se înțelege războiul de eliberare purtat de spanioli pînă în secolul al XV-lea, pentru înlăturarea

stăpînirii maure din Peninsula Iberică.

Statele din regiunile muntoase și sărace de nord, fără terenuri suficiente pentru agricultură, căutau să se întindă spre miazăzi, spre valea roditoare a Ebrului. În acest război erau interesate toate clasele sociale: nobilimea (mare și mică) în frunte cu regele, țărănimia și orașenii. Dezrobirea pămîntului iberic de sub colopirea străină putea să aducă foloase fiecăreia din aceste clase. Reconquista se bucura și de sprijinul spaniolilor care trăiau sub jugul arab. Ea era ajutată adeseori și de papațitate, care i-a dat un caracter de „cruciadă“, la care veneau să participe cavaleri din Franța și din alte țări apusene. După exemplul ordinelor de cruciadă din Orientul apropiat, în Spania s-au înființat mai multe *ordine militare-călugărești*, cu misiunea de a lupta contra „necredincioșilor“. În schimb,

maurii erau sprijiniți de frații lor *berberi* din Africa de Nord, ceea ce frâna înaintarea creștinilor.

Statele spaniole purtau acest război secular, cînd se parat, cînd împreun-

Prima fază a reconquistei (secolele al XI-lea—al XIII-lea).

du-și forțele. În 1086 *Castilia* a recucerit *Toledo*, vechea capitală vizigo-tică. În această vreme s-a distins cavalerul *Rodrigo Diaz*, supranumit *Cid* (după cuvîntul arab *Sidi*, care înseamnă „stăpin”). Legenda populară și literatura au făcut din el o întru-chipare a reconquistei și un erou național. Cu forțele lor unite, spaniolii au cîștigat în 1212 strălucita biruință de la *Las Navas de Toiosa*, biruință care a deschis în fața castilienilor bogata provincie a Andaluziei. Aici ei au reușit să ocupe, în prima jumătate a secolului al XIII-lea, însăși *Cordova*, apoi *Sevilla*, important port fluvial, în care pătrundeau corăbiile venite dinspre Ocean și Mediterană. Pînă la sfîrșitul aceluiași veac, spaniolii au recucerit partea cea mai mare a peninsulei. Maurii nu mai posedau decît *emiratul Granada*, în partea de sud-est.

Figuri de spanioli (sfîrșitul sec. XV).

Reconquista s-ar fi putut termina la sfârșitul secolului al XIII-lea, prin înlăturarea completă a stăpînirii musulmane, dar a fost întreruptă aproape două veacuri, din cauza frământărilor interne din *Castilia* și *Aragon*, precum și în urma absorbirii acestuia de expansiunea sa în Mediterana.

Castilia. Organizarea socială și politică.

Rolul principal în războiul de eliberare l-a jucat *Castilia*, situată în mijlocul Spaniei. Numele ei se trage din mulțimea orașelor întărite sub formă de *castele*, pe care le cuprindea. Regele Castiliei, în calitate de conducător al reconquistei, ca să poată asigura participarea supușilor săi — nobili, țărani, orășeni, — a trebuit să le acorde privilegiul și înlesniri ce au dus la îngrădirea puterii centrale.

Marii feudali și biserica au obținut cele mai mari concesii, sub formă de moșii întinse în teritoriile recucerite. Pe lângă aceștia, exista o pătură foarte numeroasă de mici nobili sau cavaleri (*hidalgos*), mîndri și războinici, dar săraci.

Țăranii care au participat la război s-au așezat în obști libere, în ținuturile recucerite. Țăranii dependenți, rămași pe domeniile feudale, aveau sarcini limitate.

Orașele s-au dezvoltat din colonizări în regiunile eliberate, fiind înzestrate cu privilegiul care le asigurau o largă autonomie. Dar ele erau mai degrabă baze militare decît centre meșteșugărești și comerciale. Prin trupele lor luau parte activă la reconquista. Pentru apărarea drepturilor lor, ele au format ligi, numite „frății” (*hermandades*).

În *Castilia* și în celelalte state iberice puterea regală era limitată de *cortes*, adunări ale reprezentanților nobilimii, clerului și orașelor. Ele seamănă cu parlamentul englez și cu Stările generale franceze, dar au apărut ceva mai devreme. La *cortesele* castiliene erau invitați uneori și reprezentanții țărănimii libere. Ele aprobau cererile regelui, referitoare mai ales la dări în vederea războiului. În schimb, regele trebuia să țină seama de drepturile și revendicările claselor pe care le reprezentau.

Aragonul. Dezvoltarea puternică a feudalismului.

În regatul Aragonului, așezat în partea răsăriteană a peninsulei, nobilimea era mult mai puternică decît în *Castilia*. Din cauza tradițiilor deosebite ale provinciilor ce alcătuiau acest stat, aici existau *cortese* speciale pentru fiecare din ele. *Cortesele* din Aragonul propriu-zis erau dominate de marii feudali. Spre sfârșitul secolului al XIII-lea, aceștia au obligat pe rege să recunoască dreptul lor de a se răscula, de a-l depune și de a alege un alt monarh, dacă el n-ar respecta privilegiile lor.

Masa țăranilor din acest stat se găsea într-o stare de șerbie foarte grea, feudalii putînd s-o trateze după bunul lor plăc.

Regatul aragonez cuprindea și provincia *Catalonia*; în frunte cu *Barcelona*. Acest oraș, alături de Marsilia din Franța și Genova din Italia, era portul cel mai de seamă din Mediterana apuseană, întreținînd un negoț intens cu Orientul apropiat. Regii Aragonului au recucerit de la mauri *Valencia*, alt port important pe coasta Mediteranei, apoi *insulele Baleare*. Continuîndu-și expansiunea maritimă, ei au pus stăpînire, între secolele al XIII-lea și al XV-lea, asupra unor regiuni italiene: Sicilia, Sardinia și Italia sudică. Astfel, Aragonul a devenit un mare stat mediteranean, atin-gînd culmea puterii sub *Alfons al V-lea*, la mijlocul secolului al XV-lea.

**Răscoalele țărănești
din secolul al XV-lea.**

Maurii ne mai reprezentând o primejdie reală pentru statele spaniole, clasa dominantă a acestora socotea că nu mai are nevoie de sprijinul țărănimii libere. Pe de altă parte, se dezvoltau relațiile de schimb. Castilia făcea un export intens de lână spre Flandra și Italia,

iar Barcelona avea o importantă industrie textilă. S-a ajuns deci la o înăsprire și mai mare a exploatării șerbilor, ba chiar a început răpirea pământurilor țăranilor liberi, căci feudalii căutau să lărgească pășunile pentru oi.

În asemenea condiții s-a ascuțit lupta de clasă. În secolul al XV-lea au izbucnit mai multe răscoale țărănești în Castilia, în Baleare și mai ales în Catalonia. În 1462 s-a dezlănțuit aici o puternică mișcare ce a durat zece ani, fiind condusă de *Verntallat* (Verntaliat). Țăranii răsculați spuneau: „Adam nelăsind testament, pământul trebuie împărțit între fiii săi, deci între toți oamenii!” Micile concesiuni obținute de țărani prin această răscoală au fost în curând retrase. De aceea, în 1484, a izbucnit o nouă răscoală, sub conducerea țăranului

Muzicanti spanioli (sec. XIII).

Pedro Juan Sala. Regele Aragonului s-a văzut silit, în sfârșit, în 1486, să desființeze șerbia, acordând șerbilor dreptul de a se muta de pe moșiile feudale. Pământul rămânea însă mai departe în stăpînirea feudaliilor.

Ca să poată pune capăt anarhiei nobilimii turbulente și totodată să poată înăbuși mai ușor mișcările țărănești, regatul Aragonului și al Castiliei s-au unit, în 1479, în urma căsătoriei regelui *Ferdinand de Aragon* cu regina *Isabella de Castilia*. Unele trăsături particulare ale

deosebitelor provincii, ca și cortesele speciale ale Aragonului și Castiliei, vor dăinui însă și în cadrul monarhiei unitare. Rezultatul uniunii dinastice a fost întărirea puterii regale. Cu ajutorul orașelor, regalitatea a reușit să supună pe feudalii rebeli. Dar după ce n-a mai avut nevoie de ajutorul militar al orașelor, le-a îngăduit autonomia. Cortesele au fost transformate în simple organe administrative.

Consolidînd puterea regală în interior, Ferdinand și Isabella au reînceput *reconquista*, indemnăți fiind și de tulburările dinastice din emiratul Granadei. Acesta a fost cucerit în 1492. Astfel, lupta pentru eliberarea Spaniei, începută cu cinci secole în urmă, a fost dusă la bun sfârșit.

Inchiziția în Spania.

Pentru a-și întări și mai mult puterea, monarhia a strâns alianța cu biserica, transformând inchiziția din Spania într-o instituție de stat (în 1480). Clerul ațîta ura religioasă contra maurilor și evreilor, ajunși sub stăpînire creștină. Maurii constituiau elementele cele mai înaintate ale populației în agricultură și meșteșuguri, iar evreii jucau un rol important în comerț. Ei erau obligați acum să aleagă între convertirea la catolicism și emigrare. O parte au părăsit Spania, majoritatea însă s-au convertit. Inchiziția urmărea și pe acei spanioli despre care bănuia că ar fi ostili bisericii sau regelui. Zeci de mii de oameni au fost arestați și judecați de acest tribunal sîngeros. „Marele închizitor“ *Torquemada* a ars pe rug vreo 9 000 de „eretici“. Averile celor condamnați erau împărțite între biserică și monarhie. Execuțiile de eretici se chemau *autodafe* (adică „acte de credință“). Ele aveau loc în public, în mijlocul unor mari serbări religioase. Prigoana pornită contra musulmanilor și evreilor a însemnat o grea lovitură pentru viața economică din Spania.

Așadar, poporul spaniol, după eforturile mărețe făcute în războiul de eliberare, a ajuns sub stăpînirea despotică a monarhiei feudale unificate, aliată cu o biserică fanatică.

Portugalia.

La sfîrșitul secolului al XI-lea, în cadrul reconquistei, un senior francez, *Henric de Burgundia*, a pus bazele comitatului de *Porto*, după numele unui oraș de pe coasta Atlanticului. Acest comitat era la început un feud al Castiliei. Comitatul va primi apoi numele de Portugalia, se pare de la *Portus Gallorum*, care înseamnă „Portul francezilor“, o denumire în legătură cu orașul amintit. La începutul veacului următor, el a devenit regat și feud papal, ca să se sustragă astfel suzeranității Castiliei. Portugalia — locuită de un popor deosebit ca limbă, deși înrudit cu spaniolii, — făcea tot mai mult reconquista sa proprie, izgonind stăpînirea maură din regiunile coastei apusene a Oceanului Atlantic. Din secolul al XIV-lea, *Lisabona*, devenită capitala regatului, era un port de importanță europeană, servind ca etapă în comerțul maritim dintre Italia și Flandra. Neputînd să se întindă spre est, drumul său fiind închis de Castilia, statul feudal portughez și-a îndreptat atenția spre mare. Și astfel, un mic popor de viticultori și crescători de vite se transformă în marinari și negustori. De aceea, el va juca un rol foarte important în marile descoperiri geografice.

Concluzie.

În colțul de sud-vest al Europei, războiul purtat de poporul spaniol și de cel portughez, pentru eliberarea lor de sub stăpînirea musulmană, constituie problema centrală a dezvoltării lor istorice din această perioadă. Reconquista a grăbit unificarea politică a statelor iberice prin strîngerea laolaltă a forțelor de luptă împotriva cotropirii străine și prin promovarea centralizării. În această privință ea seamănă cu lupta împotriva jugului sau amenințării străine — mongole și turcești — susținută de popoarele din Europa răsăriteană.

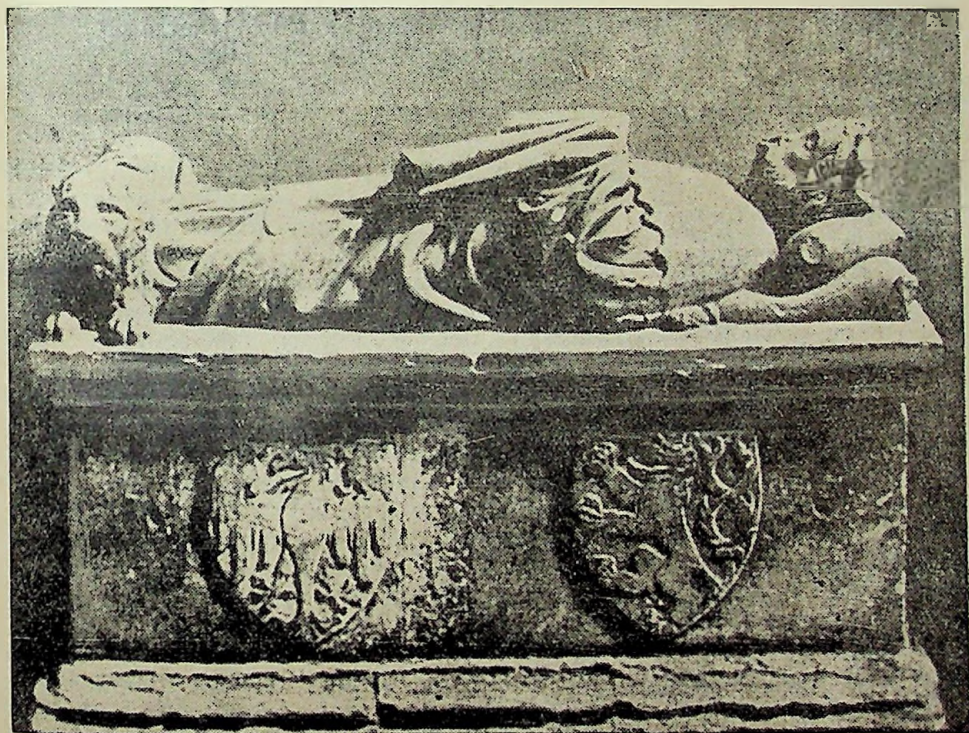
CEHIA ÎN SECOLELE AL XII-LEA — AL XV-LEA

Dezvoltarea economică
şi politică a Cehiei în
secolele al XII-lea—al
XIV-lea.

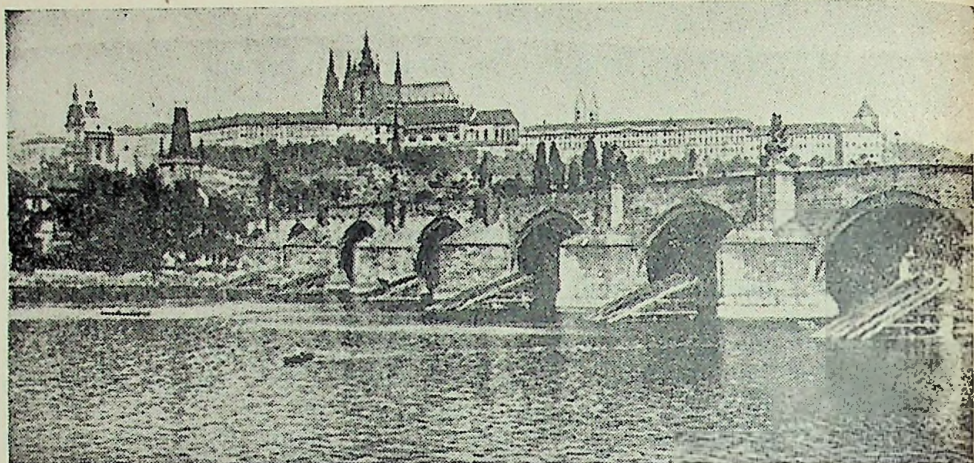
Statul ceh s-a format în secolele al X-lea şi al XI-lea. El era vasal Imperiului Romano-German. De pe la mijlocul secolului al XII-lea cneji cehi luară titlul de rege, fiind cei mai însemnați principii feudali de sub dependența împăratului. De fapt, ei erau aproape independenți. În a doua jumătate a veacului al XIII-lea, unul dintre regii cehi din dinastia *Přemysl* încercă să-și întărească independența și puterea, cucerind și alipind Cehiei Austria și câteva ținuturi învecinate cu ea. A fost însă înfrânt de împăratul *Rudolf de Habsburg*. Cehia pierdu noile sale cuceriri și ajunse din nou sub vasalitatea germană.

După stingerea dinastiei *Přemysl*, Cehia, la începutul secolului al XIV-lea, a ajuns sub stăpînirea dinastiei de *Luxemburg*, care ocupa în aceeași vreme și tronul imperiului. În felul acesta, adevăratul centru al imperiului deveni, în secolul al XIV-lea, Cehia și capitala ei, Praga.

Cel mai însemnat dintre regii dinastiei de *Luxemburg* a fost *Carol I* (1346—1378). Ca împărat el se numea — după cum am văzut — *Carol al IV-lea*. El s-a ocupat mai mult de Cehia decât de Germania. Dorind

Mormîntul unuia dintre primii regi ai Cehiei, Praga. (Monumentul datează din a doua jumătate a sec. XIV).

Podul Carol și palatul Hradčany din Praga.

să asigure urmașilor săi moștenirea coroanei cehe, a dus o politică de apropiere față de feudalii și orășenii din Boemia. El a întemeiat în 1348 vestita *universitate* din Praga și a împodobit orașul cu construcții impunătoare: palatul regal, numit *Hradčany* (Hradciani), o catedrală gotică, un pod monumental de piatră. A încurajat meșteșugurile și comerțul.

În secolul al XIV-lea Cehia era una dintre cele mai dezvoltate țări ale Europei. Pe lângă Praga, important centru meșteșugăresc și punct de întâlnire pentru negustorii din toată Europa, Cehia număra aproape 100 de orașe mai mici.

Dezvoltarea relațiilor feudale în Cehia pînă în secolul al XIV-lea.

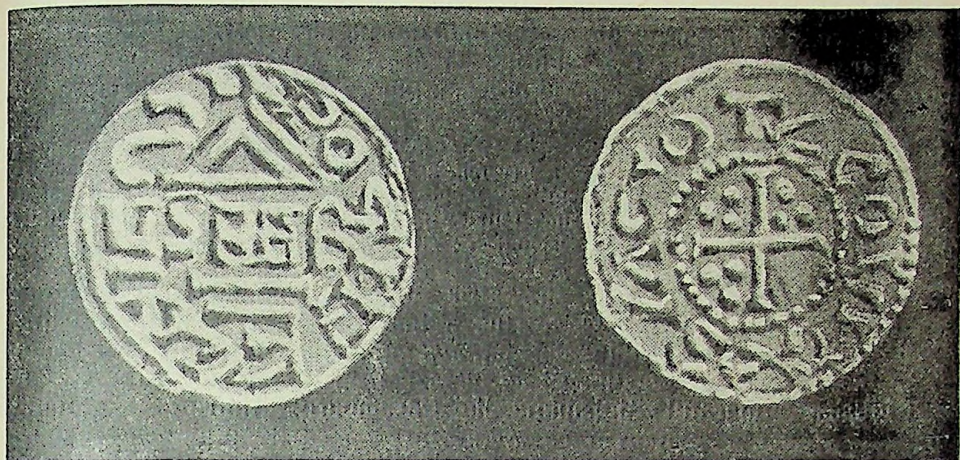
Progresele economice ale Cehiei sînt în strînsă legătură cu dezvoltarea relațiilor feudale. Rămășițele robiei, care mai existau în epoca formării statului, sînt înlăturate cu totul. Se extind marile domenii feudale, lucrute de șerbi, a căror muncă pune în valoare terenuri noi.

De asemenea, se dezvoltă breslele de meșteșugari, mineritul etc., formîndu-se o orășenime destul de numeroasă.

O particularitate a dezvoltării feudalismului în Cehia rezultă din împrejurările în care se desfășoară viața politică a statului după formarea sa.

Astfel, răspîndirea marii proprietăți și șerbirea țăranilor liberi s-a făcut în bună parte de către feudalii germani și biserica catolică, ai cărei reprezentanți mai de seamă — episcopi, abați — erau și ei de origine germană. *Feudalii* de origine cehă nu priveau cu ochi buni întinderea marilor proprietăți ale germanilor și ale bisericii, nici pretențiile acestora de a ocupa slujbele mai importante de la curtea regală. Ei ar fi dorit să nu împartă cu nimeni exploatarea țăranilor cehi și dreptul de a cîrmui țara.

Țărănimea șerbită era supusă unei exploatări mai grele, pe măsură ce intensificarea legăturilor comerciale ale Cehiei înlesnea feudalilor vînzarea produselor agricole. Datorită faptului că o bună parte a marilor domenii era deținută de feudalii germani și de biserică, lupta tot mai hotărîtă a țăranimii cehe împotriva exploatării se îmbina cu ura ei crescîndă față de asupritorii feudali germani.

Monede cehi de la creazul Boleslav I (sec. X). Puternica dezvoltare economică a Cehiei se reflectă și în prețuirea deosebită de care se bucura moneda ei în celelalte țări ale Europei.

Orășenii cehi sufereau și ei de pe urma așezării unui mare număr de meșteșugari, comercianți și mineri germani în Boemia. Așezarea lor era încurajată de regi (care din secolul al XIV-lea erau germani), prin acordarea unor avantaje în desfășurarea activității lor. Aceste avantaje îi puneau pe germani în situația de a concura cu ușurință pe meșteșugarii și negustorii cehi. Orașele Boemiei s-au germanizat în parte. Cu concursul clerului, limba germană predomina în școli, la universitatea din Praga, în biserică. Orășenilor cehi nu le convenea acest lucru.

Toate clasele sociale din Cehia vedeau în *înlăturarea dominației germane* un mijloc de îmbunătățire a stării lor. Către sfârșitul secolului al XIV-lea în această țară amenințau să izbucnească puternice mișcări sociale, avînd la bază creșterea luptei țărănimii împotriva exploatării feudale și transformîndu-se, în condițiile specifice ale Cehiei, într-un război de eliberare al aproape tuturor claselor și păturilor sociale ale poporului ceh, de sub stăpînirea germană.

Deoarece *biserica* era o mare proprietară, încasa dijme apăsătoare de la populație și sprijinea interesele feudalilor germani, mișcarea ce se pregătea în Cehia va avea și un caracter anticatolic.

Viața și activitatea lui Ian Hus.

Pe la sfârșitul secolului al XIV-lea, unul dintre profesorii cehi de la universitatea din Praga, *Ian Hus*, a devenit figura cea mai de seamă a mișcării de eliberare a Cehiei de sub dominația germanilor și a clerului catolic.

Ideile pe care le-a răspîndit în predicile sale păreau a da o dezlegare pentru toate nemulțumirile care frământau societatea cehă. Numele lui a devenit cunoscut, iar influența gîndirii sale s-a întins în toată țara. Hus se ridică împotriva vînzării indulgențelor, critica viața imorală pe care o duceau mulți membri ai clerului înalt și ataca biserica pentru averile ei nemăsurate. El era de părere că slujba religioasă

ar fi trebuit să aibă loc în limba înțeleasă de popor, adică în limba cehă.

Hus nu condamna exploatarea feudală în sine și n-a îndemnat la desființarea proprietății și a relațiilor feudale. A protestat însă împotriva abuzurilor exploataării, recomandând nobililor milă și dreptate față de cei săraci.

Hus a tradus Biblia în limba cehă și a pus astfel bazele limbii literare cehe. În 1409 a obținut din partea regelui trecerea universității din Praga sub conducerea profesorilor cehi. Profesorii și studenții germani s-au retras de la universitate și au părăsit orașul, întemeind o nouă universitate în Germania, la Lipsca. Universitatea din Praga a devenit un centru de răspândire a culturii cehe și o tribună a luptei politice care se desfășura în țară.

Prin activitatea sa, Hus și-a atras ura marilor nobili și îndeosebi a clerului catolic. În anul 1414, Hus a fost chemat să răspundă pentru faptele sale în fața conciliului de la *Constanța*. Hus fu sfătuit de prietenii săi să nu se ducă la conciliu. El se încrezu însă în salvconductul pe care i-l trimisese împăratul Sigismund de Luxemburg. Ajuns la *Constanța*, Hus a fost arestat și judecat ca eretic, fără să se fi putut măcar apăra. În 1415, marele învățat și luptător pentru libertatea poporului ceh a fost ars pe rug.

Moartea de martir a lui Hus, prin care papa și împăratul socoteau că vor înfricoșa pe cehi, a constituit pentru poporul ceh semnalul stringerii forțelor sale pentru dezlănțuirea luptei împotriva asuprii feudale și a dominației germane.

Războaiele husite.

În 1419, murind regele *Vařlav al IV-lea*, tronul Cehiei urma să-l moștenească fratele său, împăratul Sigismund, cel care atrăsese pe Hus la *Constanța*. Populația din Praga nu voia să accepte pe noul rege. Ea se răscolă și puse mâna pe conducerea orașului. Răscoala se întinse în toată țara, care, din 1419, deveni complet independentă față de imperiu.

În rîndurile mișcării revoluționare apărură două curente: *moderații* și *radicalii*; ultimii se mai numeau și *taboriți*, după numele lagărului lor militar de la *Tabor*, în sudul Cehiei.

Din partida moderaților făceau parte nobilii cehi și orășenii. Aceștia urmăreau înlăturarea influenței germane din Cehia, recunoașterea bisericii husite, folosirea limbii cehe în biserică și secularizarea averilor bisericii. Era un program prin înfăptuirea căruia nu s-ar fi adus nici o atingere importantă regimului feudal, ci s-ar fi ajuns doar la o deplină dominație economică și politică asupra țării, din partea nobililor și orășenilor bogați de origine cehă.

Taboriții cuprindeau masele țărănești și plebee, lucrătorii din mine și unele elemente dintre micii nobili săraci. Revendicările lor prevedeau: desființarea oricărei autorități și ierarhii bisericesti, deci deplina libertate a credinței; pe tărîm social, ei cereau desființarea proprietății private, a inegalității de avere și a privilegiilor de clasă.

Taboriții reprezintă, prin urmare, aripa revoluționară a mișcării husite. Înfăptuirea programului lor ar fi însemnat o lovitură directă împotriva feudalismului. Punînd accentul pe acest program social, *taboriții* nu făceau o deosebire între feudații germani și feudații cehi. Numai faptul că imperiul a atacat Cehia, cu scopul de a înăbuși mișcarea husită, i-a făcut pe

Hus condus la rug (după o cronică de la mijlocul sec. XV).

taboriți să-și îndrepte lupta în primul rînd împotriva feudalilor germani — dușmanii cei mai primejdioși, — colaborînd în această luptă, cîlva timp, cu partida moderatilor.

Văzînd că în urma răscoalei din 1419 este împiedicat să ocupe tronul Cehiei, Sigismund a aruncat trupele sale împotriva husiților, organizînd vreo cinci „cruciade“ menite să distrugă acest „cuib al ereziei“. Poporul ceh s-a apărut cu eroism și nu numai că a înfrînt, între 1420 și 1431, toate atacurile germane, dar a întreprins și acțiuni ofensive, oștirile husite pătrunzînd în Germania și ajungînd pînă la Marea Baltică.

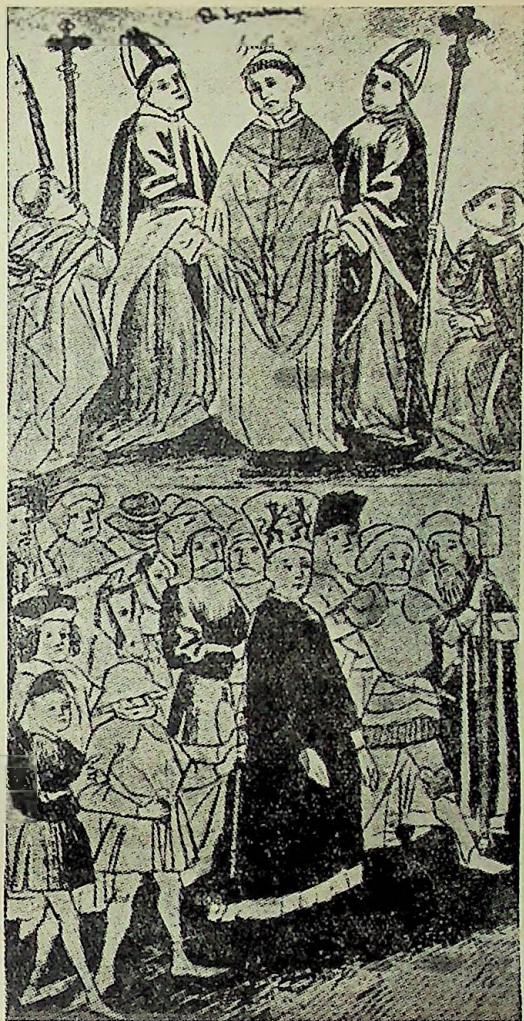
Taboriții și conducătorul lor militar *Jan Žižka* (Jijca) au avut cel mai mare rol în aceste războaie de apărare a libertății Cehiei. Armata lor, populară prin elementele care o alcătuiau, a adus multe innoiri în organizarea și tactica militară a vremii. Oastea taboriților se compunea mai ales din pedestrași, care erau transportați dintr-un loc într-altul în căruțe. Aceste căruțe trăgeau după ele tunuri ușoare. Cînd erau atacați pe

neasteptate, taboriții înjghebau repede un lagăr întărit, prin așezarea căruțelor una lîngă alta, în formă de pătrat.

Astfel, prin rapiditatea cu care se mișca pedestrima, prin putința de a trece oricînd de la atac la apărare, nefiînd niciodată surprinse de atacurile de cavalerie ale armatelor nobililor, armatele husite erau superioare oștirilor de feudali germani. Ele erau însă superioare în special prin moralul lor ridicat, fiind formate din masele populare, care luptau cu conștiința că apără însăși viața lor, îmbunătățirea ei în viitor.

În urma victoriilor împotriva armatelor imperiale, primejdia unei restaurări a puterii lui Sigismund și a feudalilor germani era, cel puțin pentru un timp, înlăturată. Prin contribuția pe care *taboriții* o aduseseră la obținerea acelor victorii, rolul lor în cadrul lagărului husit devenise foarte important.

**Dezbinarea și înfrîngerea
husiților.**

Luptător ceh din timpul războaielor husite.

Ei căutau să aducă la îndeplinire revendicările lor în favoarea țărănimii serbite și a sărăcimii onaşelor. *Moderatii* văzură că situația lor e amenințată de creșterea mișcării revoluționare populare, care se îndrepta împotriva bazelor înseși ale regimului feudal: marea proprietate, sarcinile serbilor.

Temându-se că nu vor putea stăvili mișcările țărănești prin propriile lor forțe, *moderații* au intrat în tratative cu împăratul, oferindu-se să recunoască venirea lui la tronul Cehiei.

Ei obținură de la Sigismund câteva concesii, ca recunoașterea bisericii husite și a secularizării parțiale a averilor bisericii catolice și li se asigura sprijinul forțelor imperiului împotriva maselor populare din Cehia. *Taboriții* au considerat tratativele cu Sigismund drept o trădare și au refuzat să le recunoască. Atunci *moderații* îi atacă prin surprindere și îi zdrobiră în 1434.

Situația Cehiei la sfârșitul secolului al XV-lea.

Evenimentele din anul 1434 n-au însemnat înfrângerea definitivă a husitismului. *Taboriții* au continuat rezistența împotriva germanilor și lupta pentru idealul lor social. Numai pe la 1452 fortăreața lor principală, *Tabor*, a fost cucerită de *moderați*. După înfrângerea *taboriților*, *feudalii cehi* au accentuat aservirea și exploatarea țărănimii.

Ei au interzis cu totul dreptul de strămutare al țăranului de pe o moșie pe alta și au înlăturat pe orașeni de la conducerea așezărilor urbane. Această politică anti-populară a dus la pierderea treptată a succeselor mișcării husite: independența relativă a statului ceh și autonomia bisericii husite. După ce, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, tronul țării a fost ocupat de nobilul ceh *Podebrad*, apoi de dinastia polonă *Jagtello*, Cehia a căzut la 1526 sub stăpînirea Habsburgilor. Aceștia profitară de înăbușirea unor noi răscoale populare, pentru a șterge ultimele rămășițe ale libertății politice, culturale și religioase a Cehiei, înglobînd-o, în 1620, ca o simplă provincie, în posesiunile lor.

Concluzie: însemnătatea istorică a mișcării husite.

Mișcarea husită face parte dintre cele mai mari răscoale antifeudale, care pot fi numite războaie țărănești, din perioada de înflorire și de sfârșit a feudalismului. Războiul țărănesc din Cehia s-a desfășurat în cadrele unei largi mișcări de eliberare de sub jugul feudalismului

german. Aspirațiile sociale și politice ale poporului ceh din acest timp s-au exprimat în forme religioase. Învățătura lui Hus — ideologia acestei mișcări — prevestește reforma religioasă din veacul al XVI-lea.

Războaiele husite au asigurat Cehiei o mai largă independență față de imperiu. Ele au fost un semnal al trezirii conștiinței naționale, al formării limbii literare și culturii cehe.

Însemnătatea mișcării husite depășește granițele Cehiei. Ea a exercitat o influență, uneori puternică, asupra maselor populare din țările vecine: Germania, Polonia, Ungaria cu Transilvania, Moldova, ba chiar din ținuturi mai îndepărtate (Franța nordică). Ea a contribuit la ascuțirea luptei antifeudale din aceste țări. Așadar, husitismul are o importanță progresistă europeană.

LECȚIA a XXXIII-a

UNGARIA ÎN SECOLELE AL XII-LEA—AL XVI-LEA

La începutul secolului al XII-lea, Ungaria a devenit un stat puternic și întins, cuprinzând câmpia Panoniei, Slovacia, Croația, Dalmația și o parte din Transilvania. Cucerirea acestui din urmă ținut se desăvârșește abia la începutul secolului al XIII-lea.

Situația socială, economică și politică a statului feudal ungar în secolele al XII-lea—al XIII-lea.

În această perioadă se întăresc marea proprietate feudală și puterea regală. Țara e împărțită (încă de la începutul secolului al XI-lea) în regiuni numite *comitate*, în frunte cu un *comite*, numit de rege, avînd dreptul de administrare, de judecată, de stringere a dărilor etc.

La dezvoltarea relațiilor feudale și a organizării statului a contribuit influența legăturilor cu Imperiul Romano-German, de la care ungurii au împrumutat unele instituții, de pildă funcții ale înalților demnitari din jurul regelui. Totodată în Ungaria se observă un proces de colonizare germană, care se întinde pînă în Transilvania, unde pe la jumătatea secolului al XII-lea începe așezarea *sașilor*. Colonistii desțelenesc pămînturi, deschid mine noi, contribuind astfel la dezvoltarea vieții economice.

Pentru întărirea dominației ungare asupra unor teritorii cucerite de curînd și în vederea apărării hotarelor, regii unguri fac uneori apel la ordinele militare-călugărești. Astfel, la începutul secolului al XIII-lea, *ordinul cavalerilor teutoni* primește Țara Bîrsei, pe care va trebui însă s-o părăsească peste puțină vreme, din cauza neînțelegerilor sale cu regele.

Întărirea nobilimii din Ungaria poate fi urmărită și în viața politică, în raporturile dintre clasa feudală și regalitate. Un grup de mari feudali a ajuns să țină sub controlul său puterea regală, ceea ce a provocat o nemulțumire generală, mai ales a micii nobilimi. În anul

Bula de aur din anul 1222.

1222 mica nobilime l-a silit pe regele Andrei al II-lea (1205—1235) să acorde un act solemn, prin care a obținut o serie de privilegii, pe care pînă atunci le aveau numai marii feudali. Astfel, a dobîndit și ea scutire de dările regale, dreptul de judecată asupra țăranilor dependenți, garantarea proprietății feudale cu drept de moștenire, limitarea îndatoririlor militare etc. Dacă regele ar fi încălcat aceste prevederi, nobilimea avea dreptul de a ridica armele împotriva lui.

Actul acesta se numește *Bula de aur*, deoarece, fiind un document de mare importanță, a fost întărit cu o pecete de aur. Prin conținutul său, Bula de aur seamănă intrucîtva cu *Magna Charta* din Anglia, emisă cu cîteva ani înainte.

Inviazia mongolilor din anul 1241.

În anul 1241 asupra Ungariei s-a abătut marea invazie a mongolilor (sau *tătarilor*, cum sînt numiți adeseori). Mongolii au pătruns în Ungaria și Transilvania pe mai multe căi. În nordul țării, pe riul *Sajo*, ei au zdrobit armata maghiară, condusă de regele *Bela al IV-lea*. În urma acestei victorii au cucerit toate orașele mai importante și au pustiit Ungaria. După retragerea mongolilor, care luaseră mulți oameni în robie, regii Ungariei au căutat din nou să atragă în țară coloniști, pentru a grăbi refacerea satelor și orașelor. Coloniștii au fost și de astă dată mai ales de origine germană. Tot acum și cu același scop cu care fuseseră aduși cavalerii teutoni cu cîteva zeci de ani în urmă, sînt chemați o parte dintre *cavalerii ioaniți*, cărora li se acordă ținutul Severinului și unele teritorii din sudul Carpaților, unde luaseră ființă cîteva din primele stătulețe feudale romînești.

Ungaria în veacul al XIV-lea.

În anul 1301 se stinse dinastia numită *arpadiană* (după Arpad). Cu această ocazie ieșiră la iveală alte urmări ale întăririi clasei feudale. Diferite grupuri ale marilor nobili susțineau candidatura la tron a mai multor pretendenți; nobilii se luptau între ei și se foloseau de lipsa unei autorități centrale pentru a-și întări pozițiile economice și politice. Unele regiuni, printre care și Transilvania, manifestau tendințe de separare de puterea centrală. Întărirea nobilimii a dus, așadar, la o *anarhie feudală*. Această stare de lucruri era dăunătoare orașelor și țăranimii. Orașele nu-și puteau desfășura activitatea comercială, iar împotriva țăranimii se săvîrșeau, în asemenea împrejurări, cele mai mari jafuri.

În anul 1308 pe tronul Ungariei ajunse *Carol Robert* din dinastia de *Anjou*, care domnea în sudul Italiei. El era sprijinit de papă și de clerul catolic din Ungaria. Carol Robert trebui să-și consolideze domnia luptînd împotriva anarhiei feudale, deci căuțînd să aducă la ascultare pe marii feudali. În acest scop, atît el, cît și urmașul său, *Ludovic I*, au încercat să se sprijine pe mica nobilime și pe orașe.

Carol Robert a încurajat comerțul și mineritul, favorizînd așezarea în orașe a unor noi coloniști. De pe timpul lui se cunosc cele mai vechi statute ale minerilor și ale breslelor meșteșugărești din Ungaria. Producția sporită de aur și argint a întărit din punct de vedere economic poziția dinastiei angevine. De aceea, Carol Robert a putut să emită monede de aur, numite *florini*, după modelul banilor de la Florența.

Florini de aur emiși de regele Carol Robert.

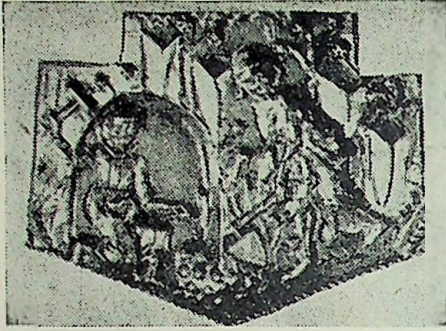
Politica dinastiei angevine și raporturile ei cu diferitele clase sociale amintește de aceea a regatelor din apusul Europei. Și în Ungaria se observă în secolul al XIV-lea tendința spre o *centralizarea politică*, sprijinită de mica nobilime, cler, orașeni, împotriva anarhiei marilor feudali. În vremea Angevinilor, Ungaria a purtat lupte cu domniii Țării Românești, Basarab I și Vladislav I, și a încercat să-și întindă stăpînirea înspre Peninsula Balcanică. Timp de cîțiva ani Ludovic I domni și asupra Poloniei. Cele două țări — Ungaria și Polonia — se aflau într-o uniune personală (cea ce înseamnă că aveau același suveran), păstrînd însă organizarea lor politică separată.

Transilvania în cadrul regatului feudal maghiar.

În cursul evului mediu, de la cucerirea ei de către unguri pînă în veacul al XVI-lea, Transilvania a fost una dintre cele mai importante provincii din regatul feudal maghiar.

Din punct de vedere economic, însemnătatea ei se datora îndeosebi bogatelor sale mine de sare și de aur și producției meșteșugărești a orașelor (Sibiu, Brașov, Bistrița, Cluj etc.).

Transilvania avea în fruntea ei un *voievod*, care se număra printre cei mai de frunte demnitari ai regatului. Ea era împărțită în comitate, la fel cu cea mai mare parte a țării. Regiunea ei de sud, de la Brașov pînă pe la Orăștie, avea însă un regim administrativ special și depindea de comitele din Sibiu, ca reprezentant al regelui. Aici locuiau *sașii*, care

Pecetea orasului Baia Mare din sec. XIV. Ea reprezintă doi mineri: unul lucrează cu firnăcopul, celălalt cu sapa.

primiseră de la regii Ungariei, încă din vremea colonizării lor (sec. al XII-lea—al XIII-lea), unele privilegii, printre care și această relativă autonomie administrativă.

Într-o situație asemănătoare era ținutul din răsăritul Transilvaniei, unde locuiau *secuții*.

Marea proprietate feudală din Transilvania s-a dezvoltat mai mult și mai devreme în comitate, adică în părțile centrale și nordice ale provinciei. Aici majoritatea o constituia țărănimea iobagă, care se afla în cea mai grea situație. Țăranii sași și secuți, în virtutea privilegiilor regale amintite erau considerați oameni liberi, iobăgia apărând aici mai încet și mai târziu.

Răscoala de la Bobilna.

Exploatarea grea din partea nobililor și a bisericii a făcut pe țăranii români și unguri din Transilvania să dezlănțuie, în 1437, o mare răscoală. Ea se numește și răscoala de la Bobilna, după numele locului unde se adunaseră mai întâi răsculații. La mișcare s-au alăturat o parte din orășeni și elemente din mica nobilime, care însă au părăsit în curând pe țărani. În această răscoală un rol a avut influența mișcării husite din Cehia și în special ideile taboriților. După aproape un an de lupte, țăranii au fost înfrinți de armata voievodului Transilvaniei. Spre

Țăran la semănat (calendar maghiar, sec. XV).

Plug (Ungaria, mijlocul sec. XV).

a se apăra împotriva unor viitoare tulburări de acest fel, categoriile privilegiate din Transilvania — nobilii unguri și conducătorii secuilor și sașilor — au încheiat o alianță, numită *Uniunea celor trei națiuni*, prin care își promiteau ajutor reciproc în orice împrejurare. Firește, această uniune se îndrepta în primul rînd împotriva masei celor exploatați și, în genere, a oricui ar fi încercat să se atingă de privilegiile lor.

Răscoala de la Bobilna a dat o puternică lovitură feudalismului din Transilvania. Ea a arătat tăria țărănimii răscolute și faptul că iobăgimea nu avea să rămînă singură în lupta împotriva regimului feudal, deoarece și alte clase încep a fi interesate în această luptă. Răscoala constituie un exemplu istoric al luptei comune pentru libertate a poporului român și a celui maghiar.

**Primejdia otomană.
Luptele lui Ioan de
Hunedoara.**

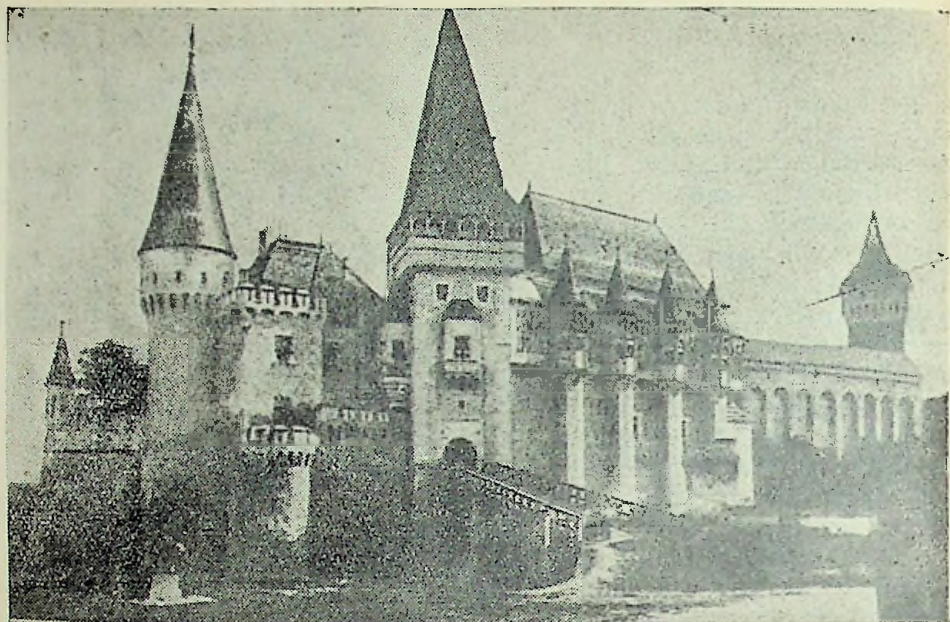
a organizat o campanie comună împotriva turcilor. Ea s-a încheiat însă cu o grea înfrîngere, la *Nicopol*.

În secolul al XV-lea, lupta de apărare a Ungariei și a celorlalte popoare amenințate de cotorpirea turcească: românii, sîrbii, a avut în fruntea ei pe unul dintre cei mai străluciți comandanți de oști ai vremii, *Ioan de Hunedoara*. El se trăgea dintr-o familie romînească din Hunedoara, care, distingîndu-se prin vitejie în slujba regelui Ungariei, a fost înobilată și dăruită cu moșii.

Ioan de Hunedoara, în fruntea armatei regatului ungar, a dat grele lovituri turcilor. După ce regele Ungariei muri în bătălia de la *Varna* (1444), el ajunse guvernator al țării. Ultima sa mare biruință asupra turcilor a fost sub zidurile cetății *Belgrad*, în 1456. Aici el înfrinse pe însuși sultanul *Mohamed al II-lea*, cuceritorul Constantinopolului. Dar cîteva zile după victorie, Ioan de Hunedoara a murit de ciumă.

Castelul din Hunedoara. Construcție măreață prin proporțiile și aspectul ei, ridicată pentru Iancu de Hunedoara la mijlocul sec. XV. Restaurată în sec. XIX.

Victoriile dobândite de popor sub conducerea sa au oprit la Dunăre, pentru mai bine de o jumătate de veac, expansiunea turcească, apărând întreaga Europă. Activitatea lui reprezintă și un aspect al înfrățirii popoarelor din aceste părți, în lupta împotriva cotropirii străine.

**Domnia regelui
Matia Corvin.**

Faima și puterea pe care o adusese Ioan de Hunedoara familiei sale au îndemnat o mare parte a nobilimii să aleagă de rege pe fiul său, *Matia Corvin* (1458—1490). Numele de Corvin, sub care e cunoscut în istorie, provine de la stema familiei sale: un corb cu un

inel în cioc.

El a fost unul dintre cei mai de seamă regi ai Ungariei. Sprijinindu-se pe nobilimea mică și mijlocie, pe orașe, căutând să curme abuzurile ce se comiteau față de țărănime, Matia Corvin a reușit să-și consolideze puterea, ducând pe o treaptă mai înaltă tendința politică de centralizare a statului, pentru care — sub apăsarea primejdiei turcești — făcuse eforturi și Ioan de Hunedoara.

El a continuat cu succes opera tatălui său, purtând războaie împotriva turcilor. A întins puterea Ungariei și spre apus, reușind, pentru o vreme, să cucerească Austria.

Pe vremea sa, în Ungaria s-a dezvoltat cultura, sub influența *Renășterii*.

Ungaria la începutul
secolului al XVI-lea.

Politica internă a lui Matia Corvin n-a fost pe placul mării nobilimi. La moartea sa, a fost adus pe tron un rege de origine polonă, un om incapabil, care a lăsat conducerea statului cu totul pe seama nobililor. Aceștia au reînceput de îndată o sălbatică exploatare a țărănimii.

Politica lor a slăbit Ungaria în fața primejdiei crescînde a cotorpării otomane. Cînd, în 1514, a fost organizată o largă ridicare de oaste spre a se porni contra turcilor, țărani adunați s-au răscolit împotriva nobililor, sub conducerea lui *Gheorghe Doja*.

Răscoala a început lîngă *Buda*, capitala Ungariei, și s-a întins spre Transilvania, cuprinzînd mai ales părțile ei apusene și Banatul. Cu mare greutate, trupele voievodului Transilvaniei au putut înfrînge pe țărani, prinzînd și ucigînd în chinuri groaznice pe conducătorul lor.

După înăbușirea mișcării, nobilii au elaborat împotriva țărănilor legi și mai aspre prin care i-au legat de glie.

În urma acestor evenimente, Ungaria n-a mai putut rezista atacurilor turcești. Țărănimea a început să privească cu indiferență lupta de apărare, căci soarta ei nu putea să devină mai grea decît sub asuprirea nobilimii din Ungaria.

În anul 1526, în lupta de la *Mohaci*, Ungaria a fost complet învinsă de turci. Partea ei centrală, cu capitala la *Buda*, va fi transformată în provincie turcească (pașalic). Părțile apusene și de nord (Slovacia) au fost cotorpîte de Habsburgi, iar Transilvania va deveni un principat de sine stătător, dar sub suzeranitate turcească.

Concluzie.

În istoria internă a Ungariei, în secolul al XII-lea—al XIV-lea, se observă două trăsături esențiale: a) lupta dintre tendințele de anarhie feudală, pe care le reprezintă mării nobili, și tendința de centralizare a statului, reprezentată, în anumite perioade de regalitate, sprijinită pe nobilimea mijlocie și pe orașe; b) lupta de clasă a țărănimii iobage, împotriva exploatării feudale.

În politica externă, faptul de căpetenie ce apare acum în istoria Ungariei este *lupta împotriva primejdiei otomane*. Această luptă favorizează încercările de centralizare a statului. Lupta de apărare față de cotorpirea otomană e în strînsă legătură cu situația internă a țării. Atunci cînd se reușea stăvilirea anarhiei feudale, statul se întărea și putea rezista cu succes turcilor. Cînd triumfa însă politica marilor nobili, slăbea și apărarea hotarelor.

Așa s-a întîmplat la începutul secolului al XVI-lea, cînd, sub loviturile Imperiului Otoman, Ungaria și-a pierdut independența.

LECȚIA a XXXIV-a

FORMAREA MARELUI CNEZAT AL MOSCOVEI

În secolul al XII-lea statul kievean se descompuse în mai multe cnezate de sine stătătoare. În fiecare din ele domnea cite o ramură a familiei vechilor cneji ai Kievului; Trei din aceste cnezate erau mai im-

portante: cnezatul Haliciului și Volîniei, cnezatul Novgorodului și cel de Rostov-Suzdal (sau Vladimir).

Cnezatul Haliciului și Volîniei.

la adăpost de năvălirile continue ale popoarelor nomade din stepe, cum erau, de pildă, cumanii.

În schimb, în secolele al XII-lea și al XIII-lea, cnezatul Haliciului și Volîniei avu să înfrunte de mai multe ori încercările regatului ungar de a-i cucerii părțile de apus. Aceste încercări au fost însă respinse. Dar, după marea invazie a mongolilor (din 1241), cnezul *Daniil Romanovici* trebui să se supună hanului Hoardei de Aur. Haliciul și Volînia au rămas sub dominația mongolilor pînă în secolul al XIV-lea, cînd Hoarda de Aur a început să decadă. Ele nu-și recîștigară însă independența. Partea apuseană a fostului cnezat al Haliciului fu cucerită de Polonia, iar Volînia, cu Kievul și cu malurile Niprului, căzură sub stăpînirea marelui ducat al Lituaniei, care, în 1386, se uni cu Polonia. Stăpînirea polonă asupra acestor ținuturi rusești dură pînă către sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Cnezatul Novgorodului.

În partea de nord a Rusiei se formase *cnezatul Novgorodului*. Capitala lui era în vechiul oraș rusesec cu același nume, de pe malul lacului Ilmen. Viața economică a acestui cnezat se întemeia, în primul rînd, pe comerțul de blănuri, pe care-l întreținea cu Hansa.

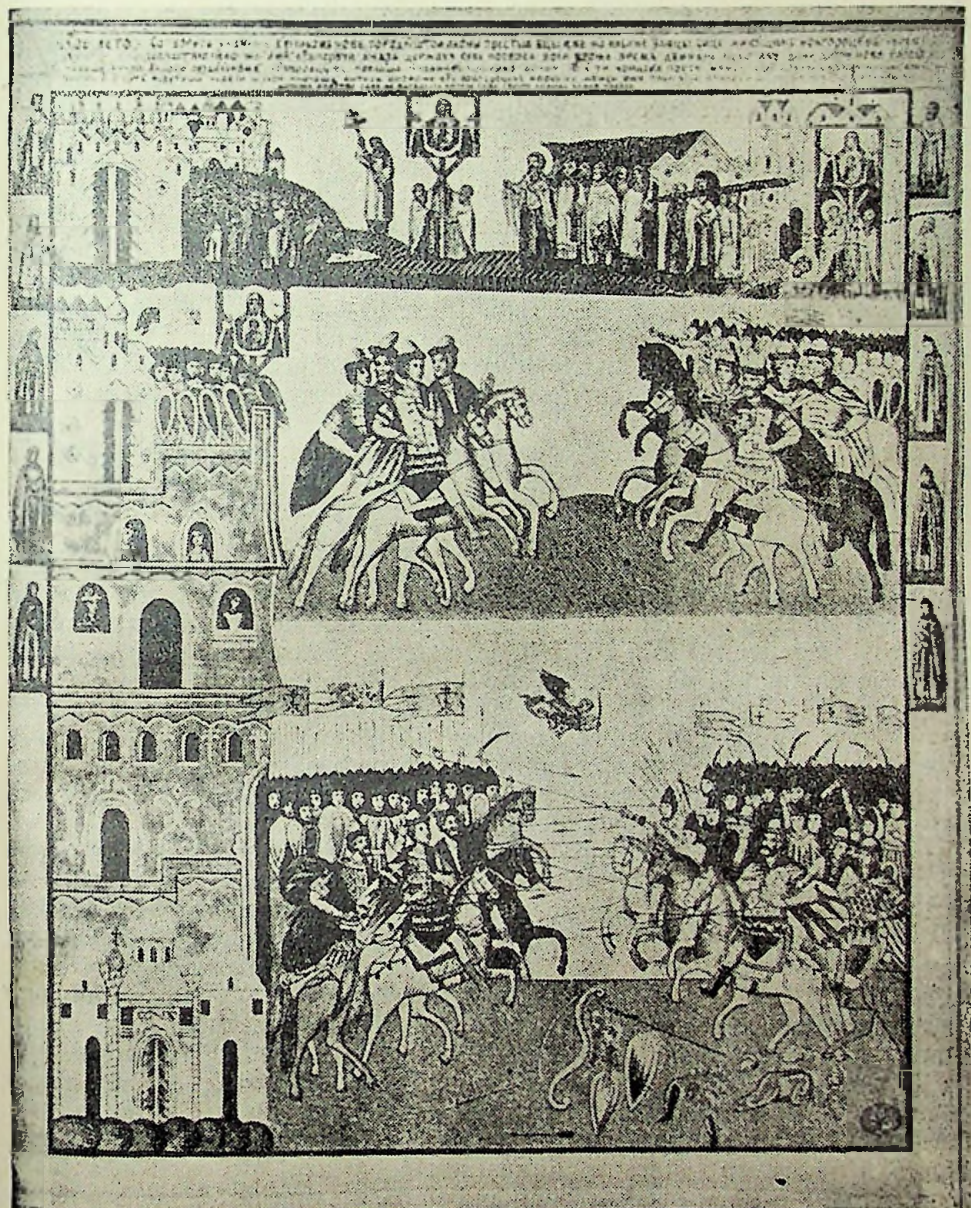
În Novgorod boierimea deținea o mare putere în conducerea statului. Insuși cnezul trebuia să țină seamă de hotărîrile adunării boierilor și oamenilor bogați din oraș. Novgorodienii avură de luptat contra încercărilor feudalilor suedezi și ale cavalerilor teutoni de a cotropi malurile Golfului Finic și chiar întregul cnezat. Ei luptară cu succes împotriva acestor încercări, sub conducerea vestitului cneaz *Alexandru Nevski*. În anul 1240 Alexandru Nevski zdrobi pe suedezi în lupta de pe riul *Neva*. De la această victorie i s-a tras și numele de Nevski, adică „cel de pe Neva”. În 1242 el înfrînse — după cum am văzut — pe cavalerii teutoni, în lupta de pe gheața lacului Ciud. Nici mongolii nu reușiră să cucerască Novgorodul. Boierii de aici însă, temîndu-se de puterea Hoardei de Aur, îndemnară poporul să se supună. Astfel și Novgorodul ajunse sub jugul tătăresc.

Cnezatul de Rostov-Suzdal.

În părțile centrale ale Rusiei, între rîurile Volga și Oka, se formase cnezatul de *Rostov-Suzdal*, care de la un timp se va numi *cnezatul Vladimirului*. În cursul veacului al XII-lea în interiorul acestui stat au avut loc de mai multe ori lupte pentru putere între boieri sau între boieri și cneaz. Lupte asemănătoare s-au purtat, în același veac, între cnezatul Vladimirului și celelalte cnezate rusești: Novgorod și Kiev.

În secolele al XII-lea și al XIII-lea Rusia prezintă, prin urmare, tabloul complet al *fărîmițării și anarhiei feudale*, care au înlesnit sub-

jugarea ei de către mongoli. Aceștia cuceriră Vladimirul în 1237—1238, supunând cnezatele rusești unei grele exploatari prin impozite. Jugul tătar întirzia dezvoltarea economică și culturală a popoarelor Rusiei. Lupta împotriva mongolilor deveni faptul de căpetenie în istoria acestor popoare, începând din a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Pentru a izbîndi în această luptă, ele s-au unit în jurul *cnezatului Moscovei*.

Scene din viața societății rusești (sfîrșitul sec. XII).

Formarea cnezatului Moscovei.

În anul 1147, sau puțin după această dată, prințul cneaz de Rostov-Suzdal, *Jurii Dolgoruki*, ridică pe una din moșiile sale mărginașe, de pe malul râului Moscova, o întăritură de lemn, punând astfel baza orașului Moscova.

Așezat într-o poziție favorabilă comerțului, noul oraș se dezvoltă atât de mult, încât în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, după pustiirea și înrobirea Vladimirului de către tătari, Moscova deveni centrul unui cneazat aparte, dar supus și el Hoardei de Aur.

Cnejii Moscovei au știut să se folosească cu îndemnare de luptele feudale din Rusia, sprijinindu-se uneori chiar pe tătari, pentru a-și întări statul. Ei au avut un aliat în biserica ortodoxă rusă. În prima jumătate a secolului al XIV-lea mitropolitul Rusiei, care după distrugerea Kievului de către tătari se mutase la Vladimir, își stabili reședința la Moscova. Orașul deveni astfel centrul religios al Rusiei.

Un moment de seamă în întărirea cnezatului Moscovei este domnia cneazului *Ivan Danilovici*, supranumit *Kalita*, adică „pungă de bani”, din cauza bogăției sale. El a domnit între 1325 și 1341. Pe timpul său Moscova a reușit să slăbească puterea cnezatului rival, al *Tverului*, iar Ivan Kalita primi de la tătari titlul de mare cneaz de Vladimir. Prin aceasta s-a asigurat supremația Moscovei asupra micilor cnezate din centrul Rusiei.

Nepotul lui Ivan Kalita, cneazul *Dimitri Ivanovici* (1359—1389), a fost primul care a încercat să scuture jugul tătar. Dimitri mări, prin războaie, întinderea statului Moscovei și respinse încercările lituanienilor, care voiau să-l răstoarne.

Statul Moscovei se întărise atât de mult, încât Dimitri Ivanovici putu să înfrunte chiar pe tătari. În anul 1380 el avu o bătălie cu hanul *Mamai*, pe cursul superior al Donului, la *Kulikovo*. Ajutat de armata mai multor cnejii ruși, Dimitri repurtă o strălucită victorie, în urma căreia el a intrat în istorie cu numele de *Dimitri Donskoi* („cel de la Don”).

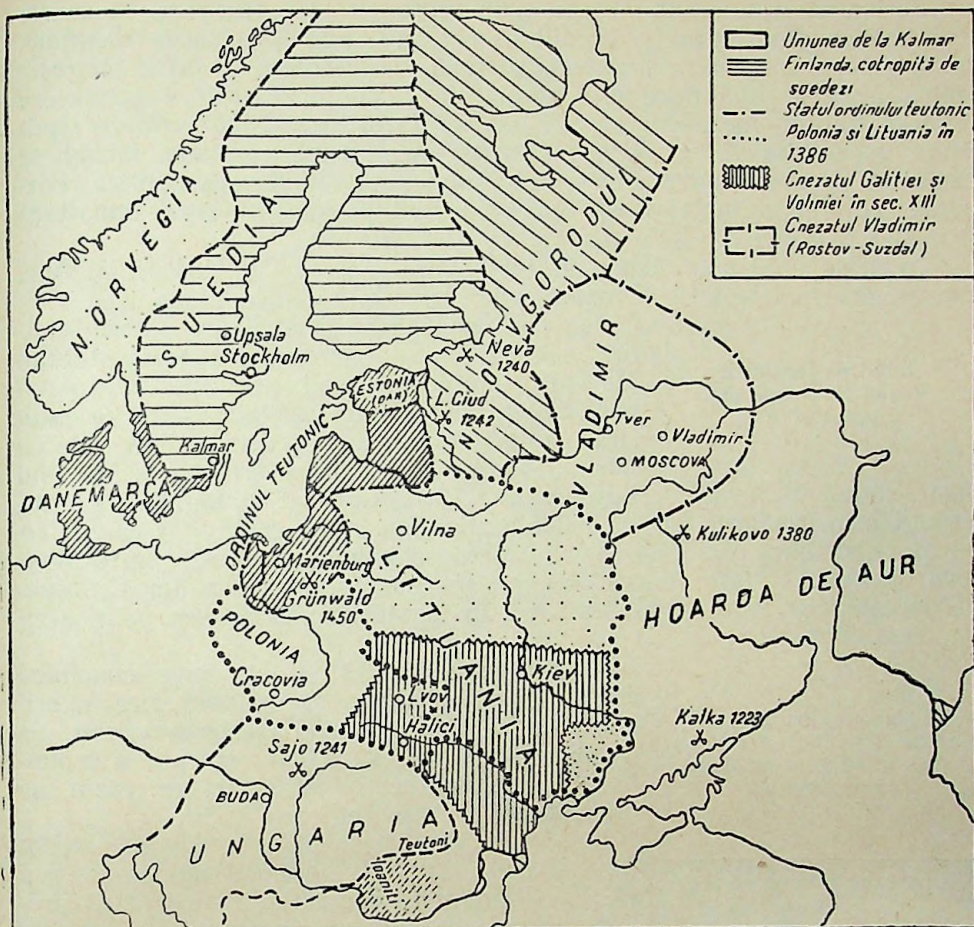
Această victorie n-a adus dezrobirea Moscovei, deoarece tătarii atacară cu noi forțe Moscova și siliră pe cneaz să plătească iarăși tribut. Ea a dovedit însă că forțele rusești reunite pot să zdrobească pe tătari, a arătat necesitatea unirii tuturor cnezatelor în jurul aceluia dintre ele care era mai capabil să conducă lupta de eliberare, — Moscova.

După moartea lui Dimitri Donskoi Moscova continuă să se întărească. Sub dominația ei ajunse cnezatul de *Nijni-Novgorod* (azi Gorki), de pe fluviul Volga. După o lungă perioadă de războaie feudale interne, cneazul Moscovei reuși, pe la jumătatea veacului al XV-lea, să înfrângă

puterea marilor boieri și a principilor din familia cneazului, care aveau domenii întinse sau chiar mici cnezate în cuprinsul statului Moscovei.

În acest fel, pe lângă procesul de unificare teritorială, a făcut unele progrese și centralizarea statului, adică înlăturarea puterii locale a marilor feudali și concentrarea puterii în mâinile cneazului. O parte din boieri, precum și negustorii și țărani, au susținut pe cneazul Moscovei în această luptă, ceea ce explică succesul său în lichidarea anarhiei feudale interne. Ei voiau să întărească statul, pentru ca să scape mai curînd de împovăratul tribut plătit mongolilor.

Moscova la începutul
secolului al XV-lea.

Europa nordică și răsăriteană în sec. XII—XV.

Formarea statului unitar rus și eliberarea lui de sub jugul tătar.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea marele cnezat al Moscovei, sub domnia lui *Ivan al III-lea* (1462—1505), reuși să alipească toate teritoriile din nordul și nord-vestul Rusiei, împreună cu Novgorodul. Alipirea Novgorodului nu se datorește numai creșterii puterii cnezatului moscovit. Ea este o dovadă a strângerii legăturilor economice dintre diferitele ținuturi rusești. Novgorodul se aproviziona cu cereale din regiunile aflate sub dominația Moscovei.

Fărâmițarea politică din veacurile precedente e astfel în cea mai mare parte înlăturată. În locul ei apare un stat rusesc unificat, în afara căruia mai rămîneau, la apus pămînturile bielorusse și ucrainene, cucerite de feudalii poloni și lituanieni, iar la răsărit și miazăzi, popoarele aflate încă sub jugul hanatelor tătare în care se descompusese Hoarda de Aur.

Formarea statului unitar rus, prin unirea treptată în jurul Moscovei a cnezatelor din centrul și nordul Rusiei, are deci două cauze esențiale. Pe de o parte e vorba de *primejdia externă, reprezentată de jugul tătăresc*, pentru a cărui înlăturare era nevoie de colaborarea, sub o conducere unică, a tuturor cnezatelor rusești, iar pe de altă parte *dezvoltarea legăturilor economice dintre diferite cnezate* crea interese comune, făcând de asemenea necesară și folositoare întregului popor unificarea politică. Formarea statului unitar rus este un eveniment progresist foarte important în istoria Rusiei.

În urma unui nou război, în 1480, între Moscova și Hoarda de Aur, Ivan al III-lea încetă de a mai recunoaște suzeranitatea tătară.

Întărirea legăturilor Rusiei cu statele din Europa și Asia.

Cucerirea independenței, creșterea puterii politice, dezvoltarea sa economică, aduseră statului Moscovei un considerabil prestigiu internațional. Legăturile sale cu celelalte state se întăriră. Imperiul Romano-German și papalitatea intră în relații cu Ivan al III-lea, nădăjduind să-și întindă influența în Europa de răsărit. Cneazul și familia sa erau înrudiți prin căsătorie cu urmașii ultimilor împărați bizantini și cu Ștefan cel Mare, domnul Moldovei. Se înfiripară schimburi comerciale între Moscova și Veneția, prin Marea Neagră și hanatul tătarilor din Crimeea. Pe aceeași cale, Ivan al III-lea intră în legături comerciale și politice cu Imperiul Otoman.

Organizarea social-economică și politică a statului rus la sfârșitul secolului al XV-lea.

La sfârșitul secolului al XV-lea, viața economică a statului rus continua să se întenească în primul rând pe agricultură și creșterea vitelor. Se dezvoltau însă într-o măsură oarecare și schimburile comerciale, care, după cum am văzut, au înlesnit înlăturarea unificării politice.

Pe moșiile feudale predomina economia naturală. În rândul boierimii se observă o diferențiere pronunțată între marii proprietari de pământ, care trăiau din venitul moșiilor lor ereditare și boierii mai mărunți. Aceștia se numeau curteni; ei alcătuiau armata marelui cneaz, primind din partea sa, pe durata serviciului, o mică moșie. Aceste moșii, care în apusul Europei se cheamă beneficii, în Rusia poartă numele de *pomestii*.

Țărănimea era în cea mai mare parte în stare de iobăgie. Dreptul ei de mutare de pe o moșie pe alta era mult îngrădit. Ivan al III-lea întări legea iobagului de glic, prin legea din 1497, care îngăduia mutarea de pe moșie numai într-un interval de două săptămâni pe an, la sfârșitul toamnei, și numai după ce iobagul și-a plătit toate obligațiile față de stăpîn. Această lege era în interesul posesorilor de po-

Icoană de A. Rubltov.

mestii, pe care se sprijinea puterea militară a cneazului, ajutându-i să aservească pe țărani în același fel în care aceștia erau exploatați pe moșiile ereditare ale marilor boieri.

Din punct de vedere politic și administrativ, statul rus era, la sfârșitul secolului al XV-lea, destul de înaintat pe calea centralizării puterii în mâinile cneazului. Cu ajutorul guvernatorilor numiți de el cneazul conducea provinciile cucerite de curînd; pe lângă cneaz funcționau mai multe oficii sau departamente, care se numeau *pricazuri*.

Cultura rusă în secolele
al XIV-lea și al XV-lea.

Perioada în care cnezatele rusești s-au aflat sub robia tătarilor a fost mai puțin favorabilă dezvoltării culturii decît veacurile anterioare. Totuși se mai scriu și acum unele *cronici*, în care se înregistrează principalele evenimente și eroii luptei de apărare față de primejdia externă. La

Novgorod, mai ferit de năvălirile tătarilor, se ridică și acum cîteva biserici și un palat pentru episcopul orașului. Arhitectura lor e inspirată după modele de artă apuseană. La Moscova a trăit, la începutul secolului al XV-lea, unul dintre cei mai mari pictori de icoane, *Andrei Rubliov*.

Pe măsura întăririi economice și politice a statului, cultura dobîndește condiții mai prielnice de dezvoltare. În vremea lui Ivan al III-lea, la Moscova se clădiră mărețe biserici și palate de piatră. Arhitecți străini fură chemați în acest scop. Printre ei era italianul *Aristotel Fioravanti*.

Concluzie.

Fărîmițarea feudală a avut grele urmări pentru popoarele Rusiei, ele căzînd sub stăpînirea mongolilor. Timp de peste două veacuri, eliberarea de jugul tătar a constituit problema centrală a istoriei lor. Dezvoltarea economică a cnezatelor rusești și a legăturilor comerciale dintre

ele, precum și necesitatea întăririi lor în vederea luptelor împotriva tătarilor au dus la unirea treptată a acestor cnezate în jurul Moscovei. Astfel, *lupta împotriva jugului străin* a grăbit unificarea lor politică. La sfârșitul secolului al XV-lea s-a format, deci, statul unitar rus, care a scuturat jugul mongol și a devenit unul dintre puternicele state feudale ale Europei.

LECȚIA a XXXV-a

STATELE FEUDALE DIN SUD-ESTUL EUROPEI ÎN SECOLELE AL XII-LEA—AL XV-LEA

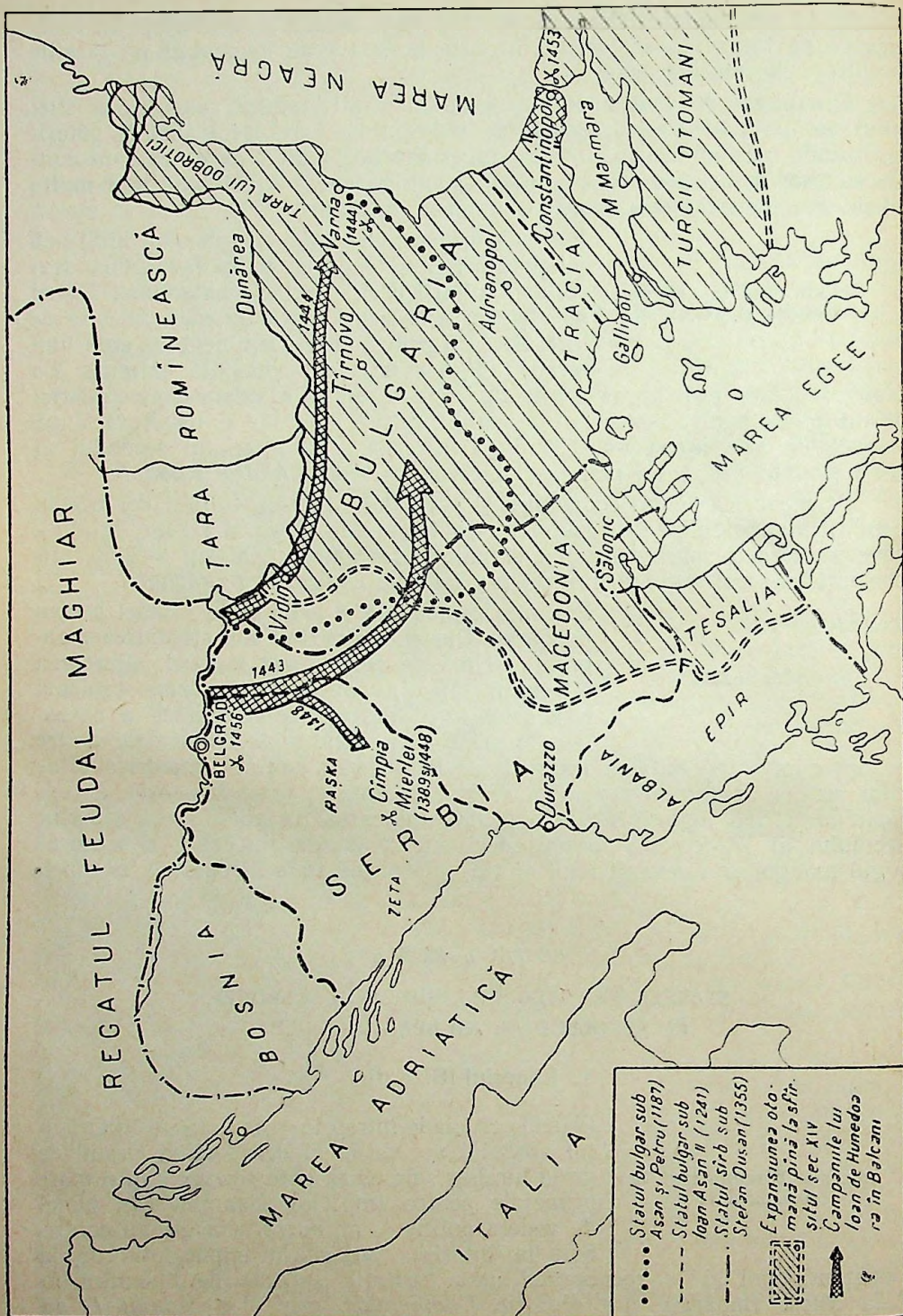
1. Imperiul Bizantin

Imperiul Bizantin pînă la
cruciada a IV-a.

Primele cruciade întreprinse de apuseni în Orientul apropiat au reușit să dea lovituri destul de grele turcilor selgiucizi, care reprezentau o mare primejdie pentru Imperiul Bizantin. Din punct de vedere politic și militar cruciadele au contribuit la întărirea autorității împăratului de la

Constantinopol și la recucerirea unor teritorii pierdute de bizantini în Asia Mică. Împărații din dinastia *Comnenilor*, mai ales *Manuil I*, au

••••• Statul bulgar sub Asan și Petru (1187)
 - - - - - Statul bulgar sub Ioan Asan II (1241)
 - - - - - Statul sârb sub Stefan Dusan (1355)
 Expansiunea otomană până la sfârșitul sec. XIV
 Campaniile lui Ioan de Hunedoara în Balcani

Europa sud-estică în sec. XII—XV.

duș, în secolul al XII-lea, o politică externă activă, strângând legăturile politice și economice ale Bizanțului cu statele apusene.

Din punct de vedere economic, în primul rînd comercial, cruciadele au avut însă urmări nefavorabile pentru Imperiul Bizantin. Comerțul pe Marea Mediterană, cu țările Occidentului apropiat și îndepărtat și chiar comerțul din imperiu, începe a fi dominat de negustorii italieni. Concurența lor, sprijinită de privilegiile acordate de împărați, a adus pagube negustorilor bizantini și unei părți însemnate din populația capitalei, a cărei existență era legată de prosperitatea comerțului. Acest motiv principal, la care se adăugă deosebirea de rit religios și aroganța cu care se comportau apusenii, a întărit dușmănia mai veche a bizantinilor față de „latini“. Apare un curent care cerea înlăturarea influenței străinilor din viața economică și politică a Bizanțului.

**Împăratul Andronic
Comnenul (1182—1185).**

În anul 1182 aceste nemulțumiri au răbufnit sub forma unei răscoale populare, care alungă din Constantinopol pe negustorii italieni și așază pe tron pe un principe dintr-o ramură colaterală a dinastiei, *Andronic Comnenul*. Acesta era un om inteligent și cult, dar lipsit de caracter. El a luat conducerea mișcării, urmărind scopuri personale. A trebuit însă să ia unele măsuri în favoarea negustorimii și a maselor populare. A ușurat impozitele și a căutat să pedepsească abuzurile colecțiilor. Negustorii și meseriașii din capitală au fost sprijiniți împotriva concurenței străine, iar puterea marilor feudali a fost limitată. Unii dintre aceștia, împotriva-vin-du-se noului împărat, au fost executați. Dar prin aceste măsuri Andronic Comnenul nu urmărea în mod sincer ușurarea situației maselor, ci numai întărirea poziției sale. El a fost răsturnat de un complot al feudalilor și a fost ucis în chinuri (1185). Pe tronul bizantin se urcă dinastia *Anghelilor*.

**Destrămarea imperiului sub
dinastia Anghelilor.
Imperiul de la Nicea.**

Tulburările din imperiu, prilejuite de urcarea pe tron a noii dinastii, au fost folosite de unele popoare subjugate de bizantini pentru a-și recîștiga libertatea. O răscoală a *bulgarilor* și *romînilor* din Peninsula Balcanică, în anii 1185—1187, a dus la constituirea unui nou stat bulgar independent, numit și „statul romino-bulgar“.

Pozițiile puternice ocupate de italieni în viața economică și politică a Bizanțului, precum și atracția exercitată asupra apusenilor, în general, de faima bogățiilor capitalei bizantine, au fost motivele principale care au îndemnat cruciada a IV-a să cucerească, în 1204, Constantinopolul și partea europeană a Imperiului Bizantin, înființînd *Imperiul Latin de Răsărit*.

Partea de nord-vest și de apus a Asiei Mici rămase însă mai departe un stat grecesc. După numele capitalei sale, el se chema *Imperiul de la Nicea*. În fruntea lui s-au perindat cîteva dinastii dintre familiile feudale din Asia Mică. Cea mai însemnată a fost *dinastia Paleologilor*.

Imperiul de la Nicea a înmănușiat toate forțele sociale care luptau pentru alungarea latinilor din imperiu, pentru recucerirea Constantinopolului și restaurarea Bizanțului între hotarele sale de dinainte de cruciada a IV-a.

Puterea pe care acest stat a dovedit-o în luptele cu Imperiul Latin de Răsărit s-a datorat, în primul rînd, structurii sale sociale: prezenței unei pături numeroase de *țărani liberi*, care prestau serviciu militar și erau însuleții de ură împotriva latinilor, deoarece feudalii apuseni introduseră, în teritoriile cucerite de ei, forme de exploatare foarte grele.

Pe de altă parte, împărații de la Nicea și-au asigurat colaborarea *genovezilor* împotriva dușmanilor lor, venețienii, care sprijineau Imperiul Latin.

Intemeindu-se pe larga mișcare populară de eliberare și pe concursul flotei genoveze, împăratul Mihail al VIII-lea Paleologul a reușit, la 1261, să recucerească Constantinopolul, restaurînd Imperiul Bizantin. El nu mai avea însă întinderea de odinioară, pe care nici nu va reuși s-o mai atingă vreodată. Cuprindea doar nord-vestul Asiei Mici, Tracia și Macedonia, cîteva insule din Marea Egee și unele mici ținuturi din sudul Greciei.

Perioada dintre 1261 și 1453 este cea din urmă în istoria Imperiului Bizantin. E cunoscută și sub numele de *epoca Paleologilor*.

Ultima perioadă din istoria Imperiului Bizantin prezintă cîteva trăsături specifice.

Bizanzul în epoca Paleologilor.

Pe plan social, relațiile feudale sînt predominante. Marea majoritate a *țărănimii* e șerbă și lipsită de dreptul de strămutare. Printre obligațiile ei, începe să ocupe o proporție

tot mai mare *renta în bani*, a cărei creștere e determinată de intensificarea relațiilor de schimb și a circulației monetare. Trecerea la renta în bani a grăbit procesul de diferențiere a *țărănimii* bizantine. O parte din țărani sărăcesc, își pierd loturile de pămînt și trebuie să trăiască luînd pămînt în arendă sau lucrînd ca argați pe la curțile feudalilor.

Același proces se petrece și în orașe. *Meșteșugarii și negustorii* bizantini continuă să decadă, iar o parte din populația orașenească sărăcește complet. Aceasta se datorește faptului că și după 1261 comerțul imperiului era în mîinile străinilor, cu singura deosebire că acum genovezii, și nu venețienii, se bucurau de privilegiile acordate de împărați.

Înrăutățirea situației masei populare de la orașe și de pe moșiile feudale a dus, în partea europeană a imperiului, între anii 1342 și 1349, la izbucnirea unei mari răscoale. Ea s-a numit răscoala *ziloșilor*, după un curent religios popu-

Răscoala ziloșilor.

lar, ai cărei membri au avut un rol activ în mișcare.

Centrul ei a fost orașul *Salonic*, unde masele populare au luat în mîna lor conducerea și au instituit, pentru un timp, un fel de republică independentă.

Ziloții au încercat să înfăptuiască un program revoluționar în folosul țărănilor și al sărăcimii. Ei au eliberat pe țărani de pe moșiile mănăstirilor și au confiscat în mare parte aceste moșii, dîndu-le în folosință țărănilor săraci. Au desființat scutițiile de impozit ale feudalilor și bisericii, ușurînd în schimb sarcinile fiscale ale celor săraci. Au fost anulate și datoriile acestora către cămătari.

Pe plan politic, ziloții șterseră privilegiile bisericii și taxele pentru slujbele religioase și hotărîră ca toți locuitorii să aibă dreptul de a alege, în adunările populare, pe dregătorii din conducerea orașului.

Răscoala ziloților este cea mai importantă manifestare a luptei de clasă în perioada târzie a Imperiului Bizantin. Ea are un vădit caracter antifeudal, reprezentând în special interesele țărănimii sărace și ale elementelor plebeie de la orașe. Ea a fost înăbușită în 1349 de forțele feudale, care au chemat în ajutor și pe dușmanii imperiului, turcii otomani.

Luptele pentru tron.

În secolul al XIV-lea, imperiul bizantin este slăbit și de luptele pentru domnie între mai multe familii de mari feudali. Chiar în timpul răscoalei ziloților, imperiul se găsea în plin război civil. Cei care rîvneau la tronul imperial nu se sfiau, uneori, să cheme în ajutor trupe străine, chiar turcești. În fața creșterii puterii militare a statului otoman, clasa dominantă bizantină nu făcu nimic pentru a organiza temeinic apărarea. Dimpotrivă, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea ea dădu prilej turcilor să treacă în Europa și să cucerească partea europeană a imperiului. Acesta se văzu astfel redus la întinderea Constantinopolului și a unui mic teritoriu în jurul său.

Politica ultimilor Paleologi. Căderea Constantinopolului sub turci.

În fața primejdiei otomane, ultimii împărați din dinastia Paleologilor încearcă prin toate mijloacele să obțină un ajutor militar din partea țărilor apusene. În scopul acesta ei întreprinseră mai multe călătorii în apusul Europei. Împăratul *Ioan al VIII-lea* merse pînă acolo încît acceptă unirea religioasă a bisericii ortodoxe cu cea apuseană, care se hotărî în prezența sa, la conciliul de la *Florența*, în 1439. Actul acesta a fost lipsit de orice valoare practică, deoarece masele populare, ca și majoritatea clerului ortodox, nu l-au recunoscut. Nici apusenii n-au dat vreun ajutor militar mai de seamă bizantinilor.

Asediat de pe mare și de pe uscat cu puternice forțe militare, Constantinopolul fu cucerit de turci, la 29 mai 1453. Ultimul împărat *Constantin al XI-lea Dragasses*, muri în luptă. Cu acest episod se încheie istoria Imperiului Bizantin.

Cultura bizantină în epoca Paleologilor.

Din punct de vedere cultural, Imperiul Bizantin se menține la un înalt nivel de dezvoltare, chiar și în această perioadă de decădere politică. Deosebirea între nivelul culturii Bizanțului și cel al anumitor state apusene sau răsăritene însă nu mai este aceeași ca înainte. Unele, de pildă statele italiene, începuseră a-l depăși.

Învățații bizantini continuau să studieze vechea filozofie greacă. Ei au influențat într-o măsură însemnată reluarea studiilor asupra operelor antichității grecești în Europa de apus și apariția umanismului.

Istoricii mai însemnați din această epocă sînt *Niketas Akominatos* (în secolul al XIII-lea), care, printre altele, descrie cucerirea Constantinopolului de către cruciada a IV-a, și *Laonikos Chalkokandyles* (în secolul al XV-lea), în a cărei operă e cuprinsă ultima parte din istoria Bizanțului.

Artele plastice cunosc o adevărată renaștere, caracterizată printr-o tendință realistă în reprezentarea omului și a naturii. Pictura religioasă bizantină din perioadele anterioare zugrăvea, în general, figura omească într-un fel schematic, rigid.

Un exemplu al acestui stil nou în pictura bizantină îl oferă mozaicurile păstrate la vechea biserică *Chora* din Constantinopol (azi transfor-

mată în moschee), care datează de la începutul secolului al XIV-lea. Aceiași stil a fost luat ca model de meșterii care au zugrăvit Biserica Domnească de la Curtea de Argeș, în Țara Românească.

**Concluzie: cauzele
prăbușirii Imperiului
Bizantin.**

Caracteristicile istoriei Imperiului Bizantin în secolele al XIII-lea—al XV-lea cuprind în sine și explicația cauzelor care au dus la prăbușirea sa.

Imperiul Bizantin s-a găsit continuu în luptă cu dușmani externi puternici, atât din apus, cât și din răsărit. Imprejurările acestea au creat condiții nefavorabile comerțului, care a căzut în mâinile negustorilor italieni. Activitatea economică a orașelor a slăbit. Clasa feudală conducea statul numai după interesele ei. Relațiile de exploatare feudală, menținute cu toată asprimea, au frinat și ele dezvoltarea economică și au dus la înrăutățirea situației maselor populare. De aici a rezultat o adâncire a contradicțiilor de clasă și puternicele răscoale care au subminat societatea și statul bizantin. Feudalii și-au risipit forțele în războaie interne. În urma politicii lor de asuprire a maselor, ei nu se puteau sprijini pe popor spre a organiza rezistența împotriva expansiunii otomane. Au încercat să obțină un ajutor din partea apusului, dar cererile lor n-au fost ascultate.

Astfel contradicțiile proprii ale feudalismului bizantin au împins imperiul spre prăbușire.

LECȚIA a XXXVI-a

2. Bulgaria în secolele al XII-lea—al XIV-lea

Statul bulgar, format în Peninsula Balcanică în secolul al VII-lea, fusese cucerit de Imperiul Bizantin în veacul al X-lea și la începutul celui următor. Bulgaria fu transformată într-o provincie bizantină de graniță. În urma acestui fapt, populația avea să suporte nu numai obișnuita exploatare feudală și impozitele către împărat, dar și întreținerea unei armate mai numeroase. Războaiele bizantinilor cu popoarele învecinate de la Dunăre — cu pecenegii, cumanii, unгурii — au pustiit Bulgaria, aducând poporului grele suferințe.

**Formarea celui de-al
doilea țarat bulgar.**

Bulgarii s-au răscolat în mai multe rînduri împotriva asupririi bizantine, dar au fost înfrinți. În 1185, ei s-au putut folosi de situația tulbură din Imperiul Bizantin, pentru a dezlănțui o nouă răscoală, care a adus, de astă dată, independența Bulgariei. Împăratul bizantin recunosc

acest fapt în 1187.

În fruntea răscoalei din 1185—1187 erau doi frați — mici boieri din părțile de apus ale Bulgariei — numiți *Asan* și *Petru*, care erau de origine români din Peninsula Balcanică. Ei au fost primii suverani ai noului stat, luîndu-și titlul de „țar“, adică împărat. Statul întemeiat în urma răscoalei conduse de ei e cunoscut sub numele de *Al doilea țarat bulgar* sau *Statul romîno-bulgar*.

Întărirea statului bulgar în secolul al XIII-lea.

În primii ani după formarea sa, țaratul bulgar a fost tulburat de frământări interne. Atît Asan, cît și Petru, fură asasinați de boieri. La domnie ajunse un alt frate al lor, *Kaloian* (ceea ce înseamnă, în limba greacă, *Ioan cel Frumos*).

Pe timpul acestuia, Bulgaria purtă lupte victorioase împotriva Imperiului Latin de Răsărit.

Puterea și prestigiul statului bulgar în această vreme sînt dovedite și de încercările papei Inocențiu al III-lea de a-l atrage pe Kaloian la catolicism. Bulgarii nu și-au părăsit însă religia lor ortodoxă.

La cea mai mare întindere a ajuns statul bulgar în vremea țarului *Ioan Asan al II-lea* (1218—1241). El s-a folosit de luptele dintre Imperiul Latin și cel Bizantin de la Nicea, pentru a cuceri Macedonia și alte provincii din nordul Greciei (Epir și Tesalia).

Înrăutățirea situației țăranilor în a doua jumătate a secolului al XIII-lea.

După 1241 și statul bulgar a început a slăbi, datorită, printre altele, năvălirilor tătare. Pe de altă parte, boierii bulgari, profitînd de întărirea statului și de cuceririle făcute, au înăsprit îndatoririle iobagilor și au continuat politica lor de răpire a pămînturilor țăranilor și obștilor

rămase libere.

Țăranii din Bulgaria, care, la sfîrșitul secolului al XII-lea, se ridicaseră la luptă împotriva exploatării și asupririi bizantine, se întorc acum împotriva exploătorilor interni, boierii.

Între 1277 și 1280 izbucnește o răscoală țărănească, sub conducerea unui om din popor, *Ivailo*. Răscoala răsturnă și ucise pe țar, pe tronul căruia fu ridicat însuși *Ivailo*. Boierii încercară să se opună, dar fură preutîndeni înfrinți. Numai cu ajutorul tătarilor și bizantinilor reușiră să înăbușe răscoala.

Această mișcare țărănească a dat o grea lovitură statului teudal bulgar din secolul al XIII-lea. După potolirea ei, boierimea n-a reușit să mai refacă unitatea țaratului bulgar.

Țar bulgar și familia sa.

Fărâmițarea feudală a Bulgariei în secolul al XIV-lea și cotoșirea ei de către turcii otomani.

După evenimentele arătate mai sus, în secolul al XIV-lea Bulgaria se fărâmițează în trei state: unul în răsăritul țării, cu capitala la *Tirnovoo*; al doilea în apus, cu capitala la *Vidin*, pe malul Dunării; al treilea, în părțile Dobrogei de astăzi, care se chema *Țara despotului Dobrotici*.

În a doua jumătate a secolului al XIV-lea, țaratul de la Vidin a avut de înfruntat încercările Ungariei de a-l cucerii. În aceste lupte, el a primit sprijinul Țării Românești.

Spre sfârșitul aceluiași veac, statele bulgare și-au pierdut unul după altul independența. Țaratele de la Tirnovoo și Vidin fură cucerite de Imperiul Otoman. Țara lui Dobrotici ajunsese pentru scurtă vreme sub stăpînirea lui Mircea cel Bătrîn, pentru a cădea apoi și ea în minile feudaliștilor turci. Sub robia lor a rămas poporul bulgar pînă la 1877.

3. Serbia în secolele al XII-lea—al XV-lea

La începutul secolului al XI-lea, o dată cu prăbușirea primului țarat bulgar, ajunseră sub stăpînire bizantină și teritoriile locuite de poporul sîrb.

Eliberarea sîrbilor de sub dominația Bizanțului.

Sîrbii au dezlănțuit mai curînd decît bulgarii răscoale împotriva Bizanțului.

Încă în prima jumătate a secolului al XI-lea își cîștigă independența regiunea *Zeta*, din apropierea Mării Adriatice (actualul Muntenegru).

În a doua jumătate a secolului al XII-lea, cneazul *Ștefan Nemanja*, din *Raška* (regiunea centrală a Serbiei), reuși să alipească stăpînirii sale și *Zeta*. El impuse bizantinilor recunoașterea independenței statului său, punînd astfel bazele statului feudal sîrb.

Dezvoltarea economică și politică a Serbiei pînă la sfîrșitul secolului al XIV-lea.

Cnejii sîrbi și-au luat titlul de rege pe la începutul secolului al XIII-lea. Cîțava vreme însă Serbia n-a jucat un rol politic prea însemnat, iar dezvoltarea ei economică a făcut progrese destul de încete.

După anul 1280, sub regele *Ștefan Uroș Milutin*, Serbia se întărise îndeajuns pentru a-și lărgii teritoriul prin cuceriri, în dauna bizantinilor și bulgarilor. Sînt alipite Serbiei valea rîului *Vardar* și ținuturile de la răsărit de rîul *Morava*.

Statul feudal sîrb ajunsese în culmea puterii sale sub *Ștefan Dușan* (1331—1355), care s-a proclamat „țar”. El a cucerit de la bizantini Macedonia, Albania și părți din nordul Greciei, iar de la unguri, ținutul din jurul *Belgradului*.

Domnia lui e importantă și prin faptul că acum se consolidează în Serbia relațiile feudale, întărite în folosul clasei marilor proprietari, prin puterea statului și prin legiurile sale. Orînduirea feudală în Serbia poate fi studiată pe baza codului de legi numit *Zakonikul lui Ștefan Dușan*.

În Serbia existau, la jumătatea secolului al XIV-lea, atît țărani liberi, cît și iobagi. Acestora din urmă *Zakonikul* le interzicea mutarea de pe moșie, legîndu-i astfel de glie. Grele pedepse garantau proprietatea feudală împotriva actelor de fîlhărie sau punere de foc. E ușor de observat

Cneaz sîrb cu suita sa
(după o psaltire sîrbească).

că în rîndul acestor fapte puteau fi socotite multe din acțiunile pe care le săvîrșeau țărani cu ocazia răscoalelor împotriva boierilor. În cadrul moșiilor clasei feudale din Serbia distingem, tot în Zakonikul lui Ștefan Dușan, cele două forme obișnuite ale proprietății: cea deplină, corespunzătoare allodiului, și cea condiționată, corespunzînd beneficiului.

Statul sîrb din vremea lui Ștefan Dușan prezintă, prin urmare, caracteristicile feudalismului.

Destrămarea statului feudal sîrb și luptele împotriva turcilor.

În a doua jumătate a secolului al XIV-lea, statul sîrb s-a descompus în mai multe cnezate. Acest fapt a înlesnit cucerirea părților de nord ale țării de către unguri și a slăbit rezistența poporului sîrb împotriva cuceririi otomane.

După înfrîngerea de pe *Cimpia Mierlei*, în 1389, o parte din Serbia căzu sub stăpînirea turcilor. Statul sîrb se putu reconstitui însă, folosindu-se de luptele interne din Imperiul Otoman de la începutul secolului al XV-lea. Cu ajutorul Ungariei și al altor popoare din Balcani, poporul sîrb și-a apărut cu dîrzenie libertatea, participînd și la campaniile strălucite ale lui Ioan de Hunedoara. În fața loviturilor repetate ale forțelor superioare de care dispuneau turcii, Serbia a fost, în cele din urmă, învinsă. În a doua jumătate a veacului al XV-lea, atît Serbia, cît și Bosnia, invecinată cu ea, fură cucerite și transformate în provincii ale Imperiului Otoman.

4. Imperiul Otoman

Pînă în secolul al XIII-lea turcii, care mai tîrziu vor fi numiți *otomani*, formau un simplu trib de păstori și războinici nomazi din Asia centrală.

De teama mongolilor, care cuceriră, pe la 1220, ținuturile lor de baștină, turcii fugiră spre apus și se așezară în nord-vestul Asiei Mici.

Intemeierea statului otoman.

În jurul anului 1300, în fruntea turcilor ajunse un conducător numit *Osman* sau *Othman*. Pe vremea lui, turcii au îmbrățișat religia mohamedană. Tot din acest timp, pe la începutul secolului al XIV-lea, se poate vorbi despre un stat de sine stătător al turcilor, care se întinde

repede, prin cuceriri vaste, subjugând alte popoare. După primul lor sultan, această ramură a turcilor e numită ramura turcilor *osmanlii* sau *otomani*.

Ienicier.

Sub urmașul lui Osman, turcii cuceresc întreg nord-vestul Asiei Mici și își așază capitala în orașul *Brussa*. Tot acum se organizează mai temeinic noul stat. Puterea militară este unul dintre elementele principale ale organizării sale. Ea se întemeia pe serviciul militar pe care trebuiau să-l fiacă sultanului micii feudali, numiți *spahii*, care formau cavaleria. În statul otoman toată clasa dominantă avea obligații militare față de sultan. În afară de spahii, turcii și-au mai constituit un puternic corp de armată pedestră. Ostașii care-l compuneau se numeau *ienicieri*. Ei erau recrutați dintre copiii creștini, luați ca tribut și crescuți într-un spirit de devotament fanatic față de sultan și religia musulmană; singura lor ocupație, pînă la o anumită vîrstă, era instrucția militară și războiul. Turcii otomani sînt primii care și-au organizat o astfel de armată regulată, foarte bine pregătită. Faptul acesta explică în

mare parte victoriile pe care le-au obținut atîta vreme împotriva altor popoare.

Veniturile sultanului proveneau din prada de război, din birurile pe care le plătea populația subjugată și din tributul încasat de la țările care i se închinau și deveneau vasale.

Statul și regimul feudal otoman are, după cum se vede, un pronunțat *caracter militar*. Cucerirea altor popoare și exploatarea lor formează preocuparea de căpetenie a feudalilor turci.

Expansiunea turcească pînă la sfîrșitul secolului al XIV-lea.

În anul 1354, profitînd de luptele interne din Imperiul Bizantin, turcii trec în Europa și ocupă în scurtă vreme peninsula și portul Galipoli. În 1361 ei cuceriră *Adrianopolul*, iar sultanul *Murad I* își stabili reședința în acest oraș. Imperiul Bizantin fu redus la un mic teritoriu în

jurul Constantinopolului, la o parte din Peloponez și la alte cîteva locali-

Mohamed al II-lea (portret de pictorul venețian *Gentile Bellini*).

țăți. Bulgaria și Serbia sînt atacate și cucerite de turci. În 1394 ei întreprinseră prima expediție împotriva Țării Romînești, unde întîlniră dîrză împotrivire a poporului, sub conducerea lui *Mircea cel Bătrîn*.

Europa întregă era înspăimîntată de succesele otomane. Se organiză împotriva turcilor o cruciadă, la care participară regele Ungariei, cavalerii francezi, englezi, germani, domnul Țării Romînești etc. Sultanul *Baiazid I Fulgerul*, numit astfel pentru repuziciunea mișcărilor armatei sale, îi zdrobi pe acești „cruciați“ în lupta de la *Nicopole*, în 1396.

Ciocnirea turcilor cu statul lui Timur Lenk.

Lenk cuceri toată Asia centrală și pătrunse apoi în Asia Mică. În anul 1402, la *Angora* (azi Ankara), turcii fură groaznic bătuți de Timur Lenk. Insuși sultanul *Baiazid* fu luat prizonier și muri în captivitate.

Pentru mai bine de un deceniu statul otoman s-a fărîmițat în mai multe părți, care se luptau între ele, susținînd diferiți pretendenți la tron.

Reunificarea statului sub un singur sultan a permis turcilor, după 1420, să reia expansiunea în Europa.

Imperiul Otoman în secolul al XV-lea.

În secolul al XV-lea, greutatea atacurilor turcești se îndreaptă împotriva Serbiei, Ungariei și Albaniei. Victoriile pe care le obținuu contra turcilor marele comandant de oști *Ioan de Hunedoara* opriră însă pentru cîtăva vreme expansiunea lor spre Europa centrală. *Scanderbeg*, vestitul erou albanez, a rezistat timp de un sfert de veac atacurilor otomane. Totuși, turcii nu putură fi alungați din Europa, așa cum se nădăduia. Chiar *Ioan de Hunedoara* a suferit din partea lor înfrîngerii grele, la *Varna* (în 1444) și pe *Cîmpia Mierlei* (în 1448).

În anul 1453, sultanul *Mohamed al II-lea* (1451—1481) cuceri Constantinopolul, care deveni capitala imperiului otoman.

Cucerirea Constantinopolului dovedi că puterea turcească s-a stabilit în Europa în mod trainic. Turcii n-au mai întîlnit în Peninsula

Balcanică decit rezistențe izolate, care au căzut una după alta, în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Astfel *Serbia*, *Bosnia*, *Herțegovina* și *Albania* au fost complet subjgate.

Concluzie.

Istoria poporului *bulgar* și a celui *sîrb* în secolele al XII-lea—al XV-lea dovedește, pe de o parte, dragostea de libertate a acestor popoare, pe de altă parte condițiile vitrege cu care au avut de luptat. *Expansiunea otomană* a jucat, în secolele al XIV-lea și al XV-lea, rolul pe care Imperiul Bizantin îl avusese față de aceste popoare în secolul al XI-lea: acela de a suprima prin forță statele feudale ale slavilor de sud, asupra și ținînd în înapoiere economică și culturală pentru o jumătate de mileniu, popoarele din aceste părți.

Din a doua jumătate a veacului al XV-lea marele drum comercial care trecea prin Bosfor și Dardanele era controlat de turci și în felul acesta viața economică a Europei de sud și răsărit începe să depindă tot mai mult de ei. Orașele italiene, al căror comerț era strîns legat de răsăritul Mării Mediterane, resimt în activitatea lor economică urmările nefavorabile ale expansiunii turcești. Situația aceasta va îndemna pe negustorii europeni să caute căi noi spre mărfurile Orientului, ceea ce va fi una din cauzele marilor descoperiri geografice.

LECȚIA a XXXVII-a

STATELE FEUDALE ȚARA ROMINEASCĂ ȘI MOLDOVA ÎN SECOLELE AL XIV-LEA—AL XV-LEA

Prin secolul al X-lea, pe teritoriul patriei noastre au luat ființă cîteva mici formațiuni statale, unele în Transilvania, altele în Dobrogea. Ele nu s-au putut dezvolta multă vreme, din cauza cuceririi Transilvaniei de către unguri și a stăpînirii cumanilor în sudul Carpaților.

Condițiile istorice premergătoare formării statelor feudale rominești.

În cursul veacului al XII-lea, dominația cnezatului rusc al Haliciului și Volîniei se întindea pînă la gurile Dunării. Sub influența acestui stat, în care relațiile feudale erau mai dezvoltate, au apărut noi organizații politice ale populației locale. După ce cnezatul Haliciului slăbi, prin veacul al XIII-lea, aceste stătulețe duseră o viață de sine stătătoare. Așa au fost: țara *brodnicilor* (adică „locuitorii de la vaduri”), în sudul Moldovei de astăzi, și țara *bolohovenilor* (poate *volohi*, numele slav al romînilor) în nordul aceluiași ținut.

În sudul Carpaților, pe ambele maluri ale Oltului, existau de asemenea, pe la jumătatea secolului al XIII-lea, cîteva formațiuni politice, cum era voievodatul lui *Litovoi* în Oltenia și voievodatul lui *Senesiau*, la răsărit de Olt. Ele erau dependente de regatul feudal maghiar. Toate aceste state au suferit de pe urma mării invazii a tătarilor, din anul 1241. Statul tătar al Hoardei de Aur a rămas stăpîn pe teritoriile din răsăritul Carpaților și pe partea de răsărit a cîmpiei Munteniei.

Formarea statelor feudale românești.

În secolul al XIV-lea Hoarda de Aur începu să slăbească, iar în răsăritul și sudul Carpaților se intensifică pătrunderea regatului feudal maghiar.

Prin anii 1320—1330, cnezatele și voievodatele românești din Muntenia se uniră sub conducerea lui *Basarab I*. Unirea lor s-a înfăptuit pentru a putea lupta împotriva tătarilor și a suzeranității tot mai apăsătoare a regilor unguri. În anul 1330, în urma biruinței de la *Posada*, Basarab I se eliberează de legăturile de vasalitate ale țării sale față de Ungaria. Noul stat, constituit în aceste împrejurări, s-a numit *Țara Românească*.

Pe la jumătatea veacului al XIV-lea, regele Ungariei întreprinse o expediție la răsărit de Carpați, cu scopul de a respinge pe tătari și de a întări regiunea de graniță față de incursiunile lor. Stăpânirea acestei regiuni, care, după tradiție, s-ar fi numit încă de pe atunci *Moldova*, a fost încredințată de rege voievodului maramureșan *Dragoș*. Pe la 1359, poporul din Moldova, sub conducerea voievodului *Bogdan* din Maramureș, dușman al regelui Ungariei, a înlăturat pe urmașii lui *Dragoș*, refuzând să mai recunoască suzeranitatea Ungariei. Astfel s-a format Moldova, al doilea stat românesc de sine stătător. Hotarele lui s-au întins curînd peste întreg ținutul dintre munții Bucovinei, pînă la Dunărea de jos și la mare. Statul moldovean a intrat în raporturi de vasalitate față de Polonia, cu sprijinul căreia a putut rezista încercărilor Ungariei de a-și restabili dominația în acele părți.

Formarea Țării Românești și a Moldovei ca țări de sine stătătoare, cît și lupta pe care aceste state au susținut-o împotriva vecinilor lor mai puternici s-au datorat în primul rînd dezvoltării economice a ținuturilor de la răsărit și sud de Carpați. Pe aici treceau cîteva din marile drumuri ale comerțului european. Unul din ele străbătea Transilvania și Țara Românească, în direcția Peninsulei Balcanice; al doilea cobora din Polonia, străbătea Moldova de la nord spre sud, în direcția gurilor Dunării, iar de aici către Constantinopol, sau spre răsărit, către tătarii din Crimeea și porturile genoveze din vecinătatea lor.

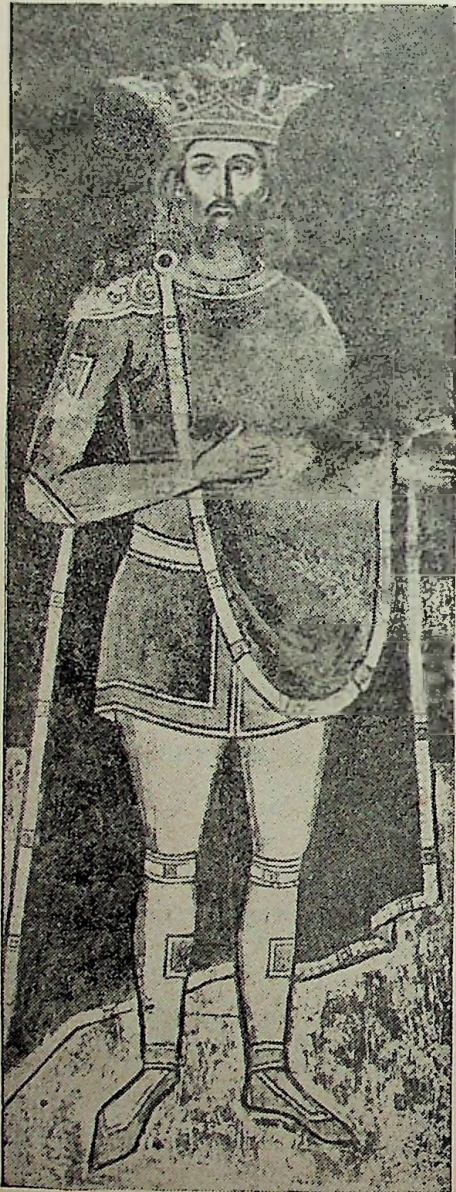
Încă dinainte de formarea celor două state, pe teritoriul lor apăruseră cîteva orașe: Siret, Baia (în Moldova), Cîmpulung (în Țara Românească), unde se semnalează prezența negustorilor.

Monede din Țara Românească, de la Radu I Basarab (circa 1374—1385).

Consolidarea feudalismului în Țările Române, la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea.

furilor care treceau prin cele două țări. Dezvoltarea comerțului este dovedită și de faptul că în a doua jumătate a secolului al XIV-lea se bat primele monede românești.

Către sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul veacului următor, Moldova și Țara Românească fac progrese economice importante. Un comerț foarte activ se ducea cu Polonia și Transilvania. Domnii Țărilor Române realizează însemnate venituri din vămile percepute asupra mă-

După formarea statelor de sine stătătoare se dezvoltă marea proprietate a *boierilor* și *bisericii*, cărora înșiși domnii le acordă moșii.

Clasa exploatată era formată din *țărani liberi*, în majoritatea lor trăind în *obști*, țăranii *șerbi* și, în număr mai mic, *robii*. Țăranii liberi aveau obligații numai față de domn. Ei se numeau în Moldova *răzeși*, iar în Țara Românească *moșneni*. Șerbii erau în dependența boierilor sau a bisericii și se cheamă în Moldova *vecini*, iar în Țara Românească, *runini*.

În domeniul organizării bisericii, atât în Moldova cât și în Țara Românească se înființează cîte o mitropolie, aliniind direct de patriarhia de la Constantinopol. Acestor mitropolii le erau subordonate mai multe episcopii. În orașul *Siret*, din Moldova, ia ființă și o episcopie catolică. Primele mănăstiri — unele din ele întemeiate după tradiție de călugărul sîrb Nicodim, — sînt cele din Oltenia: *Vodița*, *Cotmeana*, *Cozia*, *Tismana*.

Reședința domnilor Țării Românești se mutase în această vreme de la Cîmpuțung la Curtea de Argeș, iar din secolul al XV-lea la *Tirgoviște*. Domnii Moldovei se stabiliră la *Suceava*.

Domnul conducea țara cu ajutorul unui *sfat al boierilor*, în care intrau cei mai mari proprietari de pămînturi. În fruntea sfatului stătea uneori chiar mitropolitul țării.

Mircea cel Bătrîn (frescă, sec. XVI).

**Luptele de apărare
împotriva expansiunii
otomane.**

În ultimul deceniu al veacului al XIV-lea, Țara Românească a înfruntat primele atacuri din partea turcilor otomani. Domnul Țării Românești, *Mircea cel Bătrîn* (1386—1418), le opuse o dirză împotrivire, înfrângându-i la *Rovine*, în 1394. El a avut sprijinul larg al țaranilor li-

beri, pe atunci alcătuind încă o pătură numeroasă, care-și apăra cu cele mai mari jertfe bunurile și libertatea. Mircea cel Bătrîn a primit ajutor și din partea Ungariei. El era în alianță și cu Polonia. Spre sfârșitul domniei, viteazul domn a trebuit totuși să plătească tribut turcilor. Aceștia îi smulseră *Dobrogea*, precum și cetățile *Turnu* și *Giurgiu*.

Moldova a fost în această perioadă mai ferită de atacurile turcești. Ea a cunoscut o perioadă de înflorire economică, în vremea lui *Alexandru cel Bun* (1400—1432). Moldova se afla în strânse legături comerciale, politice și militare cu Polonia, dând ajutor acestei țări în lupta contra ordinului teuton.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea primejdia cotropirii otomane devine tot mai amenințătoare. Țara Românească participă, în vremea lui *Vlad Dracul* (1437—1447), la marile expediții de sub conducerea lui Ioan de Hunedoara. Lupta de apărare a poporului Țării Românești a continuat și sub *Vlad Țepeș* (1456—1462). Această luptă a fost însă trădată de marea boierime, care, de teamă să nu-și piardă moșiile și slujbele, preferă să cadă la învoială cu turcii, supunându-li-se și plătindu-le tribut.

Moldova a opus turcilor o rezistență mai îndelungată și mai dirză. Între 1457—1504 ea este condusă de *Ștefan cel Mare*. Sprijinindu-se pe oștile lui de răzeși și de slujitori, acest vicleșug domn a apărat libertatea țării sale vreme de aproape o jumătate de veac. El învins pe turci în marea bătălie de la *Vaslui* (în 1475), atrăgând asupra Moldovei admirația întregii Europe.

Ștefan cel Mare (frescă în biserica Sânt Ilie, lângă Suceava, sec. XV).

Biserica Domnească din Curtea de Argeș.

**Inceputurile culturii feudale
în Țările Române.**

În secolul al XIV-lea și al XV-lea apare în Țările Române cultura feudală, corespunzătoare orînduirii economice și sociale care se dezvoltă atunci. Ca în întreaga Europă feudală, aceste prime manifestări ale culturii sînt legate pe de o parte de activitatea clerului și a bisericii, iar în al doilea rînd de întărirea statului și autorității domnului.

Bisericile și mănăstirile care se ridică în veacul al XIV-lea sînt construite în stil bizantin, probabil chiar de meșteri greci. Cea mai remarcabilă este *Biserica Domnească* din Curtea de Argeș, împodobită cu unele din cele mai frumoase picturi religioase din cîte se cunosc, pentru această epocă, în sud-estul Europei.

La mănăstirile *Bistrița* și *Putna* (în Moldova), călugării încep să scrie cele dintîi însemnări istorice: *pometnice*, adică liste de domni al căror nume trebuia pomenit în slujbele religioase, și *anale*, adică scurte însemnări ale evenimentelor petrecute an de an. În vremea lui Ștefan cel

Frescă de la Biserica Domnească din Curtea de Argeș (sfîrșitul sec. XIV). Reprezintă pe Radu I Basarab, unul dintre cîitorii ei (circa 1374—1385).

Mare s-au redactat primele *cronici*. Limba în care sînt scrise aceste însemnări istorice, cît și cărțile bisericești, este *limba slavonă*. Limba romînă apare în unele manuscrise religioase de la sfîrșitul secolului al XV-lea.

Concluzie.

Statele feudale romînești s-au format în veacul al XIV-lea, ca urmare a procesului mai îndelungat de închegare a unor mici formațiuni politice locale, în răsăritul și sudul Carpaților.

În secolul al XIV-lea, condițiile generale au favorizat constituirea acestor state. Intensi-

ficarea activității comerciale și meșteșugărești în răsăritul Europei a întărit pozițiile boierimii și ale domnului. Puterea tătarilor slăbise. La începutul veacului, Ungaria a trecut printr-o perioadă de frămîntări interne. În care timp s-a putut constitui Țara Romînească. Mai tîrziu, întărirea Poloniei și tendințele ei de expansiune spre Marea Neagră au contribuit la menținerea independenței cîștigate de poporul moldovean, față de Ungaria. În schimb s-a ivit pericolul unei vasalități tot mai accentuate față de Polonia, împotriva căreia Moldova a trebuit de asemenea să se împotrivescă prin luptă.

Curînd după formarea lor, Țările Romîne au început o îndelungată luptă de apărare împotriva cîmpirii otomane. Datorită eroismului poporului, ele au reușit să-și păstreze o independență destul de largă, în comparație cu alte state, care avuseseră de înfruntat atacurile turcilor.

